

FOLKBILDNINGSRÅDET UTVÄRDERAR — NO 1 2018

Kulturell bildning i folkhögskolans regi

— Deltagare och lärare på estetiska profilkurser

Publicerad av Folkbildningsrådet

FÖRFATTARE: Henrik Fürst, Sanna Levelius & Erik Nylander

OMSLAGSILLUSTRATION: Emma Hanquist

GRAFISK FORM: Pasadena Studio

TRYCKERI: Billes Tryckeri, 2018

ISBN: 978-91-88692-68-9

www.folkbildningsradet.se

Folkbildningsrådets reflektioner

KULTURVERKSAMHETER I HELA LANDET

Folkbildningen är Sveriges största kulturarena. Under 2017 samlade studieförbunden nästan 790 000 personer i studiecirkelar inom det estetiska ämnesområdet *Konst, musik, media*, och nästan 20 miljoner deltagare i 376 000 kulturprogram.¹ Landets folkhögskolor erbjuder korta kurser, långa särskilda kurser och yrkesutbildningar med estetisk inriktning, och under 2017 nästan 2 500 kulturprogram för allmänheten. Kultur och kulturutövande är dessutom integrerade delar i folkhögskolans pedagogik.

Omfattningen av kulturverksamheterna och mångfalden i deltagargrupperna, tillsammans med inriktningen mot aktivt deltagande och eget skapande, säkrar förutsättningar i hela landet för möten och delaktighet i kulturlivet. Folkbildningen ger deltagarna verktyg att växa bildningsmässigt, mänskligt och konstnärligt.

FOLKHÖGSKOLAN EN DEL I ETT UTBILDNINGSSYSTEM FÖR KONSTNÄRER

Folkbildningen fungerar i flera avseenden som en resurs inom kulturpolitiken.

Exempel ges i Folkbildningsrådets utvärdering *Kulturell bildning i folkhögskolans regi. Deltagare och lärare på estetiska profilkurser*. Här undersöks folkhögskolans långa, estetiskt inriktade kurser.

Rapporten visar att de estetiska kurserna ingår i ett informellt ”utbildningssystem” för konstnärer. Drygt 30 procent av deltagarna i folkhögskolans långa estetiska kurser kom till folkhögskolan efter estetiskt inriktade gymnasieutbildningar. Efter folkhögskolan sökte sig nästan 60 procent av delta-

1 Med deltagare i kulturprogram avses inte unika personer – en person kan delta i flera olika kulturprogram.

garna 2005–2010 vidare till högskolan – främst till studier inom konst och humaniora, men även inom pedagogik och lärarutbildning.

Men att deltagarna går från folkhögskola till högskola är inte självklart, steget kan också tas i motsatt riktning. Ungefär 27 procent av de folkhögskoledeltagare som ingår i utvärderingen hade tidigare läst vid högskola eller universitet. Utvärderingen visar med andra ord att det inte finns en given hierarkisk ordning mellan folkhögskolans och högskolans utbildningar. Vissa av folkhögskolans estetiska utbildningar kan karaktäriseras som spetsutbildningar som utbildar professionella konstnärer och kulturproducenter inom vissa konstformer, exempelvis musik och litteratur.

Utvärderingens resultat tyder på att ca 10 procent av deltagarna så småningom går vidare till näringsverksamhet inom olika kulturområden, antingen direkt efter folkhögskolan eller efter att ha kompletterat folkhögskolekurserna med andra konstnärliga utbildningar.

ARBETSMARKNAD FÖR YRKESVERKSAMMA KONSTNÄRER

I en tidigare utvärdering från Folkbildningsrådet, *Kulturprogrammets betydelse för kulturutövarna*, beskriver utvärderarna hur den konstnärliga arbetsmarknaden ofta präglas av stark konkurrens och otrygghet. Den karaktäriseras av en blandning av visstidsanställningar, korta uppdrag, egenföretagande och återkommande perioder av arbetslöshet eller verksamhetsuppehåll.

Även i det sammanhanget har folkhögskolan betydelse. Många av lärarna vid de estetiska utbildningarna är själva professionella eller semiprofessionella kulturarbetare, med deltidsanställningar inom folkhögskolan. Det visar den lärarenkät som ingick i utvärderingen av de estetiska utbildningarna. Ungefär 70 procent av de lärare som svarade på enkäten beskriver sig själva som professionellt verksamma konstnärer, ytterligare 10 procent ägnar sig åt kultur som hobby. Folkhögskolan står ofta för huvuddelen av deras försörjning, men den betyder mer än så. I rapporten beskriver flera lärare hur viktigt undervisningen och mötet med deltagarna är för att de ska utvecklas i sitt eget konstnärliga skapande.

MÅNGFALD, MAKT OCH NORMER I FOLKBILDNINGENS KULTURVERKSAMHETER

All offentlig kultur ska spegla samhällets etniska och kulturella blandning. Samtidigt är kultursektorn homogen när det gäller produktion, organisation och publik. Denna problematik belyser bland andra Myndigheten för kultur-

analys i flera rapporter, och denna homogenitet präglar även delar av folkbildningens kulturinriktade verksamheter.

I *Kulturell bildning i folkhögskolans regi* konstaterar författarna att under 2015 var minst 90 procent av deltagarna i estetiska kurserna födda i Sverige. Statistik från tidigare år visar att drygt hälften av deltagarna var 22 år eller yngre, att kvinnorna var i majoritet och att föräldrarnas utbildningsnivå var relativt hög, framför allt inom litteraturkurserna.

Av lärarna inom de estetiskt inriktade kurserna var 94 procent uppväxta i Sverige. Endast ca 1 procent hade vuxit upp i ett utomeuropeiskt land.

Mönstret med jämförelsevis få deltagare från andra länder återkommer i folkhögskolornas allmänna och korta kurser med estetisk inriktning, och i studieförbundens olika kulturverksamheter.

På uppdrag av regeringen presenterade Folkbildningsrådet därför i december 2017 en handlingsplan för 2017–2019, för hur en ökad mångfald avseende etnisk bakgrund, kön och ålder kan uppnås bland deltagarna i folkbildningens kulturverksamheter.

Inom ramen för handlingsplanen genomför Folkbildningsrådet under 2018 utvärderingen *Mångfald makt och normer i folkbildningens kulturverksamheter*. Utvärderingens syften är dels att ge en fördjupad bild av deltagarna och deltagandet i folkbildningens kulturinriktade verksamheter i ett mångfaldsperspektiv, dels att identifiera faktorer i utbud, makt och normer som främjar respektive motverkar mångfald. —

Sammanfattning

Folkbildningen utgör en av landets största kulturarenor och är en stor uppdragsgivare för Sveriges kulturarbetare. Folkhögskolans estetiska profilkurser med inriktning mot till exempel musik, bildkonst, hantverk, slöjd, teater, dans och litteratur är en viktig del av denna kulturella infrastruktur. I deltagarantal räknat har dessa estetutbildningar nästan dubblerats under de senaste tjugo åren, från cirka 4 000 individer hösten 1997 till över 7 000 hösten 2016. Trots dessa utbildningars riksomfattande omfång, genremässiga bredd och tilltagande volym är det sällan som folkhögskolornas kulturpolitiska betydelse uppmärksammas eller undersöks empiriskt.

I denna utvärdering ges en överblick av deltagarnas vägar till och från folkhögskolornas estetiska kursverksamhet. Vägarna som leder till folkhögskolan uppmärksammas utifrån närstudier av deltagarnas bakgrund, skolval liksom folkhögskolornas rekrytering och antagningsprocesser. Deltagarna kommer till relativt stor del från familjer med förhållandevis starka utbildningstraditioner. Detta gäller i synnerhet deltagarna i kursprofiler med inriktning mot musik, skrivande och scenkonst.

Drygt 30 procent av deltagarna under åren 2005–2010 kom till folkhögskolans estetiska kurser efter att ha läst estetiskt inriktade gymnasieprogram, och ytterligare drygt 30 procent hade läst samhällsvetenskapliga, humanistiska eller naturvetenskapliga gymnasieprogram. Förvånande var att 27 procent av deltagarna hade läst kurser och program på högskola och universitet *före* folkhögskolestudierna, främst inom området konst och humaniora. Kopplingen till högskolan visar sig överlag vara stark. Efter folkhögskolestudierna sökte sig nästan 60 procent av deltagarna vidare till högskola eller universitet inom en tolvårsperiod – främst till studier inom konst och humaniora, men även inom samhällsvetenskap och pedagogik, och till olika lärarutbildningar.

Rapporten skildrar också mötet mellan deltagarna och lärarna på de estetiska kurserna i musik, bild och skrivande samt analyserar den sociala

och demografiska sammansättningen bland lärarna med hjälp av en storskalig enkät. En stor majoritet av lärarna som svarade på enkäten visar sig vara uppväxta i Sverige (94 procent) eller andra europeiska länder (5 procent), medan andelen lärare med utomeuropeisk bakgrund är ytterst marginell (<1 procent). Geografiskt sett har hälften av lärarna vuxit upp i mindre tätorter medan en fjärdedel vuxit upp på landsbygd och en fjärdedel i större städer. Lärarna i de estetiska ämnena har ofta omfattande utbildningsmeriter, främst inom sina respektive ämnesområden men också från pedagogiska och ämnesdidaktiska studier med inriktning på estetiska läroprocesser. Genom att arbeta deltid kan många kombinera lärararbetet med eget konstnärligt skapande. Denna kombination kan även ses som en tillgång för folkhögskolorna eftersom lärarkåren därigenom håller sig à jour med de estetiska kunskaper och stilistiska uttryck som de estetiska kurserna syftar till.

Avslutningsvis ges en bild över deltagarnas förväntade och faktiska vägar efter folkhögskolan. De föreställda bildningsvägarna illustreras genom deltagares och lärares perspektiv på de estetiska läroprocesserna och tankar kring fortsatta studier och yrkesval. Bland deltagarna förekommer tre idealtypiska sätt att motivera gjorda och tänkta studieval. Det kan handla om att bryta upp eller göra uppehåll från hur man tidigare har levt (orientering mot dåtid), att vilja vara i en särskild situation eller särskilt sammanhang (orientering mot nutid) eller om att uppnå ett mål med folkhögskolan som medel (orientering mot framtid).

De faktiska vägarna efter folkhögskolan presenteras genom tidigare deltagares berättelser och statistik över fortsatta utbildningsvägar och etablering på arbetsmarknaden. Givet den omfattning som elevgrupperna på de estetiska profilkurserna söker sig vidare till högskola (59 procent), är det inte förvånande att övergången till förvärvsarbete och etablering på arbetsmarknaden dröjer. Men mäts förvärvsfrekvens och etableringsstatus 5–10 år efter avslutade folkhögskolestudier är ställningen på arbetsmarknaden likvärdig med jämförbara grupper i befolkningen. Mätt utifrån den huvudsakliga inkomsten längre fram i livet visar sig ytterst få före detta deltagare uppbära arbetslöshetsersättning eller befinna sig i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Förhållandevis få deltagare, cirka 10 procent, återfanns emellertid i den branschkategori som samlar yrkesverksamma kulturarbetare på basis av deras näringsverksamhet.

Sammantaget visar rapporten att folkhögskolorna kan betraktas som en viktig resurs för att förverkliga statens kulturpolitiska mål. En stor del av

lärarna på folkhögskolans estetiska profilkurser är själva konstnärligt verk-
samma. På så vis fungerar de många folkhögskolorna runt om i vårt land även
som en betydelsefull arbetsmarknad för landets kulturarbetare. På skolorna
lär sig deltagarna både att uppleva och skapa kultur, vilket gör att de kan ta
del av och bidra till samhällets konst- och kulturliv. Mot slutet av rapporten
argumenteras för att folkbildnings- och kulturpolitiken kan relateras tydli-
gare till varandra. På så vis kan man både adressera frågan om hur en mer
inkluderande estetisk kursverksamhet på folkhögskolan kan skapas, och upp-
märksamma den centrala roll som folkhögskolorna redan har som del i en
infrastruktur för kulturell bildning.² —

2 Författarna vill rikta ett särskilt tack till alla lärare och deltagare som medverkat i studien genom att fylla i enkäter och bli intervjuade under studiebesök. För beställningen och sammanställning av statistik vill vi rikta ett stort tack till Andreas Frodell på Statistiska Centralbyrån och Tomas Östlund på Folkbildningsrådet. För feedback och läsning av manus vill författarna särskilt lyfta fram de inspel som kom från referensgruppen: Per Hartman, Cecilia Hansson, Charlotte Pauli, och Lars-Göran "Basso" Karlsson. För kloka synpunkter om bildningsbegreppet tackas Bernt Gustavsson och om folkhögskolans kulturpolitiska betydelse Tobias Harding. Slutligen tackas Birgitta Fors och Eva Åström för noggrann språkgranskning och akribi.

Summary

Some of the most prominent educational institutions within art and culture in Sweden are the folk high schools. Of the 154 folk high schools across the country, most offer aesthetic programs at the post-compulsory educational level, specializing in music, fine art, handicrafts, performing arts or creative writing. The number of students engaged in aesthetic programs has almost doubled over the last twenty years, from approximately 4 000 individuals in autumn 1997, to more than 7 000 autumn 2016. Despite the increasing popularity, nation-wide reach and great variety of courses, there are few systematic studies and evaluations of the role of these programs within the "cultural ecosystem" in Sweden.

In this evaluation report, we outline the ways in which the courses at the folk high schools relate to the overall educational system and labour market, how they are active in cultivating artistic abilities and talent and provide employment possibilities for hundreds of teachers who themselves also may act as cultural workers. Through qualitative and quantitative research methods, we study the social composition and vocational orientation of the aesthetic teachers as well as the educational trajectories of the participants and their transitions from education to work.

The first part of the report provides an in-depth account of the participants' backgrounds, school choices as well as the recruitment and selection processes of the schools. We find that the participants originate from families with relatively high educational merits. This pattern is particularly salient for the participants who specialize in music, creative writing, and the performing arts. The inherited educational resources tend to be more concentrated among the participants' mothers rather than their fathers, a development that has been accentuated over the last two decades.

The participants report three main reasons for their choice of studying at folk high schools. They cite making a break from their previous lives (orienta-

tion to the past), being in a specific situation or particular place (orientation to the present), or as a means of getting somewhere else (orientation towards the future).

During the period 2005–2010, over 30 percent of the participants came to these programs after completing an upper secondary school program specialized in aesthetics. Approximately 30 percent of these cohorts had studied social sciences or natural sciences and 20 percent had studied more vocationally oriented programs at upper secondary school. One surprising finding was that as many as 27 percent of the folk high school participants, within this time period, had studied courses and programs at university level before embarking on folk high school studies, primarily in the fields of the arts and humanities. The institutional links between folk high schools and enrolment in higher education was generally very strong. For example, after graduating from a folk high school aesthetic program, 60 percent of the participants enrolled in higher education within a twelve-year period, primarily to study the arts and humanities, but also social sciences, education and various teacher-training programs.

The second part of the report examines the experiences of the participants of studying at the schools and the experiences of the teachers of these programs. By means of a large-scale questionnaire, we analysed the social and demographic characteristics of the teachers in the aesthetic profile courses. Among the teachers who responded to the questionnaire, we found that an overwhelming majority grew up in Sweden (94 percent), or other European countries (5 percent), while teachers with backgrounds from non-European countries were extremely few (< 1 percent). From an urban-rural perspective, the survey results showed that half of the teachers grew up in smaller villages and towns, a quarter in rural areas, and a quarter from what they classified as larger towns or cities. The teacher collective, that was engaged in the aesthetic subjects, frequently had extensive educational merits, primarily within their respective subject areas within the arts, but also from various educational courses and didactics. Part-time work as adult education teachers enabled many of them to combine being teachers with doing their own artistic projects. This double vocational positioning, as artist and teacher, is investigated and explored further in the report. The dual vocational position and commitment is perceived by the teachers as a means to maintaining their aesthetic competence and the stylistic skills and forms of expression required to teach at this level.

The final part of the report focuses on the participants' anticipated and actual trajectories after their time at the folk high schools. The anticipated educational routes are primarily portrayed through interviews about participants' plans for the future. The actual trajectories are outlined through descriptive statistics on the former participants' subsequent educational enrolments and establishment in the labour market. Given the extent to which they continue within higher education (59 percent of participants), it is not surprising that the time it takes for them to secure employment and to become fully established in the labour market is extensive. However, if their establishment status in the labour market is measured 5 to 10 years following the completion of their folk high school studies in the arts and humanities, their position in the labour market is similar to comparable groups in the population at large. Based on the main source of income ten years after examination, very few participants receive unemployment benefits or are living on social welfare.

In summary, the report shows that the folk high school could be perceived as an important art college at the post-compulsory educational level. It is argued that these folk high schools are a crucial resource for accomplishing the goals outlined in Sweden's national cultural policy. A large proportion of the teachers in these aesthetic profiles are themselves working as artists. As such, the folk high schools also help sustain a labour market for Swedish cultural workers. When enrolled at these folk high schools, the participants learn to both create and appreciate cultural work, enabling them to understand, value and contribute to artistic and cultural life. Accordingly, we propose that policies on adult education and culture ought to relate to each other in a clearer way, since these two policy areas are shown to overlap. Based on current policy goals, we suggest ways in which to shape a more inclusive recruitment structure to the aesthetic courses. —

Innehåll

Folkbildningsrådets reflektioner	3
Sammanfattning	7
Summary	11
1 Folkhögskolornas estetiskt inriktade utbildningar	17
1.1. Syfte och uppdrag	19
1.2. Metod och material	21
1.3. Bakgrund till de estetiska kurserna på folkhögskola	23
1.4. Rapportens upplägg	27
2 Deltagarnas väg till folkhögskolorna	29
2.1. Hur många deltagare har de estetiska kurserna?	29
2.2. Vilka är deltagarna?	32
2.3. Hur väljer deltagare estetiska kurser och hur väljer folkhögskolan sina deltagare?	46
2.4. Deltagarnas väg till folkhögskolorna – sammanfattande analys --	58
3 Lärarna och samspelet med deltagarna	63
3.1. Vilka är lärarna på de estetiska kurserna?	63
3.2. Lärararbetets betydelse och mötet med deltagarna	66
3.3. Lärarna och samspelet med deltagarna – sammanfattande analys	76
4 Deltagarnas väg efter folkhögskolan	79
4.1. Hur ser lärarna på deltagarnas framtid?	79
4.2. Hur ser deltagarna på sin framtid?	81
4.3. Vad gör deltagarna efter de estetiska kurserna?	84
4.4. Deltagares syn på folkhögskolan utifrån ett yrkesmässigt perspektiv	95
4.5. Deltagarnas väg efter folkhögskolan – sammanfattande analys --	97

5 Sammanfattande diskussion: Kulturell bildning i folkhögskolans regi ----	99
5.1. Deltagarnas väg till folkhögskolornas estetiska kurser -----	100
5.2. Lärarna och samspelet med deltagarna -----	103
5.3. Deltagarnas väg efter folkhögskolestudierna -----	105
5.4. Folkhögskolan i ett kulturellt och utbildningsmässigt ekosystem -----	107
5.5. Strategier för att bredda deltagandet i folkhögskolans estetiska profilkurser -----	109
Referenser -----	111
Bilaga 1. Enkät -----	117
Bilaga 2. Intervjuer -----	121
Bilaga 3. Databasen – uppbyggnad och bearbetning -----	125
Bilaga 4. Figurer -----	127

1 Folkhögskolornas estetiskt inriktade utbildningar

Folkbildningen är av stor betydelse som aktör och arena för kultur i Sverige. Folkhögskolornas relevans för svenskt kulturliv visas i de många kurser för kulturutövande som erbjuds. Utbudet av estetiska profilkurser har ökat sedan efterkrigstiden och omfattade hösten 2016 fler än 7 000 deltagare och involverade över 700 lärare. Kurserna möjliggör för deltagare i olika åldrar att prova på, förstå, förfina, bedöma och bemästra olika konstnärliga uttryck inom bland annat musik, dans, litteratur, konst och teater. Folkhögskolorna fyller dessutom en viktig funktion som arbetsgivare för landets kulturarbetare. Lärarna på de estetiska kurserna är ofta verksamma inom kulturen, exempelvis som författare, musiker och bildkonstnärer. Folkbildningen har därmed en omfattande verksamhet och till synes fundamental roll inom kulturområdet. Men det är sällan som dess plats i svenskt kulturliv uppmärksammas, undersöks och utvärderas på det sätt som görs i denna rapport.

I denna rapport undersöks de estetiska profilkurserna, dess deltagare och lärare. Resultatet används för att utvärdera verksamheten utifrån statens syften med stödet till folkbildningen och utifrån de kulturpolitiska målen. Det kan redan inledningsvis konstateras att de estetiska profilkurserna utgör en viktig del av folkbildningen och folkbildningspolitiken. Denna vikt markeras i folkbildningsförordningen av det fjärde av statens fyra syften med stödet till folkbildningen (SFS 2015:218).³ Detta så kallade kultursyfte säger att det statliga stödet ”ska bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet”.

3 ”Statens syften med stödet till folkbildningen är att (1) stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin, (2) bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen, (3) bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället och, (4) bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.” (SFS 2015:218)

I sin uttolkning av syftet konstaterar Folkbildningsrådet (2017a, s. 40):

Kultur är, på samma sätt som bildning och utbildning, en resurs för demokrati och samhällsengagemang. I samhället fungerar kulturen som en utmanande och obunden kraft. Kulturen ger människor utrymme att bidra till samhällets utveckling, genom att förstå och uttolka samhället, dela sina upplevelser och bidra till åsiktsbildning och debatt. Tillgång till kultur – möjligheter att delta i kulturlivet – är därför av vital betydelse för ett demokratiskt samhälle.

Även i de kulturpolitiska målen från 2009 (Prop., 2009/10:3, s. 26) framhålls kulturens samhällsbetydelse:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.

För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Kulturpolitik kan förstås som organiseringen, regleringen, finansieringen och legitimeringen av kulturaktiviteter (Mangset & Hylland, 2017, s.11). I likhet med kulturpolitiken i de andra nordiska länderna har kulturbegreppet, som de kulturpolitiska målen ovan ger uttryck för, en stark orientering mot välfärd och delaktighet (Mangset & Hylland, 2017; Mangset et al., 2008). Ytterligare kännetecken för denna nordiska modell på kulturområdet, som lyfts fram i tidigare forskning, är ett stort inslag av intresse- och frivillighetsorganisationer uppbackade av offentliga investeringar från välfärdsstat och regionalpolitik i form av utbildningsprogram, studiestöd, stipendier och så vidare.

1.1. SYFTE OCH UPPDRAG

Överensstämmelsen mellan statens syften med stödet till folkbildningen och de kulturpolitiska målen gör denna rapport särskilt angelägen. I förverkligandet av kulturpolitikens mål kan folkbildningsorganisationerna och de estetiska profilkurserna på folkhögskola betraktas som avgörande resurser. Den roll som folkhögskolorna spelar för kulturområdet reser även frågor om vilka som arbetar på skolorna och vilka som inkluderas på de estetiska bildningsvägar som skolorna tillhandahåller.

Avsikten med rapporten är därför att analysera folkhögskolans estetiska profilkurser i relation till statens syften med stödet till folkbildningen samt relevanta kulturpolitiska mål. Rapporten fokuserar på bildnings- och karriärvägar bland folkhögskolans deltagare och lärare på de estetiska profilkurserna. I uppdraget ingår även att utvärdera folkhögskolans kurser som förutsättningar för konstnärligt yrkesutövande. Utifrån detta analyseras folkhögskolans kurser inom tre delområden:

1. Som del i ett utbildningssystem för konstnärligt yrkesutövande
2. Som arbetsmarknad för landets kulturarbetare
3. Som yrkesutbildning för konstnärligt yrkesutövande

I det första delområdet undersöks hur folkhögskolornas kulturverksamheter relaterar till deltagarnas bakgrund och deltagarnas relation till andra former av utbildning. Delområde två har lärarkåren i fokus och relationen mellan lärarrollen och lärarnas eget kulturutövande. Det tredje delområdet fokuserar på hur deltagarnas arbetsmarknadsetablering och sysselsättning ser ut. Dessutom görs försök att spåra hur stor andel av deltagarna som sedan går vidare till att ha kulturområdet som arbetsfält. Personer som arbetar med kultur benämns i denna rapport som konstnärligt yrkesverksamma. Denna verksamhet sträcker sig över ett stort spann av sysselsättningar inom kultur och inkluderar sådant som musik, teater, litteratur och bildkonst.

1.1.1. Avgränsningar och begrepp

Det finns svårigheter med att avgränsa och definiera begrepp som kultur, kulturområde, konstnärlig yrkesverksamhet och estetiska utbildningar. Då begreppen är centrala för rapporten kommer här ett tydliggörande kring hur begreppen ska förstås i detta sammanhang.

Det kulturbegrepp som används i rapporten syftar på det humanistiska kulturbegreppet som innefattar estetiskt skapande i form av konst, musik, litteratur och teater. Det antropologiska kulturbegreppet är inte i fokus i denna rapport.⁴ Bland kulturpolitikens mål fäster vi ingen särskild vikt vid folkhögskolans betydelse för kulturarvet. Inte heller ges något utrymme för diskussioner om utbildningarnas internationella kontakter eller organisatoriska samverkan över nationsgränserna.

De estetiska profilkurser som undersöks i rapporten tillhör folkhögskolans långa kurser som omfattar minst femton kursdagar. De omnämns ofta som *profilkurser* eller ibland *särskilda kurser*. Utgångspunkten är att studera de folkhögskolekurser som ges på en mer avancerad nivå, oftast i realiteten eftergymnasial, och som är inriktade på estetiska kunskaper av olika slag. I rapporten används begreppet estetisk profilkurs för att beteckna denna kursverksamhet. Det innebär att folkhögskolornas korta och allmänna kurser med estetiskt innehåll inte undersöks här.

Inom forskningen har många konkurrerande definitioner använts för att beteckna vem som rättmätigt ska förstås som *konstnär* och var gränserna för det konstnärliga yrket börjar och slutar (Becker, 1982; Bourdieu, 2000).⁵ I denna rapport används av praktiska skäl olika sätt för att närma sig frågan om vilka som kan betraktas som konstnärligt yrkesverksamma och professionella kulturutövare.

För lärare och deltagare studeras etablering som kulturarbetare och konstnärer utifrån självrapporteringar i intervjuer och via enkäter. Deltagarnas etablering inom kulturen undersöks även genom de indikatorer som finns tillgängliga genom Statistiska Centralbyråns (SCB) kategorisering av yrken inom olika branscher. Medan det statistiska underlaget från SCB:s register handlar om att få objektiva indikationer på kopplingen mellan folkhögskolan och verksamhet inom kulturen, bygger lärares och deltagares självrapportering snarare på deras subjektiva förståelse av sin egen yrkesroll och konstutövande. En mer fullödig, kvantitativ studie av etablering inom kulturella

4 Antropologins kulturbegrepp, som fått stort genomslag inom samhällsvetenskapen sedan 1960-talet, är betydligt bredare och inbegriper till exempel frågor om samhällets normer och värderingar.

5 En kultursociologisk tradition lyfter till exempel fram det konstnärliga utövandet som bestående av olika yrkeskonventioner, vars gränslinjer mot andra sysselsättningar och arbetsformer är tämligen flexibla (Becker, 1982; Perrenoud, 2003). En annan inflytelserik forskningstradition betraktar det konstnärliga yrkesutövandet som en mer exklusiv yrkespraktik, där många visserligen gör anspråk på att bli betraktade som konstnärer, författare och musiker etc, men ytterst få i realiteten "hör dit" (Bourdieu, 2000, Mangset, 2004).

arbetsfält kräver fler indikationer än de som finns tillgängliga i de officiella databaserna. Denna undersökning är således långt ifrån fullödlig när det kommer till att analysera den komplexa frågan om *vilka som lyckas* som yrkesverksamma konstnärer som till exempel musiker, författare eller bildkonstnärer.

Klassificeringen av vilka kurser som här benämns som *estetisk profilkurs* bygger på Folkhögskolornas informationstjänsts (FIN) officiella kursindelning.⁶ Samma kursutbud identifierades i det statistiska underlaget genom kurskoder ur folkhögskoleregistret.⁷ Redogörelsen av det statistiska materialet begränsas till beskrivande statistik och bygger på de kategorier som Statistiska Centralbyrån (SCB) har registrerat i de databaser som används för undersökningen. Att det statistiska underlaget är inriktat på perioden 2005–2010 beror på att några av rapportens bärande frågeställningar fokuserar på deltagarnas arbetsmarknadsetablering och övergången till högskolan, vilket kräver en viss distans i tid.

Undersökningen omfattar dessutom en kvalitativ fördjupning inom tre områden: kurser i skrivande (skrivarkurser), bildkonst (konstkurser) respektive musik (musikkurser). Medan statistiken ger överblicksbilder ger denna fördjupning möjligheter för en mer detaljerad presentation av folkhögskolornas estetiska kursutbud, dess deltagare och lärare. Dessa konstnärliga områden spänner över många olika estetiska ämnen (skriva, spela, skapa) och sensoriska dimensioner (läsa, lyssna, se). Denna fördjupning har gjorts för att belysa de estetiska kursernas roll för såväl deltagare som lärare och deras bildnings- och karriärvägar. Fokus på de tre områdena skrivande, musik och bildkonst har dessutom valts på basis av att utvärderarna av denna rapport antingen är verksamma inom, eller tidigare har forskat på, dessa områden.

1.2. METOD OCH MATERIAL

Flera material har samlats in för att kunna uppnå utvärderingens syfte. Nedan ges en överblick över insamlat material och hur det används i rapporten.

-
- 6 Folkhögskolornas informationstjänst (FIN) är en nationell samordnare av information om utbildningsformen folkhögskola och dess kursutbud. Uppgifterna i databasen bygger på hur kurserna klassificerades och presenterades på FIN:s hemsida folkhogskola.nu hösten 2017. Mer om vilka kurser som inkluderats och hur urvalet gått till, se bilaga 1.
 - 7 Mer specifikt bygger statistiken på sju kursinriktningskoder från Folkhögskoleregistret, nämligen kod 16 för litteratur, kod 21 för kurser i musik, kod 22 för kurser i sceniska konster, kod 23 för kurser i slöjd och hantverk samt kod 24 för kurser i bild, form och målarkonst. För estetiska ämnen och kurser i övriga estetiska ämnen (kod 20 och 29) har kurskoderna slagits ihop till en samlad kategori som här kallas övriga estetiska ämnen. När rapporten hänvisar till det estetiska verksamhetsområdet omfattas samtliga dessa kurser, inte bara övriga estetiska ämnen.

Varje kapitel inleds dessutom med en redogörelse för vilket material som används och hur det används i det specifika kapitlet. I bilagorna presenteras materialet mer i detalj, till exempel hur det har samlats in och hur det har analyserats.

(i) En unik databas byggd med hjälp av individdata om deltagarnas studiegång och sociala bakgrund har konstruerats baserad på flera av SCB:s dataregister. Grunden för databasen är folkhögskoleregistret, varifrån uppgifter om samtliga deltagare från de estetiska kurserna höstterminerna 2005–2010 hämtades. Årsintervallet 2005–2010 valdes för att möjliggöra statistiska uppföljningar av deltagarnas eventuella övergångar till andra utbildningar, deras framtida sysselsättning och arbetsmarknadsetablering.

Med utgångspunkt från folkhögskoleregistret matchades relevanta uppgifter från olika utbildnings- och arbetsmarknadsregister ihop med de enskilda individerna. På så vis kunde exempelvis övergångarna mellan utbildningar och arbetsmarknad undersökas och individerna paras ihop med sina föräldrars utbildningsmeriter.

Då figurerna och tabellerna presenteras i procentandelar avrundas siffrorna mot närmaste heltal. Detta kan i enstaka fall leda till avrundningsproblem.⁸

(ii) För att ge mer djup i framställningen har även en stor mängd intervjuer genomförts. Totalt genomfördes 49 intervjuer med 89 individer för rapportens räkning. Intervjuerna skedde under hösten 2017 med lärare och deltagare på skriv-, musik- och konstkurser. Intervjupersonerna valdes ut utifrån en databas över kursutbudet 2017/2018. Databasen konstruerades utifrån officiell information om folkhögskolornas estetiska kursutbud såsom den presenterades på Folkhögskolornas informationstjänsts webbplats.⁹

De flesta intervjuerna gjordes inom bildkonst (25 deltagare och 9 lärare), följt av musik (18 deltagare och 5 lärare) och litteratur (11 deltagare och 6 lärare). Dessutom intervjuades över telefon 8 tidigare deltagare inom dessa tre fördjupningsfält. De flesta intervjuer varade i 30–60 minuter. Intervjumaterialet har transkriberats av ett externt företag och analyserats av utvärderingsgruppen. I urvalet av folkhögskolor har en variation eftersträvat, både

8 Det vill säga att siffrorna som presenteras i graferna kan addera upp till 101 eller 99 istället för 100. Detta beror i så fall på avrundningsfel och inte räknfel.

9 För mer information om urval, intervjufrågor och analysförfarande, se bilaga 2.

med avseende på skolornas geografiska belägenhet och på dess profilkursers popularitet och söktryck.¹⁰

Intervjumaterialet används i rapporten för att få en fördjupad inblick i de olika estetiska profilkurser som erbjuds, till exempel de perspektiv som deltagare och lärare har på kursverksamheten.

(iii) Den tredje materialkällan som ligger till grund för rapporten bygger på en enkät som skickats till samtliga lärare på folkhögskolans estetiska profilkurser.¹¹ För urval av svarspersoner till enkäten skapades en databas baserad på de estetiska kurser som presenterats på Folkhögskolans informationstjänsts webbplats. De personer som presenterats som lärare där bildar urval för enkäten.

Enkäten skickades till 702 lärare och besvarades av lite mer än hälften av dem (57 procent). Materialet från enkäten används framförallt för att få svar på vilka lärarna är, deras utbildningsbakgrund, hur deras tjänstesituation ser ut och hur de förhåller sig till relationen mellan eget kulturutövande och rollen som folkhögskollärare.

1.3. BAKGRUND TILL DE ESTETISKA KURSERNA PÅ FOLKHÖGSKOLA

I det här avsnittet presenteras de estetiska kursernas historia och hur de blev en del i det svenska utbildningssystemet. Bakgrundsbeskrivningen innefattar också en kort genomgång av tidigare rapporter om folkbildning och kulturellt skapande som är av relevans för denna utvärdering. Däremot ingår inte rapporter eller forskning om annan folkbildning än folkhögskolan. Inte heller inkluderas forskning om folkhögskolan mer generellt eller om dess allmänna kurser.

1.3.1. De estetiska kurserna i folkhögskolans historia

Folkhögskolorna har sedan slutet av 1800-talet varit en viktig del av svenskt kulturliv. De praktiskt-estetiska inslagen på folkhögskolan var till en början koncentrerade till verksamhet som involverade kvinnor, där slöjd och hantverk hade en stark ställning (Hartman, 1993; Markusdotter, 2005). Folkhög-

¹⁰ Därtill intervjuades sex lärare inom områdena litteratur, konst och musik på högskola och universitet. Lärarna på högskola och universitet talade om vilken roll de estetiska profilkurserna har i förhållande till universitets- och högskoleutbildningar inom kulturområdet. Dessa intervjuer har emellertid inte använts i rapportframställningen utan mest tjänat som ett stöd i tolkningen av folkhögskolornas plats i utbildningslandskapet.

¹¹ För mer om enkätkonstruktionen, se bilaga 1.

skolans kursverksamhet har historiskt sett varit viktig för personer som på olika sätt etablerat sig inom kulturens fält. Exempelvis visar Furuland (1971) på den stora betydelse som folkhögskolorna under 1880-talet och framåt hade som bildningsväg för journalister, publicister och författare.

Efter andra världskriget utvidgas och omdefinieras successivt folkhögskolornas roll för kulturen till att även inbegripa mer nischad estetiskt inriktad kursverksamhet. Hela det svenska utbildningssystemet expanderar under denna tid och andra utbildningsinstitutioner övertar en del av folkhögskolans tidigare områden och målgrupper (Larsson, 2005). Via 1957 års folkbildningsproposition och den så kallade *Ingesundsstadgan* öppnas möjligheter att även bedriva mer specialiserad och yrkesinriktad undervisning i folkhögskoleform (Larsson, 2007). Även ett slopat krav på klasstorlek, som träder i kraft med 1953 års folkhögskolestadga, har pekats ut som betydelsefullt för att förstå den nya variationen i kursutbudet (Arvidsson, 1988). Skyldigheten att bedriva undervisning i vissa specifika ämnen slopades därefter fullt ut i folkhögskoleförordningen från 1977 (SFS, 1977:551).

Successivt institutionaliserades en uppdelning mellan allmänna kurser och profilkurser. Förändringarna i folkhögskoleförordningarna möjliggjorde för mer profilerade kurser att växa fram, vilka kunde rikta sig mot ett smalare ämne och mer avgränsade målgrupper. Hartman (1993), som studerat den praktiskt-estetiska verksamheten i skolformen, poängterar att den estetiska verksamheten blir alltmer segmentarisk under mitten av 1900-talet. En utveckling han menar accentueras från 1970-talet och framåt.¹²

De estetiska profilkurserna har vuxit i antal från efterkrigstiden fram till idag (Hartman, 1993; Larsson, 2007). Kurserna med estetisk profil utgör ungefär hälften av folkhögskolans profilkurser, medan den andra hälften består av inriktningar som fritidsledare, hälsopedagog eller internationellt solidaritetsarbete. Tillsammans omfattar utbudet av dessa särskilda profilkurser fler individer och deltagarveckor än den typ av allmänbildande kurser som en gång utgjorde grunden för verksamheten (Nylander & Östlund, 2018). De allmänna kurserna är till skillnad från profilkurserna behörighetsgivande och vänder sig idag i första hand till deltagare som inte har fullgjord grundskole- eller gymnasieutbildning.¹³

12 För den som vill lära sig mer om olika kurstyper på folkhögskola, deras tillkomst och utveckling, rekommenderas till exempel Hartman (2009), Larsson (2007) och Arvidsson (1988).

13 Kurserna betraktas därigenom ofta som ett alternativ till Komvux. Enligt förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen ska minst 15 procent av den årliga kursverksamheten vara allmänna kurser.

De estetiska profilkurserna, vilka studeras i denna rapport, är istället inriktade på specifika ämnesområden och är inte formellt behörighetsgivande för högskolan eller för en bestämd yrkesroll. I utvärderingen kommer kursernas mer informella roll som förberedelse för vidare studier och yrkesverksamhet att undersökas empiriskt. Rapporten undersöker även andra möjliga funktioner som de estetiska kurserna kan tänkas ha, som exempelvis dess betydelse för hälsa och amatörkultur och som arbetsgivare för landets kulturarbetare.

1.3.2. Tidigare kunskap om folkhögskolans estetiska profilkurser

Folkbildningsrådet har tidigare publicerat en utvärderingsrapport som fokuserar på folkhögskolans estetiska kurser (Ekman och Andersson, 2000). Det finns även andra rapporter och forskning som undersökt folkhögskolans estetiska kurser.

I *Skapande mångfald* utvärderar Ekman och Andersson (2000) folkbildningens roll i kulturarbetet i förhållande till de sju tidigare målen för kulturpolitiken (Prop. 1996/97:3). Författarna konstaterar att folkbildningen främjar kulturell mångfald, men att kopplingen till konstnärlig förnyelse inte är lika tydlig (Ekman och Andersson, 2000). Dessutom främjar folkbildningen och kulturarbetet bildningssträvanden, internationellt kulturutbyte och möten mellan kulturer inom landet. Författarna menar också att folkbildningen motverkar kommersialismens negativa verkningar, vilket tidigare var ett mål inom kulturpolitiken. Men att ”ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället” hade dock inte formulerats eller förverkligats i folkbildningens verksamhet.

En statlig utvärdering av de estetiska kurserna är *Folkbildning i brytningstid: en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor* (SOU 2004:30). I denna rapport utvärderas folkbildningen och kulturen och författarna drar slutsatser liknande de i *Skapande mångfald*. Särskild vikt läggs vid att folkbildningen främjar amatörkultur. Med amatörkultur menas kulturaktiviteter som ”människor utövar i grupp på sin fritid genom eget val” (SOU 2004:30, s. 187). Rapporten beskriver hur folkhögskolans estetiska kurser och studieförbundens cirklar möjliggör för deltagare att på ett amatörmässigt plan pröva på ett kulturutövande och att ta del av kulturutbud. Författarna konstaterar:

Folkhögskolornas särskilda kurser är för många en väg att pröva sina förutsättningar för en framtida verksamhet inom kulturområdet. Många studiecirkular fyller samma funktion. För flertalet deltagare uppfylls deras ambitioner av

att ha fått pröva på, andra upptäcker att de valt fel och väljer en ny inriktning, ytterligare några upptäcker att deras anlag och lust räcker längre än så och satsar vidare. Kurserna och cirkelarna fyller en viktig funktion genom att erbjuda möjligheten för människor att ägna sig åt skapande verksamhet, men också att upptäcka nya intressen och vägar. (SOU 2004:30, s. 184)

I *Folkbildning i brytningstid* visas att etablerade kulturutövare arbetar på folkhögskolorna och leder studiecirkel. Dessutom bjuds kulturutövare in som medverkande i cirkelarna och i folkhögskolans verksamhet. Däremot undersöker inte författarna kopplingen mellan folkhögskolans estetiska kurser och framtida professionell verksamhet.

Vetenskapliga publikationer om folkhögskolans kulturverksamheter har historiskt sett varit av en relativt liten volym (Sundgren, 1998).¹⁴ Men efter 1998 har mer forskning i ämnet tillkommit, bland annat på musikområdet (Larsson, 2007; Nylander, 2014), bildkonstområdet (Flisbäck, 2006, Mell-dahl, 2012), slöjd- och textilområdet (Hartman, 1993, 2003, 2009; Laginder & Jönsson, 2018) samt inom området litteratur och skrivande (Furuland, 2007; Fürst, 2018a). I den här rapporten kommer resultaten i möjligaste mån att relateras till den tidigare forskningen på området.

1.3.3. Folkhögskolans estetiska profilkurser och kulturell bildning

Folkbildningstanken och det bredare begreppet bildning är centrala för folkhögskolan och de estetiska kurserna. På folkhögskolornas estetiska profilkurser ges, till skillnad från de flesta andra skolformer för vuxna, inte betyg eller andra formaliserade meritvärden efter fullbordade studier. Istället är det värden som fördjupning, utforskande inom ämnet och personlig utveckling som betonas.

Bildning förstås här som tätt förbundet med ett sådant utforskande och en fördjupning inom ett särskilt värdesatt område. Bildning har en subjektiv och en objektiv dimension (Gustavsson, 2017). Bildningen kan betraktas som subjektiv eftersom den finns i de människor som tillskansar sig de kunskaper som värdesätts som ideal i ett givet samhälle. Men bildningen är också objektiv då begreppet inbegriper det innehåll man kan få kunskap om.

¹⁴ I Sundgrens (1998) forskningsöversikt rapporteras att det från 1980-talet fram till 1998 bara hade skrivits ett par rapporter och två avhandlingar med kulturell inriktning inom ramen för folkbildningsforskningen.

Bildning har mer specifikt kommit att kopplas till kunskapsdomäner som innefattar just kultur och estetik. Man bildas således inom kulturen i dubbel bemärkelse, dels genom att lära sig om dess innehåll och dels genom att utveckla förmågor för att gestalta och uppleva kulturella uttryck. Det är detta som i rapporten avses med kulturell bildning.

Utöver denna subjektiva och objektiva dimension innehåller begreppet ytterligare spänningar (Gustavsson, 2017, ss. 27–29). Som Gustavsson (2017) visat kan bildning innefatta att skapa och forma, samtidigt som bildning kan förstås som en bild eller förebild. Därför kan bildning både ses som en öppen och aldrig avslutad process, men också som något slutet där ett särskilt mål eller förebild eftersträvas. Vidare kan bildningen både ses som något som är tillgängligt för alla, men även som begränsad för ett fåtal. Bildning rymmer i denna spänning förhållandet mellan å ena sidan amatörism och folklighet och å andra sidan exklusivitet och professionalism med dess krav på kvalitet. Förståelsen av bildning förtätas även av att det kan uppfattas som att bildning syftar till skapandet av helheter och sammanhang, på samma gång som bildning associeras med fördjupning inom ett avgränsat område. I denna rapport, som syftar till att utvärdera folkhögskolornas kursverksamhet med estetisk profil, kommer bildningsbegreppet att vara av central betydelse för att förstå denna verksamhet.

1.4. RAPPORTENS UPPLÄGG

Rapporten som helhet är en presentation av folkhögskoledeltagares karriär- och bildningsvägar. I rapporten återges bildningsvägarna genom att presentera vad deltagarna studerat och arbetat med innan och efter sin tid på folkhögskola, hur de resonerar kring sina studieval och framtid, vad som händer på skolorna och hur de i efterhand värdesätter sin tid på folkhögskola. Genom statistik om folkhögskolornas estetiska kursutbud och berättelser från deltagare och lärare ges inblickar i karriär- och bildningsvägar före, under och efter tiden på folkhögskola.

Rapporten består av tre huvudkapitel, ett avslutande kapitel och bilagor som innehåller fördjupad metodbeskrivning och kompletterande statistiskt underlag. Kapitlen presenteras i kronologisk ordning och det första handlar om deltagarnas väg fram till folkhögskolan, vilka deltagarna är, hur de väljer kurs och hur folkhögskolan rekryterar och väljer deltagare. Det följande kapitlet handlar om lärarna och om deltagarnas möte med folkhögskolan. Det tredje kapitlet handlar om vad som händer efter att deltagarna gått på folk-

högskola. Där behandlas dels förhoppningar och förväntningar om framtiden bland lärare och deltagare, dels hur tidigare deltagare ser på sin tid på folkhögskola och vad som i statistisk bemärkelse hände efter den estetiska kursen. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion där studiens resultat relateras till relevant forskning, och till statens syften med kulturpolitiken och stödet till folkbildningen. —

2 Deltagarnas väg till folkhögskolorna

Hjärtat i folkhögskolornas verksamhet är deltagarna och syftet är att skapa och genomföra adekvata kurser och utbildningar för en mångfald av individer. Målgrupperna för folkhögskolorna har till viss del ändrat karaktär genom dess hundrafemtioåriga historia. I detta kapitel undersöks deltagarnas väg till folkhögskolornas estetiska profilkurser. Vilka är deltagarna? Hur många deltagare rör det sig om? Vad har de för bakgrund? Hur väljer deltagarna skola och estetisk profil och hur väljs deltagarna ut av skolorna?

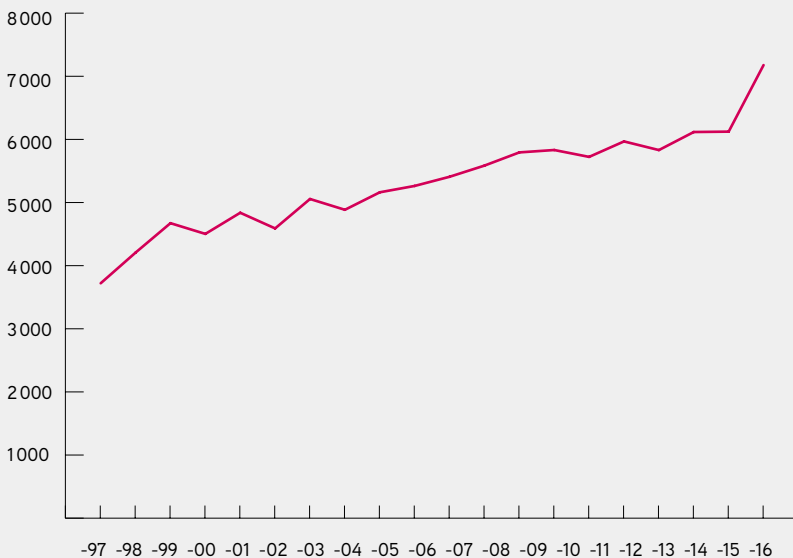
Tre datakällor används för att söka svar på dessa frågor. Registerdata från Folkbildningsrådets verksamhetsstatistik används för att belysa de estetiska profilkursernas volymer och deltagarnas vägar fram till utbildningen på folkhögskola. För att få en djupare inblick i deltagarnas egna tankar kring sin väg till folkhögskola används material från gruppintervjuer med deltagare på estetiska kurser i skrivande, musik och bildkonst. För det tredje används material från intervjuer med lärare för att identifiera hur folkhögskolor rekryterar och väljer deltagare till kurser i skrivande, musik och bildkonst.

2.1. HUR MÅNGA DELTAGARE HAR DE ESTETISKA KURSERNA?

Räknat i antal deltagare står de estetiska profilkurserna för en ansevärd volym och utgör en betydande del av folkhögskolans verksamhet. Antalet deltagare i de eftergymnasiala kurserna med denna inriktning har dessutom ökat över tid. Hösten 2016 bestod de särskilda profilkurserna med estetisk inriktning av 7177 individer, en ökning från 3721 individer 20 år tidigare. Deltagarantalet har således nästan fördubblats mellan åren 1997 och 2016. Detta kan jämföras med deltagarantalet på folkhögskolornas allmänna kurser som hösten 1997 uppgick till 18 831 individer och som 2016 hade krympt till mindre än 13 000 individer.

Kurserna i musik dominerar kursutbudet och ligger bakom en stor del av ovan nämnda volymökning, vilket visas i figur 2. Hösten 1997 var knappt 1 500

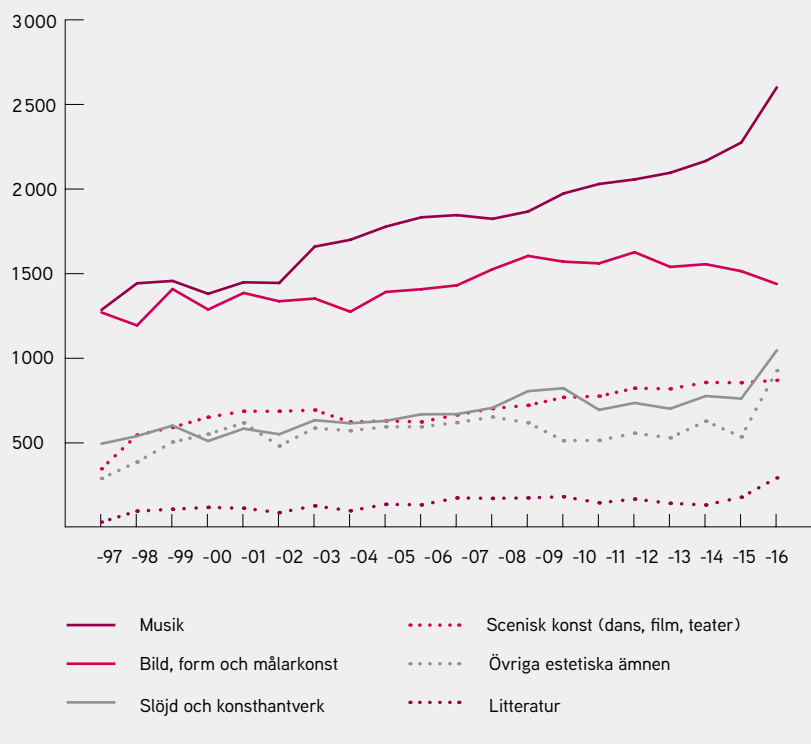
FIGUR 1. Antal deltagare på folkhögskolans estetiska profilkurser, höstterminerna 1997–2016.

deltagare inskrivna på folkhögskolans musikkurser, medan deltagarantalet nästan var det dubbla hösten 2016. Av tidigare forskning framgår att musikkurserna på folkhögskolorna har en tonvikt på klassisk musik och jazz, två genrer som också finns företrädade bland musikinriktningarna på universitet och högskolor (Nylander, 2010). Utöver detta har folkhögskolorna många breda och blandade musikprofiler, där deltagare får ingångar till exempelvis musikal, pop- och rockmusik.

De olika inriktningarna inom bildkonstområdet ligger på en relativt jämn och hög deltagarvolym över tid. Figur 2 visar att kurserna har haft mellan 1200 till 1600 deltagare per hösttermin. Här finns det, precis som för musik- och litteraturområdet, en stor bredd i kursutbudet. Bildkonstområdet innehåller kurser inom bland annat keramik, måleri, teckning, skulptur, grafik, serietecknande, grafisk formgivning och fotografi. Kurser ges på både på grundläggande nivå och som fördjupning, varav de senare kan fungera som förberedelse för vidare konststudier eller yrkesverksamhet. Vissa av dessa kurser är helt unika för skolformen och vissa är längre fördjupande kurser. Konstutbildningarna ger deltagarna möjlighet att få kunskap inom olika

FIGUR 2. Antal deltagare på estetiska profilkurser med olika konstnärliga inriktningar, höstterminerna 1997–2016.

konstarter och fördjupa sina skapande förmågor inom dessa genom eget skapande, möten med andras konstnärskap och reflektion.

Den tredje största konstnärliga inriktningen inom det estetiska verksamhetsområdet är slöjd och konsthantverk. Hösten 1997 gick knappt 500 individer dessa kurser. Hösten 2016 hade deltagarantalet, precis som för kurserna inom musikområdet, fördubblats. En förhållandevis stor grupp lär sig slöjda. Den textila slöjden (vävning, stickning, knyppling, mönsterkonstruktion etc.) verkar vara mer populär än träslöjd (Laginder och Jönsson, 2018). Värt att notera är att den textila slöjden och dess kurser inte bara rymmer traditionella hantverk (vävning, stickning och knyppling) utan också mer yrkesinriktade kurser som lär ut modedesign och som inriktar sig på att deltagarna ska lära sig textila hantverk med syfte att skapa klädkollektioner eller sy sina egna kläder.

Också sceniska konstarter inbegriper en blandning av konstnärliga uttryck dit exempelvis teater, dramapedagogik, dans och film räknas. Även dessa kurser har ökat i popularitet de senaste decennierna. Deltagarantalet har gått från knappa 350 individer till 870 under undersökningsperioden. Denna inriktning har således mer än fördubblat sitt deltagarantal. Teater och dramapedagogik är en populär gren av de sceniska konstarterna på folkhögskolorna, men även dans och musikalriktade utbildningar är väl representerade. Filmkonst är emellanåt svår att skilja från mer konventionell tv-produktion och journalistutbildning, men en del cineastiska program räknas också in i det sceniska området.

Den tydligaste uppgången i antalet deltagare står emellertid skrivarkurserna för, om än från en mycket liten deltagarvolym inledningsvis. Under höstterminen 1997 rapporterades knappt 50 deltagare på folkhögskolornas skrivarkurser, medan det höstterminen 2016 var närmare 300 deltagare på dessa kurser. Skrivarkurserna på folkhögskola inbegriper inte journalistutbildningarna (som är en annan populär inriktning), utan innefattar i huvudsak kurser i skönlitterärt skrivande.

En sista kategori inom det estetiska verksamhetsområdet är övriga estetiska ämnen som samlar allehanda estetiska profilkurser som inte på något entydigt sätt anses tillhöra ovan nämnda inriktningar, eller som har en tvärkulturell estetprofil. Även här har antalet studerande ökat.

I tidigare forskning har expansionen inom folkhögskolornas estetiska kursutbud satts samman med ett tilltagande intresse för estetiska bildningsvägar, svårigheter att ta sig in på högskoleutbildningar inom kulturområdet och de volymökningar som skett inom de estetiskt inriktade gymnasieprogrammen i kölvattnet av de stora skolreformerna på 1990-talet (Nylander, 2010; Börjesson, 2012). Folkhögskolorna kan således ha en förberedande funktion i det svenska utbildningslandskapet, där de som vill försöka ta sig in på högskoleutbildningar i musik, konst och andra konstformer får en chans att utveckla sina färdigheter, arbeta med arbetsprover och lära känna likasinnade.

Men vilka är egentligen deltagarna som söker sig till folkhögskolornas estetiska profilkurser? Och vilka skillnader och likheter finns det i rekryteringen till kurserna mellan de olika konstnärliga inriktningar som erbjuds? Det är frågor som undersöks i den följande texten.

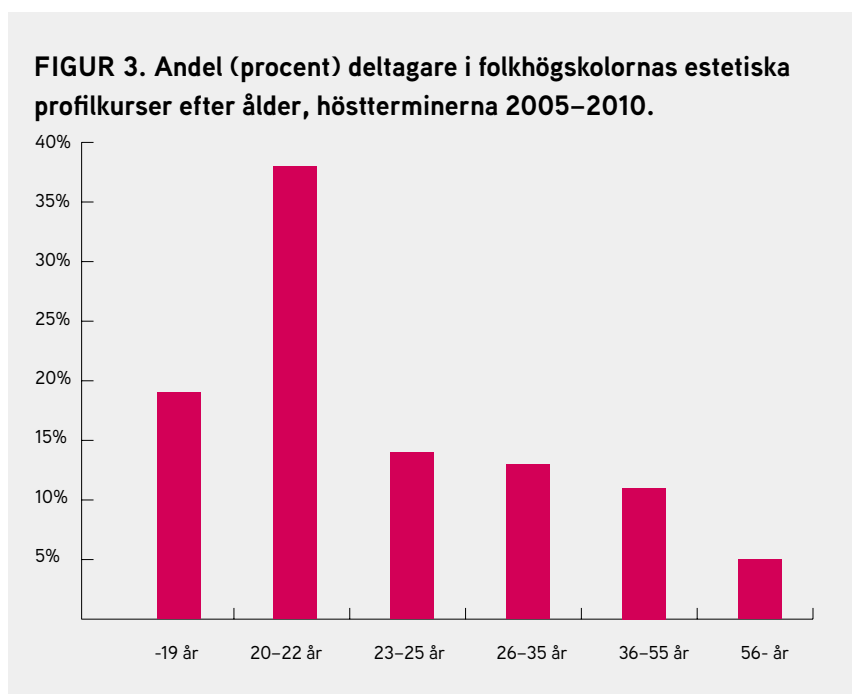
2.2. VILKA ÄR DELTAGARNA?

De deltagare som läst estetiska profilkurser på folkhögskola kommer här att

presenteras utifrån information om deras bakgrund och demografiska kännetecken. Presentationen bygger på samtliga deltagare som registrerats på alla konstnärligt inriktade kurser inom det estetiska verksamhetsområdet på höstterminerna från 2005 till och med 2010.

2.2.1. Kön och ålder

I figur 3 redogörs för hur åldersfördelningen har sett ut under perioden. Av figuren framgår att deltagandet är koncentrerat till åldersintervallet 20 till 22 år. Gruppen bestående deltagare som är 19 år och yngre är förhållandevis stor med tanke på att gruppen saknar möjlighet att få fullt studiestöd. Hela 19 procent av deltagarna var 19 år eller yngre. Först vid fyllda 20 år öppnas möjligheter till fullt studiestöd, vilket kan vara ett skäl till att gruppen i åldersintervallet 20 till 22 år är förhållandevis stor (38 procent). Gruppen som är äldre än 25 år svarar för drygt 30 procent av hela populationen, med en fallande andel i de äldre åldersgrupperna.¹⁵

¹⁵ I en demografisk befolkningsanalys genomförd av SCB (2017) konstaterades att det "inte fötts så få barn som 1999 sedan 1820-talet", en demografisk trend med stor bäring på folkhögskolorna i och med denna åldersfördelning bland deltagarna.

Jämfört med andra kurser på folkhögskola är deltagarna i estetiska profilkurser yngre när de genomför sina folkhögskolestudier. Inom hela det särskilda kursutbudet under 2005–2010 (de estetiska kurserna tillsammans med andra särskilda kursprofiler såsom hälsopedagoger eller fritidsledare) var exempelvis 51 procent av deltagarna upp till 25 år. Inom enbart de estetiska inriktningarna stod gruppen upp till 25 år för hela 71 procent av den totala populationen. Man kan även jämföra åldersfördelningen med allmän kurs under perioden 2005–2010. Där svarade deltagare yngre än 25 år för 53 procent av totalen. Statistiken har dock tillbakablickande karaktär (2005–2010) och uppdaterad statistik visar snarare att trenden från 2010 till 2016 gått mot en större andel äldre deltagare inom det särskilda kursutbudet samt mot allt yngre deltagare på allmän kurs (Nylander och Östlund, 2018). Att de flesta deltagarna är upp till tjugotvå år kan kopplas till att folkhögskolans estetiska kurser ofta fungerar som en övergång från gymnasiet till vidare studier inom kulturområdet, vilket analyseras i kapitel 4.¹⁶

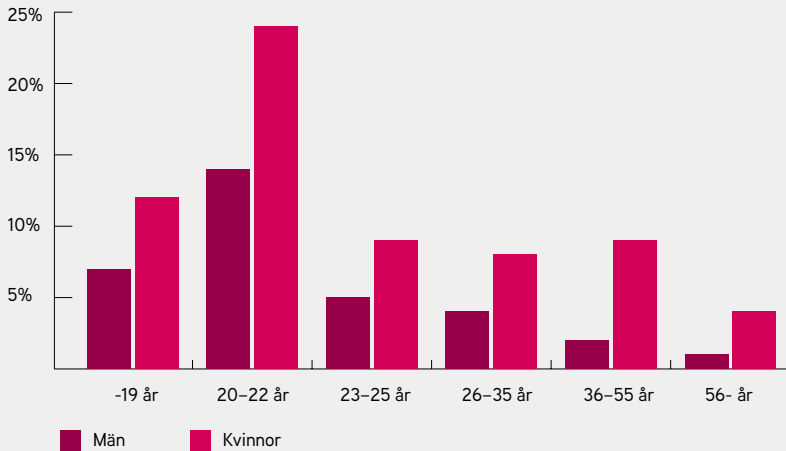
Deltagarna på folkhögskolornas estetiska kurser är till huvuddelen kvinnor. Från höstterminen 2005 till höstterminen 2010 var totalt 26 688 deltagare registrerade på de estetiska profilkurserna, varav 8 901 var män och 17 787 var kvinnor, vilket motsvarar 33 procent män och 67 procent kvinnor.¹⁷ Kvinnor är överrepresenterade i samtliga ålderskategorier jämfört med männen, men i de äldre åldersgrupperna (35+) blir könsskillnaderna som mest framträdande. Äldre män deltar inte alls i folkhögskolornas estetiska profilkurser i samma utsträckning som äldre kvinnor. I figur 4 ser vi att medan 13 procent av alla deltagarna på estetiska profilkurser mellan 2005–2010 var kvinnor över 35 år, var motsvarande andel män i samma ålderskategori bara runt 3 procent.

Om man bryter ned statistiken mot de tre konstnärliga områden som utvärderingen fokuserar på särskilt (musik, bildkonst, litteratur) ser man att det egentligen bara är inom musiken som könsfördelningen är relativt jämn. I bildkonst och litteratur är kvinnodominansen förhållandevis stark (se bilaga 4, figur 1–3). Könsbalansen inom musikområdet gäller inte heller alla genrer utan verkar snarare vara en följd av att alla musikgenrer sammantaget lockar lika många män som kvinnor. Vissa musikkurser kan därför bestå av en majo-

¹⁶ Se även Nylander (2010), Börjesson (2012), Nylander och Dalberg (2015).

¹⁷ På särskild kurs i dess helhet har siffrorna legat runt 65 procent även efter undersökningsperioden, se Nylander och Östlund (2018).

FIGUR 4. Andel (procent) deltagare på folkhögskolans estetiska profilkurser efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.

ritet kvinnor respektive män men skillnaderna mellan inriktningarna balanserar ut varandra i den sammanlagda statistiken.¹⁸

Inom bildkonstkurserna är det framförallt kvinnor som deltar (bilaga 4, figur 2). Deltagarna är ofta i åldern 20 till 22 år, men åldersspridningen är betydligt större här än inom musikområdet. Bild och form är i likhet med slöjdkurserna kunskapsområden som appellerar till äldre kvinnor i högre utsträckning. Noterbart inom bildkonstområdet är att andelen kvinnor minskar något efter 20–22 års ålder, men att andelen ökar igen i ålderskategorin från 36 år och uppåt.

Åldersfördelningen bland deltagare på skrivarkurserna ser något annorlunda ut (bilaga 4, figur 3). Det är återigen framförallt kvinnor som deltar i dessa kurser och för det mesta är dessa deltagare mellan 26–35 år eller mellan 20–22 år. Precis som inom bildkonstområdet är äldre kvinnor en viktig målgrupp, men gruppen äldre män är här något mer framträdande.¹⁹

¹⁸ Exempelvis har jazzutbildningarna haft en tydlig övervikt mot män (Nylander, 2014). Andra genrer, t ex musikalutbildningar, kan snarare ha övervägande kvinnor och därigenom balansera ut de genrer som domineras av män.

¹⁹ Rekrytering utforskas vidare i stycke 2.2.3 Deltagarnas utbildningsbakgrund.

2.2.2. Social bakgrund och födelse-land

I de intervjuer som genomförts menade en del lärare att deltagarna tenderar att vara ”ungdomar ur medelklassen”. Detta påstående har visst stöd i tidigare forskning, även om det finns en betydande variation mellan de estetiska kurserna när det kommer till frågan om föräldrarnas klasstillhörighet (Nylander och Dalberg, 2015). I denna utvärdering begränsas analysen av social bakgrund till föräldrarnas utbildningsnivå samt om deltagarna och deras föräldrar är inrikes eller utrikes födda.

Föräldrarnas utbildning

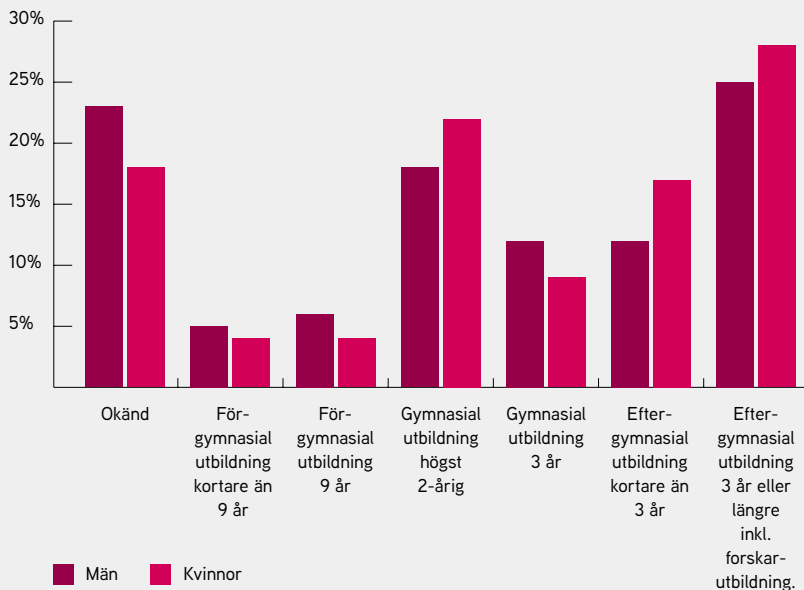
Fakta om föräldrars utbildningsnivå har inhämtats för alla deltagare registrerade på estetiska profilkurser höstterminerna 2005 och 2010. Diagrammen nedan visar hur föräldrarnas utbildning fördelar sig över olika utbildningskategorier. Statistiken har i detta fall delats upp och grupperats *per kön*, så att gruppen män och gruppen kvinnor analyseras separat. Detta gör det lättare att avtäcka eventuella skillnader i rekryteringen. Fokus här är således på den relativa förekomsten av en viss grupp män eller en viss grupp kvinnor och statistiska jämförelser däremellan, inte längre deltagandet i absoluta tal. Notera också att bortfallet från utbildningsregistren är förhållandevis omfattande och att resultatredovisningen därmed, i viss mån, fortfarande är osäker.²⁰

Deltagare som har föräldrar med endast förgymnasial utbildning är förhållandevis få på de estetiska profilkurserna på folkhögskola. Störst är gruppen deltagare som har föräldrar med en eftergymnasial utbildning som är tre år eller längre. Näst vanligast är att ha föräldrar med gymnasial utbildning högst två år och efter det kommer eftergymnasial utbildning kortare än tre år.

Statistiken visar också att mödrarnas utbildningsmeriter genomgående är högre än fädernas. Det är vanligare att det är fäderna som har mycket kort utbildning (förgymnasial utbildning nio år eller kortare) och färre bland fäderna har längre eftergymnasiala utbildningar. Intressant är att gruppen med eftergymnasial utbildning som är tre år eller längre faktiskt minskar något från 2005 till 2010 bland gruppen fäder, medan den tvärtom ökar bland mödrarna. Givet att befolkningen i stort markant ökat sina utbildningsmeriter över tid, är minskningen av andelen högskoleutbildade fäder något förvån-

²⁰ Även SCB (2017) har undersökt föräldrarnas utbildningsbakgrund och fann då att 60 procent av deltagarna under 30 år gamla hade föräldrar med eftergymnasial utbildning (mätt under perioden 2012–2014).

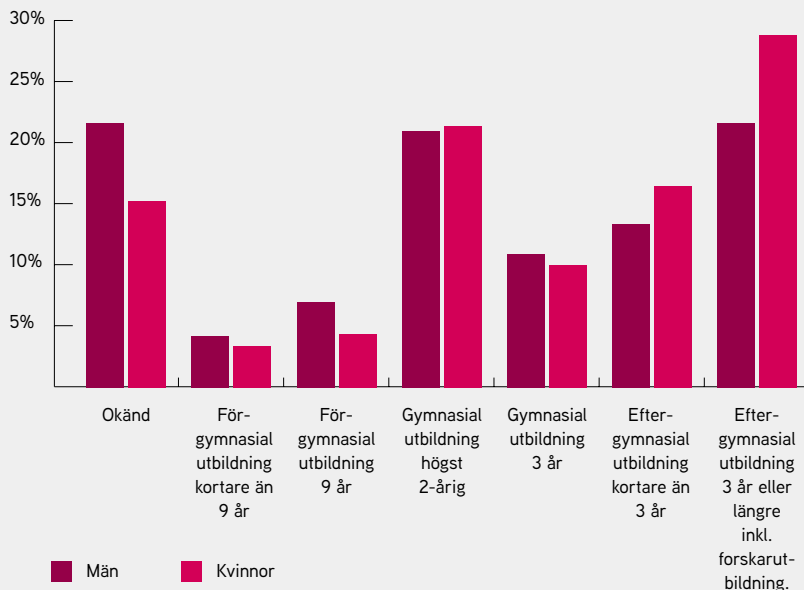
FIGUR 5. Andel deltagare på folkhögskolornas estetiska profilkurser efter föräldrarnas utbildningsbakgrund, höstterminen 2005. Procent per kön.

de. Möjligtvis kan det kopplas till att hela utbildningssegmentet estetisk kurs på folkhögskola har expanderat under perioden, och därigenom blivit mindre exklusivt.

Föräldrarnas utbildningsbakgrund hänger delvis ihop med vilken generation de tillhör, vilket gör det svårt att hitta relevanta jämförelsetal som kan hjälpa till att tolka statistiken. Men ett sätt att skapa en jämförelsepunkt är att utgå från att deltagarna oftast är 20 till 22 år gamla och har föräldrar som fick barn när de var runt 30 år gamla. En sådan fiktiv genomsnittsförälder skulle därmed vara född i slutet av 1950-talet. För individer födda i Sverige på 1950-talet var den genomsnittliga utbildningslängden elva år, varav den lagstadgade skolplikten från och med 1955/56 garanterade de nio första åren (Melldahl, 2014, s.55). Utbildningsnivån för föräldrarna till deltagare på de estetiska kurserna förhåller sig således förhållandevis nära den genomsnittliga utbildningslängden i Sveriges befolkning, men tycks ändå överstiga jämförbara grupper något, i synnerhet bland mödrarna.

FIGUR 6. Andel deltagare på folkhögskolornas estetiska profilkurser efter föräldrarnas utbildningsbakgrund, höstterminen 2010. Procent per kön.

När statistiken bryts ned ytterligare för att jämföra de olika konstnärliga inriktningarna framträder vissa skillnader i föräldrarnas utbildningsnivåer. I tabell 1 har föräldrarnas högsta registrerade utbildning använts för att jämföra de olika inriktningarna vad gäller deltagarnas ”ärvda” utbildningsresurser.

Deltagare som har föräldrar med jämförelsevis kort utbildning är vanligast i kurser inriktade mot slöjd och hantverk, bildkonst och form eller i kategorin övrig estetisk verksamhet. Att ha föräldrar med förgymnasial utbildning eller föräldrar med högst tvåårigt gymnasium är betydligt vanligare bland dessa deltagare, jämfört med deltagare inom kurser i musik, skrivande och sceniska konstarter av olika slag (teater, dans, film). I och med att föräldrarnas utbildningsnivå sannolikt följer den utbildningsexpansion som skett bland Sveriges befolkning från 1960-talet och framåt, är det inte direkt förvånande att inriktningar med stor andel äldre deltagare också har föräldrar med kortare utbildning.

TABELL 1. Andel (procent) deltagare på folkhögskolornas estetiska profilkurser åren 2005–2010 efter föräldrarnas utbildningsbakgrund. Per ämnesområde.

	FÖRÄLDRAR EJ FOLK- BOKFÖRDA 2015	FÖR- GYMNASIAL UTBILDNING			FÖR- GYMNASIAL UTBILDNING			EFTER- GYMNASIAL UTBILDNING			EFTER- GYMNASIAL UTBILDNING			TOTALT
		KORTARE ÄN 9 ÅR	GYMNASIAL UTBILDNING 9 ÅR	GYMNASIAL UTBILDNING MAX 2 ÅR	KORTARE ÄN 9 ÅR	GYMNASIAL UTBILDNING 9 ÅR	GYMNASIAL UTBILDNING MAX 2 ÅR	KORTARE ÄN 3 ÅR	GYMNASIAL UTBILDNING 3 ÅR	GYMNASIAL UTBILDNING 3 ÅR	ELLER MER	FORSKAR- UTBILDNING	ELLER MER	
Bild, form och målar Konst	19	3	3	19	11	16	16	28	2	2	100			
Litteratur	23	1	1	10	5	15	39	5	5	100				
Musik	14	2	2	12	9	16	41	4	4	100				
Scenisk konst (dans, film och teater)	8	1	2	17	12	19	37	3	3	100				
Slöjd och konsthantverk	25	5	3	19	10	14	23	2	2	100				
Övriga este- tiska ämnen	20	3	2	17	10	15	30	3	3	100				
Totalt	17	3	2	16	10	16	33	3	3	100				

Skillnaderna mellan de olika kursinriktningarna är emellertid ganska stora. Några inriktningar uppvisar en märkbar koncentration av föräldrar som genomgått forskarutbildning. Inom skrivar- och musikkurserna har 5 respektive 4 procent av deltagarnas föräldrar utbildningsmeriter på forskarnivå. I förhållande till landet i stort är detta en anmärkningsvärt stor andel. År 1985 var till exempel andelen forskarutbildade 0,5 procent av befolkningen, för att 2016 motsvara drygt 1 procent.²¹

Sammanfattningsvis liknar musikkurser, skrivarkurser och kurser i sceniska konster varandra avseende utbildningsmeriter bland föräldrarna. I dessa tre inriktningar har 60 procent av deltagarna minst en förälder med treårigt gymnasium som högsta utbildning. Dessa tre kursprofiler skiljer sig väsentligt från övriga kurser inom de estetiska områdena där föräldrarnas utbildningsnivåer är påtagligt lägre. Sannolikt beror utfallet dels på deltagarnas ålder, eftersom föräldragenerationen på sätt och vis tillhört olika utbildningssystem, dels på deltagarnas "ärvda" utbildningskapital och de preferenser som uppvisas till de konstnärliga inriktningar som erbjuds i skolformen. Mer om detta i kapitlets sammanfattande analys.

Deltagarnas och föräldrarnas födelseland

En annan bakgrundsvariabel som undersökts är var deltagarna och deras föräldrar föddes. I rapporten har statistik använts som visar om deltagarna inom folkhögskolans estetiska kursutbud under höstterminerna 2005–2010 var födda i Sverige eller i ett annat land. I gruppen inrikes födda särskiljs även personer som är födda inrikes men med en eller två föräldrar som är födda utrikes. Även i denna befolkningsstatistik föreligger visst bortfall.

Deltagare födda i Sverige med två inrikes födda föräldrar är klart vanligast. Läggs kategorierna *utrikes född* och *inrikes född med två utrikes födda föräldrar* samman hamnar andelarna på mellan 7 och 11 procent, med allra minst andel inom den förhållandevis storskaliga musikverksamheten. Att musikkurserna på folkhögskola har en så pass stark koppling till svenskfödda kan tyckas förvånande. Möjligtvis är grupperna som är intresserade att lära sig spela musik via institutioner såsom kulturskolor, gymnasieprogram och folkhögskolor skevt fördelade i detta avseende. Det vill säga att formeringen av ett musikintresse inte är helt representativ sett till hela befolkningen. Men man kan också spekulera i om det går att utveckla folkhögskolornas egna gen-

21 www.ekonomifakta.se/Fakta/Utbildning-och-forskning/Utbildningsniva/Forskarutbildade-i-Sverige/

TABELL 2. Andel (procent) inrikes/utrikes födda deltagare, höstterminerna 2005–2010.

	BILDKONST	LITTERATUR	MUSIK	SCENISKA KONSTER	SLÖJD OCH HANTVERK	ÖVRIGA ESTETISKA	TOTALT
Inrikes född med två inrikes födda föräldrar	76	73	83	77	79	78	79
Inrikes född med en inrikes och en utrikes född förälder	10	12	8	10	9	10	9
Inrikes född med två utrikes födda föräldrar	3	3	2	4	2	3	3
Uppgift saknas	3	6	3	2	2	2	3
Utrikes född	8	6	5	7	8	7	7
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

reerbjudande för att i högre utsträckning upplevas som ett attraktivt utbildningsalternativ för deltagare födda i andra länder.²²

Störst andel utrikes födda och födda i Sverige med två föräldrar födda utomlands återfinns inom de sceniska konsterna (dans, teater, film) samt inom bildkonst. Inom dessa kurser var cirka 11 procent utrikes födda eller födda i Sverige med två utrikesfödda föräldrar. Överlag är andelen deltagare, som antingen själva är utrikes födda eller har två utrikes födda föräldrar förhållandevis låg inom alla de estetiska områdena. Med stor sannolikhet finns enskilda folkhögskolor, kurser och program som bryter mot detta övergripande mönster. Även inom de estetiska profilerna skildrar statistiken en viss variation mellan olika inriktningar.²³

Sammanfattningsvis visar resultatet att en betydande del av deltagarna på estetisk kurs är födda i Sverige med minst en svenskfödd förälder. Det är dock svårt att hitta lämpliga grupper eller utbildningsprofiler i det svenska utbildningssystemet att jämföra dessa resultat med. De andra profilerade program som erbjuds inom folkhögskolans särskilda kursutbud är primärt yrkesinriktade och vänder sig till deltagare som vill arbeta som fritidsledare, hälsoopedagoger, etc. Bland dessa deltagare var 17 procent utrikes födda verksamhetsåret 2017 (Folkbildningsrådet, 2018). De allmänna kurserna på folkhögskola riktar sig istället till individer som behöver läsa upp betyg och erhålla kunskaper som motsvarar grundskola eller gymnasieexamen, vilket inte heller kan betraktas som samma uppdrag som folkhögskolans estetiska kursutbud. I de allmänna kurserna ökade dock andelen utrikes födda deltagare under perioden 2005–2010 markant, från 22 procent till 30 procent (Nylander och Östlund, 2018). Bland Sveriges befolkning i stort var andelen födda utrikes under perioden närmare 15 procent. De estetiska profilkurserna har således en rekrytering där utrikes födda är underrepresenterade i relation till befolkningen i dess helhet, alltmedan det allmänna kursutbudet har en överrepresentation av samma grupper.

22 En mer systematisk genomgång av folkhögskolans nuvarande kursutbud på kulturområdet och hur denna relaterar till rådande rekryteringsstruktur verkar motiverat. Exempelvis verkar det vara förhållandevis få skolor som erbjuder populärmusikaliska genrer som R&B, hiphop, reggae samt så kallad världsmusik. En annan potentiell strategi för att öppna upp för fler musikaliska fördjupningsinriktningar än vad rådande kursutbud gör, skulle kunna vara att jobba med musikproducentkunskaper i och med att denna profil är mindre genrebunden än andra profiler.

23 Om en individ deltar i flera inriktningar under tidsperioden så räknas denne inom samtliga inriktningar.

2.2.3. Deltagarnas utbildningsbakgrund

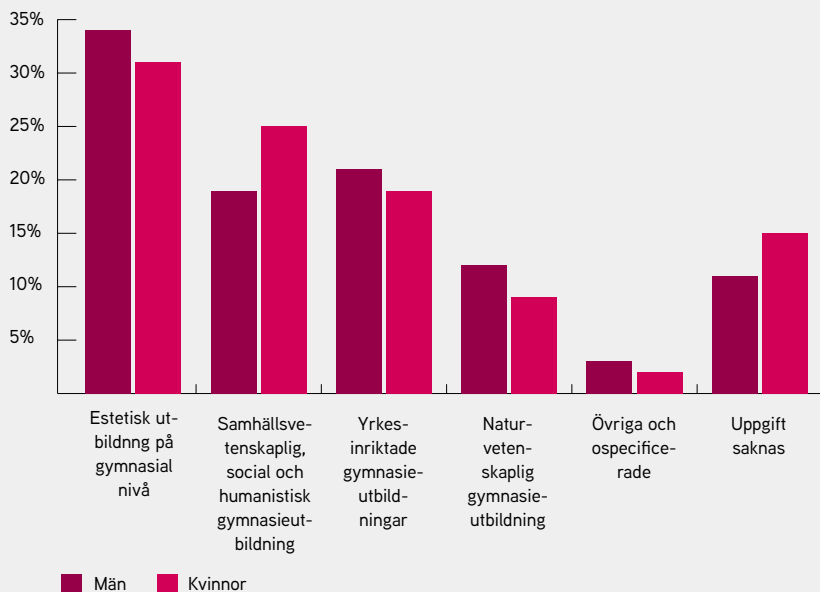
En annan faktor att utforska i förhållande till deltagarnas bildningsvägar är deras utbildningsbakgrund. Eftersom folkhögskolans estetiska profilkurser är av skiftande karaktär och rymmer både nischade kurser med höga förkunskapskrav och grundkurser inom olika konstnärliga områden, kan man anta att bildningsbanorna speglar denna bredd och mångfald. I avsnittet redogörs först för vilka gymnasieinriktningar som är vanligast bland deltagarna. Därefter visas i vilken utsträckning deltagarna har varit registrerade på högskola eller universitet innan de påbörjar sin folkhögskoleutbildning.

Folkhögskolans estetiska profilkurser kan vara en del av en längre kulturell bildningsväg för deltagaren. På grundskola och gymnasiet har en del redan lagt grunderna för eller åtminstone provat på estetiska ämnen, vilka de sedan kan fördjupa sig i på folkhögskola. Enligt figur 7 dominerar deltagare som kommer från renodlade estetprogram på gymnasiet. Att det finns ett starkt samband mellan estetiska gymnasieprogram och eftergymnasiala folkhögskolekurser som profilerar sig inom konst, musik och kultur är inte direkt ett förvånande resultat. Möjligtvis kan man förvånas över att kopplingen är så pass stark som att 32 procent av den totala gruppen folkhögskolestuderande på estetiska profilkurser även har läst en gymnasieutbildning med estetisk inriktning. Som jämförelse kan nämnas att andelen elever inskrivna på estetiska gymnasieprogram svarade för 7 procent av samtliga gymnasieelever år 2008 (Börjesson, 2012).²⁴ På dessa gymnasieutbildningar informeras antagligen om folkhögskolornas kursutbud som är av vikt för hur deltagarna senare väljer fortsatt utbildning. Kunskaperna från de estetiska gymnasieprogrammen kan också vara en fördel för deltagarna i den konkurrens som uppstår till vissa estetiska folkhögskoleutbildningar. I synnerhet de kurser som kräver att presumtiva deltagare genomgår auditions eller lämnar arbetsprover för att kvalificera sig.

Den estetiska profileringen är tydligast på de musikinriktade profilkurserna där både män och kvinnor i stor utsträckning har läst de musikestetiska programmen på gymnasiet (bilaga 4, figur 4). Bland skrivarkursernas deltagare är dock gymnasieprogram i samhällsvetenskap och humaniora vanligast (bilaga 4, figur 6). Dessa program innefattar ofta studier i språk och litteratur som är av re-

24 Börjesson (2012) har visat att andelen estetiskt inriktade gymnasister ökat markant över de senaste decennierna. Från att i slutet av 1980-talet svara för knappa 1 procent av avgångseleverna på svenska gymnasier, var esteteleverna närmare 7 procent år 2008. Efter Börjessons studie har dock andelen esteter sjunkit tillbaka igen för att för läsåret 2016 svara för cirka 5 procent av hela elevkullen i Sveriges befolkning (se Skolverket, 2017a).

FIGUR 7. Andel deltagare på folkhögskolans estetiska profilkurser efter utbildningsprogram från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.

levans även på folkhögskolornas skrivarkurser. Bland deltagare i folkhögskolans konstkurser är det ungefär lika vanligt att ha läst estetisk profil på gymnasiet som samhälle och humaniora eller ett yrkesinriktat program (bilaga, figur 5).

Vid sidan av den stora grupp deltagare som kommer från de renodlade estetprogrammen på gymnasiet (32 procent), så har förhållandevis många deltagare, framför allt kvinnorna, gått gymnasieutbildningar inriktade mot samhällsvetenskap och humaniora (23 procent). Att komma från en naturvetenskaplig utbildning och sedan läsa estetisk kurs på folkhögskola är en något ovanligare bildningsväg. Men andelen före detta naturvetarstudenter från gymnasiet är ändå i paritet med årskullarna i dess helhet.²⁵ Den tydligaste skillnaden mot befolkningen i dess helhet är att andelen deltagare på estetisk profilkurs med bakgrund från yrkesinriktade gymnasieprogram och så kallade introduktionsprogram är förhållandevis liten.

²⁵ Se Skolverket (2017b).

Sammantaget tyder resultaten på att det skett en tidig och intressebaserad profilering mot kultur och humaniora hos många av deltagarna på estetisk profilkurs på folkhögskola. Folkhögskolans estetiska utbildningar tycks därmed, i första hand, attrahera yngre deltagargrupper där intresset för kultur, humaniora och samhällsfrågor kommit in förhållandevis tidigt i livet. Många estetiska kursinriktningar domineras av deltagare med relativt välutbildade föräldrar.

Högskolestudier som förberedelse för folkhögskola

Ser man till deltagarnas bildningsvägar har folkhögskolan ingen fast plats vad gäller i vilken ordning den kommer in i deltagarnas studieförlopp. Föregående avsnitt visar att en stor del av deltagarna är unga och väljer att läsa på folkhögskola direkt eller inom några år efter gymnasiet. Men det kan också vara så att deltagarna väljer att först läsa på högskolan innan sina folkhögskolestudier.²⁶ Faktum är att ungefär nästan 30 procent av deltagarna på de estetiska profilkurserna i vår undersökningsperiod 2005–2010 har studerat på högskola eller universitet innan de påbörjade sina folkhögskolestudier (27 procent) (bilaga 4, tabell 1). Den vanligaste inriktningen på dessa högskolestudier var konst och humaniora. De näst vanligaste ämnesområde var samhällsvetenskap, juridik, handel och administration. Nästan var tionde deltagare har studerat en eller flera samhällsvetenskapliga kurser inom högskolan innan han eller hon påbörjade folkhögskolestudier.²⁷

Hur vanligt det är med högskolestudier innan studier på folkhögskola skiljer sig dock mycket mellan de olika estetiska kursinriktningarna (bilaga 4, tabell 2). Vanligast är det bland deltagarna i skrivarkurser där mer än hälften av deltagarna har läst någon typ av högskoleutbildning innan folkhögskolestudierna. Av skrivarkursernas deltagare som hade läst på högskolan hade hela 70 procent huvudsakligen studerat humaniora och konst. Deltagarna på folkhögskolans musikkurser är de som i minst utsträckning studerat vid högskola innan folkhögskolestudierna. Detta är kanske inte förvånande då förhållandevis många deltagare på dessa kurser är yngre än 22 år. Men även här har ungefär tjugo procent studerat på högskola innan folkhögskola, främst hu-

26 En anledning kan vara det rådande studiestödssystemet. Exempelvis saknar högskolan samma åldersbegränsning för att få studiemedel som folkhögskola och Komvux har, det vill säga att personen tidigast kan söka studiemedel andra halvåret det år den fyller 20 år (<https://www.csn.se/fragor-och-svar/vad-har-csn-for-aldersgranser/aldersgranser-for-studiemedel.html>, 2017-01-20).

27 I sammanställningen har det inte gått att ta hänsyn till kulturskolornas verksamhet eller studieförbundens studiecirklar som sannolikt är andra bildningsverksamheter som också kan spela viss roll för estetiska bildningsvägar.

maniora och konst, pedagogik eller samhällsvetenskapliga ämnen. I scenisk konst, slöjd och konsthantverk respektive bildkonst utgjorde andelen deltagare med högskoleutbildning i konst och humaniora runt 13 procent av elevgruppen. I kategorin övriga estetiska ämnen är den ännu något högre, drygt 20 procent av alla deltagare i perioden 2005–2010.²⁸

Förutom gymnasie- och högskolestudier bör även beaktas att många deltagare går flera terminer på folkhögskola och att en hel del flyttar mellan olika folkhögskolor. Dessa interna förflyttningar mellan folkhögskolorna speglar ofta de statuskillnader som deltagarna tillskriver de olika folkhögskoleutbildningar som erbjuds, ett tema som ofta kommer upp i deltagarintervjuerna. Deltagarna kan således, i takt med att de förvärvar nya kunskaper och förbättrar sina förmågor, ”byta upp sig” i folkhögskolehierarkin och därmed utmanas på nya sätt. Det kan också vara så att den interna mobiliteten mellan folkhögskolor beror på att deltagarna helt enkelt uppskattar utbildningsformen och vill fortsätta att studera på folkhögskola.

2.3. HUR VÄLJER DELTAGARE ESTETISKA KURSER OCH HUR VÄLJER FOLKHÖGSKOLAN SINA DELTAGARE?

För att få en fördjupad förståelse för deltagarnas väg till folkhögskolan studeras här hur de väljer och motiverar sitt val att gå kurs på folkhögskola. Därefter vänds perspektivet till att undersöka folkhögskolornas rekryteringsprocess. Genom att fokusera på denna dubbla valsituation ges en inblick i hur deltagare och folkhögskolor väljer varandra och därmed vilka som slutligen blir antagna deltagare på de estetiska profilkurserna.

2.3.1. Tre motiv till deltagarnas val att gå estetiska profilkurser

Varför väljer deltagare att gå en estetisk kurs på folkhögskola? Med exempel från gruppintervjuerna med deltagare presenteras tre typer av motiv för att läsa estetisk kurs på folkhögskola. De tre idealtypiska skälen handlar om individerna själva och baseras på tre tidsmässiga orienteringar: mot det som varit, mot nuet och mot framtiden. Dessa tre kan benämnas som:

- att bryta upp eller göra uppehåll från hur man tidigare levtt
- att få möjlighet att vara i ett särskilt sammanhang
- att uppnå ett framtida mål med folkhögskolan som medel.

²⁸ För mer detaljer om högskolan som förberedelse för folkhögskolan, se tabell 1 och 2 i bilaga 4.

Ofta uppger deltagarna inte bara ett skäl till att läsa utbildningen utan en kombination av flera. Men av analytiska skäl presenteras dessa skäl var för sig.

Att bryta upp eller göra uppehåll från hur man tidigare levit

Det första skälet exemplifieras av en deltagare som valt att gå konstkurs på folkhögskola med motivet att hitta nya vägar tillbaka till sitt arbete efter en sjukskrivning.

INTERVJUARE: Vi skulle kunna ta en runda där ni får berätta om hur det kommer sig att ni sökte just till den här konstutbildningen. Ska vi börja med dig, [deltagare]?

DELTAGARE: Oj. Alltså det här är någonting som jag har funderat på till och från under en ganska lång tid. Jag är utbildad bildlärare och har jobbat i många år på gymnasiet. Jag är sjukskriven på grund av utmattning och provade att komma tillbaka till mitt jobb, och jag kände liksom att det var någonting som fattades, och ville väl ta den här chansen att hitta nya vägar helt enkelt och bryta lite grann med min yrkesidentitet, utveckla mitt eget skapande och se vart det kan leda någonstans.

INTERVJUARE: Vad var det som fattades?

DELTAGARE: [...] Ja, men det fattades nog inspiration och engagemang från min sida tror jag. Det var något som hade tappats bort där. (Kvinna, 48 år, konstkurs)

Att hitta nya vägar, att (åter)finna sig själv är ett återkommande skäl som anges som anledning till att delta i kurser i bildkonst, musik och skrivande. Att delta i kursen blir en paus från en livssituation man upplevt som ohållbar, ofta en situation där man saknat inspiration och engagemang. De deltagare som resonerar på detta vis ger i huvudsak skäl som *hänvisar till något som har hänt och en vilja att förändra något*.

Deltagare kan även hänvisa till att de känner sig trötta på det traditionella utbildningssystemet och de prestationskrav de upplever genomsyrar detta system. Att delta i en estetisk kurs på folkhögskola blir ett uppehåll eller en paus inför något man planerar att göra senare i livet, som att läsa vidare på högskolan.

INTERVJUARE: Sökte ni fler utbildningar än den här när ni sökte hit? [...]

DELTAGARE: Jag har pluggat så mycket högskola. Eller okej, inte jättemycket ... jag har pluggat två år innan. Men jag är bara så trött på vanlig högskola så jag kände att om jag inte kom in så ska jag jobba eller någonting. För jag orkar inte plugga vanligt än. (Kvinna, 24 år, konstkurs)

Deltagaren tycks hänvisa till ett liv fullt med krav och uppmaningar om att vidareutbilda sig inom det traditionella utbildningssystemet. Den viktigaste anledningen till att välja folkhögskola i detta fall är något som har hänt innan personen påbörjade kursen. Citatet visar indirekt att kursen i vissa fall kan ses som en existentiell paus från andra sysselsättningar som anses krävande men möjligen mer nyttiga. Även om prestationskraven ibland är höga på folkhögskolekurserna finns det deltagare som bryter upp från någonting annat och unnar sig tid på folkhögskola som en slags kreativ paus.

Att vara i en särskild situation eller sammanhang

Deltagare kan ha en längtan efter att få göra något kreativt som de inte upplever sig få utlopp för i andra sammanhang. Att välja att läsa en estetisk kurs på folkhögskola kan ge möjligheter att vara i en situation och en miljö som stillar denna längtan. I de fallen hänvisar deltagare till något som sker i nuet, under tiden de går kursen.

INTERVJUARE: Varför blev det just en skrivarkurs som du sökte till?

DELTAGARE: Jag vet inte, jag har väl alltid skrivit men aldrig riktigt så här vågat typ erkänna att jag faktiskt vill skriva liksom. Och sen så nu när jag väl hade sagt upp mig och lämnat hela den där [restaurangbranschen] bakom mig så bara, "ja, men då ska jag väl göra någonting jag verkligen tycker om att göra?" Så då blev det skrivande. (Kvinna, 23 år, skrivarkurs)

Att delta i en estetisk kurs blir därmed ett tillfälle att vara i en situation och ett sammanhang där man som deltagare får möjlighet att skapa på sina egna villkor. Deltagaren hade tidigare jobbat på restaurang där hon skulle finnas till för andra. På kursen upplevde hon att hon kunde få utforska sig själv och sina egna intressen. Att delta i kursen kan ses som ett sätt att bryta med ett tidigare liv. Men fokus är på att vara i ett särskilt tillstånd av utforskande och

upptäckande som associeras med deltagande i folkhögskolekursen. Detta sammanhang kan innebära frihet från att bli betygsatt. Att finnas i ett sammanhang där flera delar ens intresse. Att bli bedömd och få konstruktiv kritik men utan att känna behov av att anpassa sig till ett betygssystem.

INTERVJUARE: Om man jämför utbildningssituationen här med andra utbildningssituationer ni har varit i, skiljer det sig på något sätt?

DELTAGARE 1: Mm, det gör det. Nu är det många år sen jag gick i skolan men det är ... det dödar inte kreativiteten att gå här. För att du har ett utrymme att uttrycka dig själv. Och du uppmuntras till att tänka och tycka själv. Hela tiden. Och hitta din egen väg genom skolgången. För så är det ju inte om man bara går tillbaka till gymnasiet, att "du ska göra det här och det här för att få godkänt". Så du måste sträva efter perfektion hela tiden. I stället för att hitta vad du faktiskt vill jobba med och vad du faktiskt vill uttrycka med det du håller på med. För att komma vidare. Så jag tycker man blir mer låst i en skolform om man jämför skola och folkhögskola. Så är det mycket friare och man vågar prata, man vågar säga sin mening och uttrycka sig därifrån. (Kvinna 37 år, konstkurs)

DELTAGARE 2: Och jag blir inte bedömd liksom, på det jag gör. Jag kommer inte att få betyg som jag kan jämföra med någon annan utan jag gör det så som jag vill uttrycka det. Och sen så får jag vägledning i så här, "men du kan också göra så här, du måste inte göra så, prova dig fram". Mer typ så här, öppna andra vägar så man tänker lite bredare, men fortfarande gör sin egen grej. Och det kommer man ju ha användning för vad man än gör sen. (Kvinna 21 år, konstkurs)

DELTAGARE 3: Men betygssystem som finns i gymnasiet. Kan också tänka mig universitet, där man får också betyg på något sätt, hämmar väldigt mycket tror jag. För jag tror inte det är betyg man ska, alltså man ska bli bedömd med betyg, utan det är viktigt att man däremot får konstruktiv kritik. Att man liksom blir bedömd på ett muntligt sätt eller någonting att "hej, gör det här, det här ser ..." det är det man vill ha. För jag tror inte någon av oss egentligen vill höra "åh, vad det ser fint ut" eller utan det är den där konstruktiva kritiken. Men samtidigt att

man är fri och får välja. För det hade ju inte funkat om man ... I alla fall om man är helt ny i någonting. Och att man får betyg, för man lär sig ju inte. Så om jag jämför mig själv med gymnasieåren, alltså, man kommer så mycket längre genom denna skolform som folkhögskola jämfört med gymnasieförmen. (Kvinna 27 år, konstkurs)

Deltagarna beskriver skolformen som öppen och tillåtande i termer av eget utforskande, vilket de tillskriver frånvaron av betyg. De upplever dessutom att det kreativa tillståndet enklare frammanas i denna betygsfria skolmiljö. Deltagarna menar att de inom folkhögskolan slipper jämförelser gentemot de fasta kriterier som präglar andra skolformer med betyg och istället arbetar med konstruktiv kritik för att utvecklas.

Deltagarna nämner dock andra typer av bedömningar, som hur väl de behärskar ett visst estetiskt uttryck och samtal kring hur man kan utvecklas. Folkhögskolans öppenhet, som också innefattar frånvaron av betyg, kan därmed ställa höga krav på att individen deltar och presterar inom sitt område. Att det innebär höga krav återges i nästan alla intervjuer, men blir särskilt tydlig i intervjuer med deltagare på utbildningar som har högt söktryck och status inom respektive konstnärlig inriktning.

Frånvaron av formella betyg i de estetiska kurserna verkar således i vissa kurser lyftas fram som en förklaring till mindre prestationshets, samtidigt som folkhögskolans arbetssätt kan leda till en annan sorts prestationspress eftersom det saknas tydliga bedömningskriterier. Även om betyg saknas kan de informella kraven och bedömningarna vara utmanande och krävande för deltagarna.

DELTAGARE: Men det är också det som blir, tänker jag, blottande i det klassrummet, där man, skribenten själv sitter i samma rum där ens egen text läses och det är inte något färdigt utan det är i den här processen. Det är jätteskört för många, det är mycket känslor i det som både undertrycks och bubblar upp. Och ja. Vissa dagar är det lätt att tänka sig att anta den identiteten, andra dagar är det svårt. Till exempel om det är svårt att producera text, det inte känns som att det finns någon kreativitet. Då blir det så klart en krock, att någon förväntar sig att jag ska vara någonting som jag känner att jag inte kan leva upp till. (Kvinna, 37 år, skrivarkurs)

Deltagaren beskriver de ständiga förväntningarna på att vara kreativ och producera texter, där den producerade texten ska behandlas och personen indirekt bedöms utifrån sin skapande förmåga. Detta är ofta ett nytt och pressande sammanhang för deltagare som i många fall inte blottat sin kreativa process för andra tidigare. Även om skälet till att börja på folkhögskola kan vara att få en paus eller att tillbringa tid i ett visst sammanhang, kan detta sammanhang i sig vara en krävande miljö.

Kurserna ger också tillfälle för reflektion. På kurserna kan deltagarna få tid att söka svar på frågor om vad de egentligen vill göra i framtiden. Även de mer pressande situationerna kan ge en möjlighet att prova på situationer som kan vara av värde för framtida val kring utbildning och yrke.

INTERVJUARE: Vad gjorde att ni sökte hit?

DELTAGARE: Ja, men för mig var det så att jag tog studenten och sen var jag så här, vad ska jag göra nu? [...] Men jag visste att jag tyckte om att skriva och det enda jag typ har hört att jag var bra på, så då kände jag att jag ändå ville ge det en chans att faktiskt lära mig. Men sen så sköt jag upp det och jag åkte utomlands och så istället, så nu när jag precis har kommit hem efter nästan ett år utomlands så var det så här, ja, vad i hela friden ska jag göra? Och då kom jag ihåg att så här, ja, men jag sökte på folkhögskolor ett tag och gå någon skrivarkurs, då var det så här, men då passar det bra nu till hösten för jag vet fortfarande inte vad jag annars vill göra. Så jag sökte mest för att testa på att skriva på riktigt och se om det är något jag faktiskt skulle kunna tänka mig att göra professionellt i framtiden, så. (Kvinna 20 år, skrivarkurs)

Deltagaren beskriver ett sökande efter ett mer långsiktigt mål i livet. Att delta i kursen ger tid och möjlighet att utforska en längtan efter att arbeta kreativt men också tid att fundera över framtida vägar.

Att uppnå ett framtida mål med folkhögskolan som medel

För en del deltagare kan den specifika estetiska kursen vara ett väl avvägt steg på vägen mot ett långsiktigt mål. Deltagarna ser då tiden på folkhögskola som en förberedelse inför vidare utbildning eller som en erfarenhet de kan ha nytta av i andra utbildnings- och yrkessituationer.

DELTAGARE: [...] Men jag har alltid haft en dröm om att bli arkitekt i framtiden. Men jag har inte vetat hur och när och var jag ska börja någonstans. Och sen så, ja, har jag jobbat i olika jobb och bott i Göteborg ett tag. Och sen har jag börjat ta tag i den här drömmen om att bli arkitekt då. Och då hade jag en kollega på jobbet som tipsade mig om att man ska läsa konst innan för att få hjälp med arkitektprovet och söka in där. Och sen har jag varit lite inne på industridesign också. Men ja, jag visste inte hur jag skulle ta mig dit. Så jag började här för att få någon vägledning inför det. (Kvinna, 27 år, konstkurs)

För denna deltagare är den estetiska kursen ett sätt att lära sig något som krävs för att söka en högre utbildning. Kursen blir ett medel för ett långsiktigt mål. På samma sätt kan deltagarna uttrycka drömmar om att bli musiker, författare eller konstnär och beskriva deltagandet i den estetiska kursen som ett medel för att uppnå detta mål.

INTERVJUARE: Ja. Vart är du på väg, om du gissar?

DELTAGARE: Målet är bara att jobba med musik, oberoende vilken väg jag tar. [...]

INTERVJUARE: Men du vill fortsätta på den inslagna banan? Antingen via en musikerutbildning på högskola eller ...

DELTAGARE: Ja, eller får ge det ett försök, annars skulle jag inte vara här. Det är ju därför man är här, det är den största anledningen, att man alltid har folk att spela med. I en sån genre som jazz så är det lika nödvändigt som att öva själv, och öva själv kan jag göra var som helst, men scenen ser inte ut så att det är jam varje dag på någon jazzklubb. (Man, 21 år, musikkurs)

Deltagaren beskriver musikkursen som en möjlighet att möta likasinnade och som ett steg mot att få in en fot på jazzscenen, en karriärambition han förutsätter att fler delar. Folkhögskolan tillhandahåller unika möjligheter att repa ihop med andra, något som skiljer den från jazzscenen eller vad man klarar av att organisera på egen hand. Folkhögskolan kan, förutom att lära ut färdigheter inom konst, skrivande och musik, även ge kontakter och nätverk som kan vara betydelsefulla i senare utbildnings- och yrkessituationer.

Folkhögskolan kan fungera som en förberedande utbildning inom både musik och konst. Inom fri konst är folkhögskolan en del i en studiegång som ofta inbegriper flera olika förberedande insatser. Deltagare går ofta från konstkurs på folkhögskola till förberedande konstutbildning för att sedan söka till högskoleutbildningar inom till exempel fri konst.

Folkhögskolans musikutbildningar kan även i de allra flesta fall betraktas som förberedande utbildningar för att söka sig vidare till högskoleutbildningar i musik. Inom detta område saknas lika tydliga privata konkurrenser som i bildkonstens och målarskolornas fall (Melldahl, 2012a). I musikområdet har vissa särskilt ryktbara jazzutbildningar dessutom visat sig ha minst lika hög status som motsvarande improvisatoriska utbildningar på konservatorer och musikhögskolor (Nylander, 2014).

Till skillnad från flera av utbildningsinriktningarna inom musik- och bildkonstområdet verkar inte skrivarkurserna på folkhögskola ingå i en lika tydligt etablerad utbildningsväg med liknande kurser på högskolenivån eller i andra förberedande utbildningsinstitutioner (Fürst, 2018a). Det var också bland dessa deltagare det var som vanligast att ha läst högskolestudier inom humaniora och konst som förberedelse för folkhögskolestudierna (Bilaga 4, tabell 1 och 2).

2.3.2. Deltagarnas kunskap och bild av profilkurserna

Valet av estetisk kurs handlar inte bara om skäl som hänvisar till individen själv. Skälen till att söka en viss estetisk kurs handlar även om den bild som finns av folkhögskolan och den estetiska kursen. För att välja skola skaffar sig deltagarna information om kurserna och lärarna samt bedömer kursens status och rykte och om det rent praktiskt är möjligt att komma in på kursen.

Deltagare som kommer från estetiskt inriktade gymnasieprogram, och aspirerar på att etablera sig inom kulturen, vet ofta om vilken status olika folkhögskolor har och kan själva uppskatta sina chanser att komma in på en viss utbildning (Fürst, 2018b; Nylander, 2010). Mindre informerade deltagare kan behöva förlita sig på internets sökmotorer för att ta reda på vilka kurser som finns och om dessa kan tänkas passa dem. Ytterligare en stor del av deltagarna hittar till en skola eller kurs genom att de har bekanta som har gått på skolan.

INTERVJUARE: Hur kommer det sig att du sökte hit?

DELTAGARE: Jag sökte runt på internet först och sen så hittade jag den här. Så jag valde mellan antingen den här skolan eller [en

annan skola]. Och det gick väldigt smidigt att få kontakt. Jag bara skickade iväg ett meddelande. Så fick jag ett samtal och sen fick jag komma hit på prov. (Man, 18 år, musikkurs)

Denna deltagare har använt sig av internet för att få information om folkhögskolans olika utbildningsalternativ. Citatet visar indirekt att det inte bara är vilken information som finns tillgänglig på internet som är av betydelse, utan även att de söktermer som används och hur resultat presenteras och rangordnas på sökmotorer kan ha avgörande betydelse för vilka utbildningar som ens kan bli aktuella för presumtiva deltagare.

Valet av kurs kan också göras utifrån vilket rykte eller status en skola har. Det kan handla om vänners, lärares eller bekantas berättelser om skolan, eller om vad som skrivs om skolan på sociala medier, bloggar och andra platser. Att utbildningen har setts i sammanhang med professionellt verksamma författare, konstnärer och musiker kan ha stor betydelse för presumtiva deltagare. Vissa utbildningar omnämns till exempel i media och facktidskrifter och marknadsförs med hänvisning till kända tidigare elever. Både lärare och före detta deltagare skapar viktiga förbindelser till professionaliserat konstnärligt skapande och är tänkbara dörröppnare för kommande elevkullar. Det rykte och status en utbildning har genom dess koppling till kulturella fält kan därmed vara av vikt för deltagare som vill försöka sysselsätta sig med det konstnärliga uttrycket på heltid (Fürst, 2018c; Nylander, 2014).

Men valet av folkhögskolor och specifika kurser kan också basera sig på rykten av andra slag än folkhögskolans status i kulturella sammanhang.

DELTAGARE: Kan säga en sak som jag kom på, angående att jag var intresserad av [folkhögskolan]. Det var folk som jag kände innan som hade gått på [folkhögskolan] och varit väldigt öppna med sina identiteter. Jag visste att [folkhögskolan] var liksom, en hbtq-vänlig plats där man visste att man kunde vara trygg. Man behöver inte fundera över liksom, ja, ska jag kanske stanna i garderoben eller inte? Så det var en av anledningarna till att jag ville komma hit också. (Kvinna, 23 år, skrivarkurs)

För denna deltagare var det exempelvis avgörande att ryktet om den specifika folkhögskolan innefattade bilden av skolan som både öppen och inkluderande för hbtq-personer. Även de praktiska övervägandena spelar roll.

INTERVJUARE: Hur kommer det sig att ni sökte just den här musikutbildningen? [...]

DELTAGARE: Jag tror jag tänkte läsa [på en annan plats] från början. Men så visade det sig att det fanns en närmare. Jag bor i [närheten], så jag kunde pendla hit. Specifikt, jag gick natur [på gymnasiet] först, men musik var mitt andra val så tänkte jag, men jag kan läsa musik ett år. Så då hamnade jag här. (Man, 26 år, musikkurs)

För deltagaren ovan var det viktigt att kunna bo nära folkhögskolan. För en annan deltagare var det istället en önskan att komma iväg från en plats eller ett visst sammanhang som avgjorde valet.

INTERVJUARE: Vad var det som lockade dig med musikutbildningen?

DELTAGARE: Det var långt hemifrån. Det verkade intressant. Jag hade några kompisar på [den andra skolan jag sökte] sen tidigare och jag kände att det här var helt nytt. Så jag ville utforska det. (Kvinna, 18 år, musikkurs)

Här såg deltagaren utbildningen som ett äventyr och en chans att testa på något nytt. Avgörande för detta var att hon inte kände någon på utbildningen och att den låg långt hemifrån. Själva flytten till internatboende kan således vara ett tongivande skäl till varför man vill läsa på folkhögskola, liksom äventyret det innebär att sätta sig själv i ett sammanhang där man inte har en historia, där man kan "börja om" eller utforska frågan om vem man är i relation till andra.

2.3.3. Folkhögskolornas rekrytering och urvalsprocess

För att en person ska bli deltagare på en estetisk kurs förutsätts att personen har ansökt till kursen och att folkhögskolan i sin tur har valt att anta personen. Båda sidor av denna (ur)valsituation behöver därför belysas för att tydligare påvisa hur det kommer sig att vissa deltagare börjar på specifika estetiska profilkurser.

Rekryteringsprocessen

Vissa folkhögskolor kan förlita sig på att utbildningens status eller rykte attraherar nya sökande, medan andra folkhögskolor gör riktade insatser för att

öka antalet personer som söker till kurserna eller för att bredda rekryteringen. Folkhögskolor med profilkurser som har gott anseende och högt söktryck har ofta arbetat in denna position genom att tidigare deltagare talat väl om kursen eller gått vidare till mer etablerade positioner inom den specifika kulturella nisch som avses (Nylander, 2014).

När det gäller riktade insatser kan folkhögskolorna exempelvis göra annonskampanjer på internet eller i facktidningar. Riktade insatser handlar ibland om att kursen har problem att fylla kursens tilldelade platser. För mer eftersökta utbildningar kan dessa riktade kampanjer ibland också användas som ett sätt att bredda rekryteringen.

- INTERVJUARE:** Hur informerar ni om att den här kursen finns?
- SKRIVLÄRARE:** Vi finns ju i folkhögskolornas, vad heter det, [Folkhögskolornas informationstjänst] heter det kanske? I deras katalog, så vi finns ju liksom i folkhögskolekatalogerna. Men vi har inga ... Vi annonserar inte någonstans eller ... Så att det är ju mer att folk känner till det, som är ... Man känner någon som har gått här kanske, eller att det är på det sättet. Men vi har ju också då gjort mer riktade satsningar när vi har tänkt så här. Det var ett tag väldigt få rasifierade människor. Vart kan vi gå med information om att vi finns för att bara ... Så det gjorde vi för några år sen, och det tänker jag också gav resultat väldigt fort.
- INTERVJUARE:** Men tänker ni också att det lever vidare nu i de som söker det här?
- SKRIVLÄRARE:** Ja, för att då tänker jag att folk ... Ja, men då känner de någon som känner ... Alltså, det är liksom att någon måste börja, och så någon känner någon, och att det går den vägen. (Kvinna, lärare skrivarkurs)

Läraren har en bild av vilka deltagarna på kurserna brukar vara, en bild som återgetts tidigare i detta kapitel. Att aktivt arbeta med folkhögskolans rykte och sprida information om kursen till fler grupper i samhället ser läraren som ett sätt att bredda deltagargruppen erfarenhets- och bakgrundsmässigt. Åtgärderna bygger på en föreställning om de sociala nätverkens betydelse för hur deltagare hittar och söker folkhögskolekurser. Om en eller flera personer ur nya grupper läser kursen så uppstår nya vägar fram till den estetiska kur-

sen eftersom att personer som känner deltagaren kan informeras och inspireras att läsa kursen. Öppnandet av nya nätverk som känner till kursen kan på detta sätt förändra vilka som söker till kursen i framtiden.

Urvalsprocessen

Det första som kan bli aktuellt att bedöma i urvalsprocessen är den möjliga deltagarens intresse för kursen och konstformen. För kurser med högre söktryck används även andra bedömningsgrunder. Lärarna kan ta hänsyn till kvalitetsaspekter på deltagarnas förkunskaper och även ta hänsyn till studiegruppens sociala sammansättning, till exempel i form av breddad rekrytering. Med det första menas att kvaliteten på det insända materialet, eller framföranden via testtillfällen som auditions, faller avgörandet. Kvalitet och förkunskaper identifieras således via konstnärliga prövningar och kunskapstester där sådana saker som teknisk skicklighet, repertoarkännedom, fitness, känsla och originalitet kan vägas in. Typiskt för konstnärliga utbildningar är att formella behörighetskrav, betyg och annan dokumentation är sekundära i förhållande till den konstnärliga prövningen eller färdighetsprovet i urvalsprocesserna.

INTERVJUARE: Vad tittar du på när du gör bedömningen?

KONSTLÄRARE: Ja, det är för det första på sånt där som jag känner att här finns det någonting, finns en nyfikenhet och en vilja att gå vidare och söka sig längre upp, på ett sätt, så där. Man får väldigt mycket utav sånt som är ganska så omoget. Bilder som har påverkat dem, och det är ... ja, det kan vara små stilleben och söta djur och den här stilen. Men jag tittar på det där som jag känner att här finns det en nyfikenhet, här finns det en potential för att man kan gå ... undersöka nya, gå över gränserna och undersöka ... ja.

INTERVJUARE: Men då är det där nyskapandet som är viktigt?

KONSTLÄRARE: Ja, ja, visst, absolut. Ja. Och det är många gånger svårt att se sånt där men man får en viss rutin efter ett tag. (Man, konstlärare)

Denna lärare menar att han har utvecklat en särskild blick vid bedömningen av insänt material. Då bedömningen sker omedelbart och utan kriterier blir det primärt lärarnas smakomdöme som faller avgörandet (jfr. Fürst, 2017, 2018c). Att uppvisa *originalitet* och *utvecklingspotential* är ord som återkom-

mer i beskrivningen av vad lärare på konst-, musik- och skrivarkurser letar efter när de har ett högt söktryck till kurserna. Det är värden som premieras även senare i utbildningssystemet och inom respektive kulturellt fält.

Det finns i viss mån en medvetenhet bland lärarna om att alternativet att läsa på folkhögskola och dess estetiska profilkurser är mer utbrett i vissa grupper än andra. Detta påverkar vilka som ansöker och i förlängningen även rekryteringen. För de lärare som vill betona breddad rekrytering lyfts en större variation med avseende på bland annat ålder, etnicitet, kön, klassbakgrund och estetiska uttryck som viktiga för gruppdynamiken på kursen.

INTERVJUARE: Men tänker ni ändå att ni vill ha den där, du pratade om "den breda erfarenheten"?

SKRIVLÄRARE: Ja, ja, vi vill gärna ha så olika människor som möjligt, med så olika erfarenheter som möjligt, från så olika håll, för att det ska bli dynamiskt. Är det för homogent så blir det också tråkigt, då händer det ingenting. [...] (Kvinna, skrivarlärare)

Värdet av att ha en grupp med många olika erfarenheter återkommer i intervjuerna. Denna lärare menar även att hon utmanar sin egen läsning och reflekterar kring varför hon gillar vissa insända texter och inte andra. På så sätt försöker läraren göra sig själv medveten om hur hon i sin bedömning kan styras av strukturer och smakomdömen som hon inte fullt ut kan kontrollera eller reflektera över, och hur det påverkar de konstnärliga prioriteringar som görs.

Frågan om urval och rekrytering är ytterst komplex och de citat som presenteras ovan kan bara ses som exempel på hur lärarna resonerar i förhållande till de som söker och kommer in på profilkurserna i fråga. Eftersom skolformen har stor frihet att välja vem de vill och formella utbildningsmeriter har en mindre betydelse för vem som antas, bör dock dessa urvalsprocesser lyftas fram och diskuteras för att fullt ut förstå folkhögskolornas rekrytering.²⁹

2.4. DELTAGARNAS VÄG TILL FOLKHÖGSKOLORNA – SAMMANFATTANDE ANALYS

Detta kapitel ger en översiktlig bild av sammansättningen av deltagare på de estetiska kurserna och deras väg fram till att de blir antagna. Överlag är delta-

²⁹ För mer om urval och rekrytering till folkhögskolans estetiska kursprofiler i musik, se Nylander (2014).

garna unga personer i åldern 18 till 22 år. Denna ålderskoncentration är som mest tydlig inom musiken som också är den största konstnärliga inriktningen volymmässigt sett. Deltagarna är främst kvinnor. I de äldre ålderskategorierna är kvinnodominansen som starkast, könsfördelningen är jämnare bland de yngre deltagarna.

Om åldersfördelningen jämförs med hela det kursutbud som erbjuds i skolorn är utfallet snarlikt den bild som förmedlats i tidigare deltagarundersökningar. Möjligtvis kan det estetiska kursutbudet 2005–2010 ha en något tydligare tonvikt på undervisning för äldre deltagargrupper än vad som varit fallet tidigare i historien. Arvidsson (1988) presenterar till exempel genomsnittlig ålder för vinterkurserna på folkhögskolorna från verksamhetsåret 1946/47, där endast cirka 15 procent av deltagarna var över 25 år. Läsåret 1973/74 var andelen deltagare över 25 år emellertid närmare 30 procent, siffror som bättre överensstämmer med deltagandet på de estetiska profilkurser som undersökts ovan. Arvidssons (1988) jämförelser mellan 1946 års och 1973 års elevkullar visar också att mellan 40–50 procent av deltagarna vid båda dessa tidpunkter var mellan 19–21 år, medan cirka 15–20 procent var *under* 18 år gamla. Att folkhögskolan främst vänder sig till yngre deltagare är således ingenting nytt. Dock har vuxenblivandet förskjutits under 1900-talet och idén om en ungdomsperiod mellan barndomen och vuxenlivet är ett förhållandevis modernt påfund.

Att deltagarna på de samtida estetiska kurserna i så stor utsträckning domineras av unga vuxna kan anses särskilt betydelsefullt i ett kulturpolitiskt perspektiv, i och med att regeringen här särskilt vill uppmärksamma ”barn och ungas rätt till kultur” (Prop., 2009/10:3, s. 26). Att en så pass omfattande del av deltagarna på estetisk kurs är ungdomar och unga vuxna i åldern 18–22 år är att betrakta en direkt måluppfyllelse i kulturpolitiskt hänseende då folkhögskolan här bidrar till dessa gruppers ”rätt till kultur”.³⁰

Vid undersökningen av deltagarnas födelseland noterades att det främst är inrikes födda deltagare med båda föräldrarna födda i Sverige som gick dessa utbildningar. Förhållandevis stor variation fanns emellertid mellan de konstnärliga inriktningarna, där bildkonstens och de sceniska konstarterna hade störst andel utrikes födda deltagare eller som var inrikes födda med två utrikesfödda föräldrar. På musikkurserna var dessa deltagargrupper minst

30 Observera att regelverken och policyn för kulturen och folkbildningen inte korresponderar så bra i åldersfrågan. Detta i och med att nuvarande studiestödssystem för folkhögskolestudier inte omfattar artonåringar utan bara vänder sig till de som fyllt 19 år.

representerade, vilket skulle kunna indikera att det musikaliska genreutbudet kan behöva ses över så att det inbegriper musikstilar som appellerar till olika befolkningsgrupper.³¹

Vid rekrytering av deltagare förekommer olika strategier på folkhögskolorna. Lärarna verkar överlag relativt medvetna om vilken social bakgrund och demografi deltagarna som går kurserna tenderar att ha. Rekryteringen brukar riktas mot att fånga upp personer som har särskilt intresse för den specifika konstformen, men kan också vara inriktad på att nå grupper som i mindre omfattning brukar söka och bli antagna till kursprofilen ifråga. Vid en del folkhögskolor antas alla eller de flesta som söker till kursen, i andra fall sker ett urval. Deltagare behöver normalt uppvisa ett intresse för konstformen och bedömas ha förmåga att utföra kursen tillsammans med övriga antagna. För kurser med högre söktryck sker ytterligare selektering där konstnärliga kvalitetsutvärderingar blir avgörande. Hur intagningsansvariga lärare viktar bedömningen av deltagarnas förkunskaper via till exempel auditions och arbetsprover mot gruppens sociala sammansättning och till idén om breddad rekrytering, varierar från kurs till kurs och skola till skola.

Folkhögskolekurserna i estetiska ämnen framstår ofta som del i en längre estetisk bildningsväg. Deltagarna kommer ofta till folkhögskolans kurser från andra estetiska utbildningar. Det är inte ovanligt att folkhögskolestudierna följer på en estetiskt profilerad gymnasieutbildning eller att deltagarna går vidare från en folkhögskoleutbildning till en annan. Dessutom hade en av tre deltagare i undersökningsperioden 2005–2010 studerat på högskola innan de påbörjade sina folkhögskolestudier. Inom vissa konstnärliga inriktningar, såsom folkhögskolans skrivarkurser, utgjorde andelen före detta högskolestudenter över hälften av deltagargruppen, varav de allra flesta (38 procent) hade förberedande högskolestudier med sig från ämnesområdet humaniora och konst.

Resultaten manar således till försiktighet när det gäller frågan om hur utbildnings- och karriärvägarna mellan folkhögskola och universitet är konstruerade och hur skolhierarkierna mellan de båda utbildningsformerna egentligen ser ut. Statushierarkin inom studier av olika konstformer följer inte på något självklart sätt den formella utbildningshierarkin, som skulle leda till ett antagande om att deltagarna går från gymnasium via folkhögskola

31 Detta kan tyckas särskilt motiverat mot bakgrund av att mångfaldsfrågor och allas delaktighet är viktiga delar av både de kulturpolitiska och folkbildningspolitiska målen (Prop. 2009/10:3).

till högskolestudier. Även om folkhögskolorna verkar ha betydligt fler förberedande basutbildningar än fördjupningsutbildningar inom det estetiska verksamhetsområdet sett till hela dess kursutbud, så är utbildnings- och karriärvägarna inte enkelriktade. I vissa fall övertrumfar rentav folkhögskolans kurser universitetens och högskolornas utbildningsalternativ i ryktbarhet och status (Fürst, 2018c; Nylander, 2014).

De deltagare som slutligen antas har både gjort personliga val och blivit utvalda av folkhögskolan. Deltagarnas skäl till att söka till kursen handlar både om dem som individer men också om folkhögskolan och om kursen. De personliga motiven involverar (i) att bryta upp eller göra uppehåll från hur de tidigare har levt, (ii) att vara i ett särskilt tillstånd och (iii) att se kursen som medel för att uppnå ett framtida mål. Kurs och folkhögskola kan väljas utifrån sökningar på internet eller genom att deltagarna via bekanta, studiekamrater eller lärare har bekantat sig med utbildningslandskapet och kurserna. Folkhögskolans och kursens status och rykte har stor betydelse för många deltagare, men en del fäster också stor vikt vid mer praktiska frågor som var skolan är lokaliserad eller om de känner någon annan som tänkt gå utbildningen.

Många av deltagarnas föräldrar visar sig ha hög utbildning. Det tycks finnas stöd för tesen att det främst är bland barn till ”den kulturella medelklassen” som estetutbildningar röner allra störst intresse (Nylander & Dalberg, 2014). Kopplingen mellan föräldrars utbildning och barns och ungdomars konstnärliga intresse kan i det större perspektivet förstås som en viktig del i förädlingen och överföringen av vad Bourdieu (2000) kallar ”kulturellt kapital”. Kurserna kan betraktas som en del av en estetisk bildningsväg där motiv som personlighetsutveckling, självinsikt, kreativitet och existentiellt sökande ges utrymme och betydelse. Den typen av icke-instrumentella motiv till (ut) bildning har i tidigare forskning presenterats som mer rättfärdiga i familjer som härrör från den kulturella medelklassen (Palme, 2008; Palme et al, 2012). Bland arbetarklass- och medelklassfamiljer med större närhet till ekonomiska och finansiella yrkessektorer kan det vara svårare att rättfärdiga en studiegång som inte leder till en tydlig yrkesroll, sådana utbildningar kan upplevas som alltför diffusa och riskfyllda. Det verkar således finnas ett samband mellan föräldrarnas egna satsningar på längre utbildningskarriärer och den icke-instrumentella inställning till den kulturella bildningen som de undersökta deltagargrupperna ger uttryck för.

En annan central komponent för att förstå nuvarande rekryteringsstruktur är bidragssystemets utformning. Den gör att deltagare under 20 år måste

finansiera sina folkhögskolestudier själva eller förlita sig på försörjning från någon annan. Gruppen under 20 år visade sig, trots detta, utgöra närmare 20 procent av estetdeltagarna (Figur 3). Nuvarande regelverk för studiestöd, med det så kallade 19-årsundantaget, kan således bidra till att förstärka rådande rekryteringsstruktur genom att göra presumtiva deltagare beroende av finansiellt stöd hemifrån om de vill påbörja dessa studier direkt efter gymnasiet. —

3 Lärarna och samspelet med deltagarna

För deltagarnas väg till folkhögskolan spelar lärarna på folkhögskolans estetiska kurser en stor roll genom sitt arbete med rekrytering och urval. På kursen och i mötet med deltagarna har lärarna stor möjlighet att fritt forma undervisningen. Av stor vikt för kursernas innehåll och form är lärarens möten med deltagarna och vilka lärarna är, vilket innefattar deras utbildnings- och yrkesmässiga erfarenheter.

I det här kapitlet presenteras först vilka folkhögskollärarna på de estetiska profilkurserna är som grupp betraktad. Detta görs utifrån data från den enkätundersökning som ingick i studien.³² Detta avsnitt följs av tre fördjupande fallbeskrivningar kring lärarnas sätt att förhålla sig till deltagarna och deras arbetsmarknadsutsikter och bildningsvägar.

3.1. VILKA ÄR LÄRARNA PÅ DE ESTETISKA KURSERNA?

Enkätmaterialet används här för att ge svar på hur könsfördelningen ser ut bland lärarna, varifrån de kommer geografiskt, deras utbildningserfarenheter och hur deras tjänstesituation ser ut.

3.1.1. Kön, födelseort, uppväxtland och utbildningsbakgrund

Bland de lärare som besvarat enkäten är majoriteten kvinnor (56 procent). Könsfördelningen speglar i princip könsfördelningen bland deltagarna på estetiska kurserna där hela 67 procent är kvinnor. Åldersmässigt är lärarna framförallt födda på 1950-, 1960- och 1970-talen. En något mindre andel är födda på 1980-talet och det finns två mindre lärargrupper, från fyrtiotalistgenerationen respektive de som är födda i början av 1990-talet.

Geografiskt sett uppger hälften av lärarna att de vuxit upp i mindre tätorter och en fjärdedel på landsbygden. Resterande har vuxit upp i vad de

³² För en mer utförlig beskrivning av materialet, se bilaga 1 och 2.

betecknar som storstäder. Att utfallet pekar mot att förhållandevis många estetlärare vuxit upp på små orter kan möjligtvis sättas samman med var folkhögskolorna finns i Sverige. Särskilt internatskolorna är inte sällan lokaliserade utanför storstadsregionerna (Larsson, 2007).

Svaren visar också att en överväldigande majoritet av lärarna på estetisk kurs huvudsakligen vuxit upp i Sverige (94 procent). Av de lärare som uppger sig ha växt upp utanför Sverige dominerar andra europeiska länder (5 procent). Mycket få har vuxit upp i länder *utanför Europa* (<1 procent). Att mindre än en procent av lärarna i kulturämnena växt upp i ett utomeuropeiskt land måste anses som en anmärkningsvärt låg siffra.

Ungefär nio av tio lärare uppger att de har genomgått konstnärlig utbildning i någon form, exempelvis på folkhögskola eller högskola. Det är framförallt musik- och bildkonstutbildningar som lärarna gått, vilket inte är så förvånande eftersom att detta är stora konstområden inom folkhögskolan. När det gäller pedagogisk utbildning uppger ungefär var fjärde lärare att de saknar formella utbildningsmeriter. En relativt stor grupp uppger dock att de har lärarutbildning från högskolan i olika estetiska ämnen. Andra har en bakgrund från Folkhögskolläraryrket eller uppger andra former av pedagogiska och ämnesdidaktiska studier.³³

3.1.2. Tjänstesituation och yrkesroll – att kombinera lärarroll med eget kulturutövande

Bland de lärare som svarade på enkäten har nästan hälften jobbat elva år eller mer på folkhögskola. Tjugo procent hade jobbat mellan sex till tio år och trettio procent hade arbetat kortare tid än sex år.³⁴ De flesta lärare har kursansvar (84 procent) och förhållandevis många är föreståndare eller linjeledare för en specifik profilkurs. Respondenterna är således djupt involverade i utbildningarna som erbjuds. Om siffrorna är representativa för lärarkåren i dess helhet är svårt att svara på, men resultaten pekar mot att lärarna stannar länge i sin tjänst på folkhögskolorna.

³³ I en tidigare kartläggning från Folkbildningsrådet (2017c), Folkhögskolans pedagogiska personal, framkommer att lärarna på folkhögskolornas särskilda kurser ofta har specialiserad ämnesexpertis som anknyter till tjänsterna och att ungefär hälften har lärarexamina av olika slag. Bland samtliga lärare på folkhögskolans längre kurser 2017 utgjorde kvinnorna 58 procent och männen 42 procent.

³⁴ Det är viktigt att påminna om att enkäten besvarades av 57 procent av lärarna. Resultaten kan därmed uppvisa skevhet som beror på studiens bortfall. Vad gäller tjänstesituation kan till exempel lärare som har en lösare koppling till utbildningsformen vara mindre representerade bland de svarande. Detta skulle i sådana fall göra att graden av bisysslor och frilansande uppdrag underskattas i redovisningen.

Stor andel deltidsarbete och många egenföretagare

Av enkätsvaren framgår att hela 70 procent betraktar sig själva som *professionellt verksamma* inom det konstnärliga område de undervisar i, medan ungefär 10 procent ser det kulturella skapandet som en hobby eller ett fritidsintresse. Några lärare svarar att de i huvudsak identifierar sig med en folkrörelse, till exempel olika former av församlings- och föreningsliv. En majoritet av lärarna kombinerar sin tjänst på folkhögskola med egen konstnärlig verksamhet och betraktar sig själva både som lärare och konstnärligt verksamma på olika sätt.

Enkätsvaren visar också att närmare hälften av respondenterna arbetar 75 procent av heltid eller mindre.³⁵ Det innebär att deltidsarbete är vanligt bland dessa lärare samtidigt som många av dem identifierar sig själva som professionellt verksamma kulturarbetare. En tolkning är att det rör sig om en lärarkategori som frivilligt begränsar lärararbetet till deltid för att under den andra tiden ägna sig åt kulturarbete. Tack vare att folkhögskolorna saknar nationellt fastlagda kursplaner står det i praktiken lärarna fritt att bestämma innehåll och arbetsformer för de kurser som de ansvarar för och undervisar på. Denna självbestämmanderätt och möjligheten att bibehålla en fri konstnärlig yrkesidentitet, eller åtminstone hålla sig à jour med vad som händer på de kulturella yrkesfälten, tycks tilltala folkhögskollärare inom de estetiska ämnesområdena.

TVå andra frågor i enkäten gäller hur inkomstfördelningen ser ut och formerna för det konstnärliga yrkesutövandet som sker utanför folkhögskolan. Bland de många lärare som valt att kombinera lärarrollen med eget konstnärligt yrkesutövande uppger ungefär hälften att de driver egen firma. Andra uppger andra arbetsgivare och andra former av företag för detta "extraarbete". Vanligtvis uppskattar lärarna att den egna konstnärliga verksamheten utgör en begränsad del av den totala arbetstiden. Mer än hälften menar att det estetiska och konstnärliga arbetet svarar för mellan 0–25 procent av deras totala arbetstid. En annan förhållandevis stor grupp har egna konstnärliga verksamheter utanför skolformen på mellan 25–50 procent av deras totala arbetstid. Dessa externa uppdrag är inte helt specificerade i enkätsvaren men kan utöver eget frilansande konstutövande, musicerande, skrivande etc, ock-

35 De stora andelen lärare som arbetar deltid är sannolikt en underdrift snarare än en överdrift, givet att lärarna som har störst andel heltidsarbete troligen svarat på enkäten i större utsträckning än dem som har en mindre andel av sin totala tjänstgöring på folkhögskolan.

så kunna inbegripa workshops, arrangörsfunktioner, regisserande, förlagsverksamhet och föreläsningar på institutioner utanför folkhögskolan.

Några få av respondenterna har mycket omfattande uppdrag utanför själva lärartjänsten och en mycket begränsad läraranställning. Vanligtvis är lärartjänsten huvudinkomstkällan. Hela två av tre av de som arbetar både som lärare och kulturskapare uppskattar att 80 procent eller mer av deras inkomster kommer från tjänsten på folkhögskolan.

3.2. LÄRARARBETETS BETYDELSE OCH MÖTET MED DELTAGARNA

I den följande texten ges en bild av lärarna och deras möte med deltagare på kurserna. Utifrån intervjuer med lärare inom områdena musik, skrivande och bildkonst återges hur lärare beskriver de estetiska profilkursernas betydelse för deras eget kulturutövande. Lärare berättar även om den vikt de ger mötet med deltagarna och att få vara med i utvecklingen av deras estetiska förmågor.

3.2.1. Läraryrket som stöd för egen konstnärlig verksamhet

Det finns många svar på frågan varför en så pass stor del av lärarkåren arbetar deltid. Flera av lärarna framhåller kombinationen av att vara frilansande inom kulturområdet och att samtidigt undervisa på folkhögskola som fruktbar. Den mer specifika motiveringen till vad som gör denna dubbla yrkesidentitet så positiv skiljer sig åt från lärare till lärare.

Ett förhållandevis vanligt tema under intervjuerna är att det är svårt att arbeta enbart med kultur och samtidigt lyckas försörja sig ekonomiskt. Lärartjänsten på folkhögskolorna fungerar ofta som ett ekonomiskt fundament som möjliggör fortsatt kulturskapande. En lärare lyfter till exempel fram betydelsen som läraranställningen har för att möjliggöra ett konstnärligt skapande som är oberoende av en kortsiktig kommersiell efterfrågan.

INTERVJUARE: Hur ser du på förhållandet mellan ditt eget konstutövande och utbildningen här?

KONSTLÄRARE: [...] Det är alltid en fråga om ekonomi, det är ju det. Man ska vara, man ska kunna jobba. Jag har den styrkan att jag kan gå in i ateljén och göra någonting helt ... Jag behöver inte fria till en publik. Ekonomiskt så är jag skyddad på det sättet. Och det är en frihet. Den måste man ha. Verkligen. Kommer man

in i en trall där man ska tillverka saker för att saluföra. Då blir det en annan väg än den konstnärliga [...]

INTERVJUARE:

Men du saluför inte [konstverken] då?

KONSTLÄRARE:

Jodå, det gör jag. Om det är utställningar så visst. De är till salu, det är de ju. Men man kommer upp i ganska höga kostnader, för jag jobbar så väldigt länge. Jag kan sitta tre månader med en bild, det blir enorma pengar då. Så det är inte så jävla lätt att sälja. Det är landsting och så där. Museer är jag representerad på så det har ju liksom ... När det blir statliga pengar så blir det på ett annat sätt. (Man, konstlärare)

Konstnären, tillika folkhögskolläraren, beskriver den ekonomiska tryggheten som följer av lärarrollen som central för att förhålla sig självständig i sitt eget skapande. Den kortsiktighet som enligt läraren hotar ta över skapandet av konst, när man som konstnär är beroende av att saluföra konst, leder till ett skapande som inte anses *konstnärligt*. Läraren lyfter fram den frihet och det skydd han känner mot att kunna gå in i sin ateljé och slippa ”fria till en publik”, som han uttrycker det.

Det tar dessutom ansemlig tid för konstnären att producera sina konstverk. Denna skapandeprocess möjliggörs genom den ekonomiska grundtrygghet som lärarlönen ger honom.

En annan folkhögskollärare, i detta fall en skrivlärare, lyfter också fram fördelarna av att ha ”erfarenheter av yrket, av skräet, av branschen av att överleva som författare” för att ges legitimitet i det ämne som kursen syftar till att fördjupa. Vid sidan av försörjning, vars betydelse även denna lärare betonar, lyfts undervisningen som värdefull för författarrollen. Att arbetet med undervisning tvingar fram reflektion.

INTERVJUARE:

Hur ser du på det här med rollen som att både vara verksam författare och skrivande och att undervisa? Hur ställer de sig till varandra, de rollerna?

SKRIVLÄRARE:

Ja, i princip så tror jag att den ena är förutsättningen för den andra.

INTERVJUARE:

Ja, åt båda håll eller?

SKRIVLÄRARE:

Ja, jag menar man kan inte undervisa om skrivande om man inte själv är författare. Alltså visst, det finns säkert så att säga svenskar som kan göra bra ifrån sig och så där. Men

det är en extra poäng i att man har erfarenheter av yrket, av skrået, av branschen, av att överleva som författare när man pratar om skrivande. Och det är klart att det inte är nödvändigt för mig som författare att undervisa i skrivande men [den] stora fördelen, bortsett från försörjning, är att man får återkommande tillfälle att reflektera över vad fan det är man håller på med. (Man, skrivlärare)

Skrivläraren beskriver sin lärarroll som en form av självreflektion över sitt eget skrivande och skrivandet i allmänhet. Läraren menar även att han har ett övertag mot andra skrivlärare eftersom han själv är verksam som författare. Det finns således, enligt honom, saker som man i rollen som lärare behöver ha förstahandserfarenhet av för att kunna förmedla: kontakt med branschen och hur den fungerar samt den kreativa processen i att själv skapa litteratur. Få av de lärare som svarat på enkäten menar dock att det skulle vara erfarenheterna från deras konstnärliga verksamhet som är orsaken till att de rekryterats som lärare till kursen.

En annan lärare, verksam inom en folkhögskola med folkmusikinriktning, för ett liknande resonemang som skrivläraren ovan gällande lärarrollen och reflektion. Musikläraren betraktar kursen som ett tillfälle för reflektion över sitt eget musikutövande och över musikutövande i allmänhet. Musikläraren jämför dessutom sina erfarenheter av att undervisa inom kulturskolan och inom folkhögskolan. När han gör detta konstaterar han att eleverna på folkhögskolan är på en långt mycket högre nivå, något som tvingar läraren att bli bättre på det folkmusikaliska hantverket och tänka efter ”hur man gör och varför man gör som man gör”.

MUSIKLÄRARE: För mig är det ganska optimalt som det är nu. Det är otroligt givande jobb, att jobba här. Alltså jag har blivit bättre musiker också, sedan jag började undervisa [här] till skillnad från när jag bara undervisade på kulturskolan.

INTERVJUARE: Hur då, tänker du?

MUSIKLÄRARE: Ja, men det att man spelar på en högre nivå.

INTERVJUARE: Okej, inte lika grundläggande, elementärt...?

MUSIKLÄRARE: Inte lika grundläggande och det ställs högre krav på mig som lärare när eleverna är på en högre nivå, så att säga. När man får tänka efter mer och vad är det man själv ... Hur man gör

och varför man gör som man gör. Så det har gett mig själv också väldigt mycket, att undervisa på den här nivån.

INTERVJUARE:
MUSIKLÄRARE:

Använder du samma material eller ...?

Det kan jag också göra, att jag kan använda samma material här och sen göra om det lite och använda ... Jag jobbar lite timmar i [liten svensk stad], har två folkmusikensembler och sen har jag några gymnasieelever också där. Men man kan använda samma musik, fast man använder den på olika sätt, så att säga. Att man ställer andra krav på finliret här, än vad man behöver göra på kulturskolan. (Man, musikleare)

För den här läraren blir musikkursen en utmaning på såväl ett konstnärligt som ett didaktiskt plan och den hjälper honom att formulera och lösa problem kopplade till sitt eget musikutövande. Lärartjänsten är i detta fall tudelad mellan två olika folkmusikensembler i olika skolformer. I citatet kontrasteras de underförstådda krav som deltagarna har i respektive utbildningskontext, där aktiviteten på den profilerade kursen med folkmusikinriktning på folkhögskola tvingar läraren till ett kvalitativt språng för att matcha den nivå deltagarna befinner sig på. Denna form av problemformulering och problemlösande är i sig en förutsättning för att utvecklas och fortsätta som konstnär (Getzels & Csikszentmihalyi, 1976). Mötet mellan individerna som sker på folkhögskola kan innehålla både planerade och oplanerade utmaningar, som hjälper lärarna att stanna upp och reflektera kring sin praktik.

3.2.2. Tillfredsställelsen med lärarrollen och mötena med deltagare

Det är långt ifrån alltid som lärarrollen fungerar som bisyssla eller sekundär yrkesidentitet. För många lärare är lärarrollen snarare än konstnärsrollen den primära yrkesidentiteten, där mötena med deltagare och deras estetiska bildningssträvan står i förgrunden.

Att vara i en position där man kan ge andra individer stöd att mogna i sitt konstnärskap, att lära sig att se, läsa och lyssna initierat bidrar till yrkesstolthet. Denna stolthet kan direkt kopplas till att lärarna känner att de kan bli direkt involverade i deltagarnas kulturella bildning. En konstnär som jobbar deltid på en folkhögskola i södra Sverige ger uttryck för detta när han resonerar om läraryrkets mening och sättet som han föddes in i konstvärlden på.

KONSTLÄRARE: Och min uppgift ser jag är ... om jag går här bara för jag ska få en lön och sen glida runt, då är jag helt meningslös här ute. Så länge jag orkar hålla det som jag tror på, då känner jag att jag är meningsfull. Men den dagen när jag inte orkar, då kan jag lika gärna sortera post eller göra vad som helst. [...] Egentligen har jag ganska starkt självförtroende. Men det bygger mycket på att jag är uppvuxen med det här. Så jag konfronterades redan med det här ifrån när jag var så här liten, så hela min värld har bestått av bilder ända sedan jag föddes. Och då känner jag att jag har rätt bra självförtroende för jag kan säga till eleverna, "jag har gått och småfunderat på bilder i 55 år." Och utifrån det så kan jag påstå någonting. (Man, konstlärare)

Konstläraren menar att han har möjlighet att hävda saker för att han har en lång erfarenhet och djup förståelse av bildkonsten. Han menar även att det i lärarrollen finns något icke mekaniskt, något som kräver att läraren ständigt ska utvecklas och möta nya deltagare för att vara en fullvärdig lärare.

En av de intervjuade musiklärarna poängterar också den stora betydelse som mötet med deltagarna har för honom som lärare och människa. Han arbetar på en lantligt belägen folkhögskola med internat i södra Sverige. En skola som har flera musikkurser vars genreinriktning skiljer sig åt. Kursinriktningarnas popularitet varierar över tid men generellt sett vänder sig folkhögskolan till en bred målgrupp. Musikläraren har arbetat på folkhögskolan sedan slutet av 1980-talet. Han var själv del av en av de första musikkullarna som gick på folkhögskolan i mitten av 1980-talet och återkommer i intervjun till den tacksamhet han känner inför att ha fått jobbet på folkhögskolan. Han tror att det vid anställningen av honom sågs som en fördel att han hade en koppling till folkhögskolan genom att själv ha varit deltagare. På frågan om varför han valt att arbeta kvar på skolan under en så lång tid, svarar han:

MUSIKLÄRARE: Ja, men det är fantastiskt! Att få möta människor i den åldern som är på väg någonstans. De håller på att definiera "Vem är jag?". De kommer egentligen hit med en jättestor fråga som egentligen kan formuleras på olika sätt, men när jag hör dem så säger de egentligen: "Duger jag?" Och jag får glädjen att säga "ja, du duger". För det finns så många plan man kan

svara på. Och utifrån ett plan, där de duger, kan man gå vidare och få dem att duga på fler plan. Med den utgångspunkten. (Man, musiklärare)

Det är inte primärt kulturutövningen som är skälet till varför han stannat kvar. Istället lyfter han fram hur arbetet handlar om att bekräfta unga människor i deras existentiella och konstnärliga sökande. I grunden ser han folkhögskolevärvet som en yrkesroll där han erkänner deltagarna för vilka dom är och hjälper dom att skingra deras osäkerhet över "att duga". Genom att bekräfta deltagarna tror läraren att han förmår dem att bygga en positiv relation till sig själva och sitt musikaliska skapande.

Eftersom arbetet med musikkurserna upptar en så stor del av musiklärarens tid är det rätt sällsynt att han framträder som musiker själv eller spelar med band. Det händer dock att han får hoppa in på bröllop och dop i det lilla samhälle som ligger i närheten av folkhögskolan. Lärarlaget försöker också underhålla sina musikaliska kunskaper, till exempel genom att bjuda in namnkunniga jazzmusiker för "clinics" eller genom att jamma ihop inom musiklärarlaget.

Det blir tydligt att engagemanget för ungdomarna och verksamheten på folkhögskolan gör att han identifierar sig som musiklärare snarare än som yrkesmusiker. Läraridentiteten framställs inte som ett andrahandsval eller som mindre betydelsefull. Snarare är det för många lärare undervisningen som är det primära och det egna kulturutövandet sekundärt i relation till detta. Men hur informanterna positionerar sig själva i intervjuerna kan förstås både bero på i vilken utsträckning de själva *kan* och i vilken utsträckning de *vill* prioritera ett mer självständigt konstnärskap. Intervjun visar även hur mötet med deltagarna inte bara är viktigt för deltagarnas egna estetiska bildning, utan även av stor vikt för att lärare ska känna sig hemma och tillfreds i lärarrollen.

3.2.3. Att utveckla deltagarnas estetiska förmågor och kunskaper

En konstlärare, som utbildat sig till lärare på en högskola i konst och även gått folkhögskollärarytutbildningen i Linköping, är inne på att estetisk feedback och formativa bedömningar av deltagarnas skapande är centralt för yrkesrollen. Läraren har undervisat i konst i nästan trettio år men bara arbetat som konstlärare på folkhögskola i sju år. Utanför utbildningen är hon också verksam som konstnär. På folkhögskolan, menar hon, att de inte bara utbildar konstnärer utan även utbildar för en framtid inom hela bild- och formområdet. Läraren menar att en del av hennes uppgift och pedagogiska upplägg är

att flytta deltagarnas fokus på att rangordna varandra till att istället fokusera på att utveckla var och ens konstnärliga förmågor.

INTERVJUARE: Sen, när de blir antagna, kan jag tänka mig också, att det finns ett ganska starkt bekräftelsebehov hos deltagarna?

KONSTLÄRARE: Det är ju mycket så här, att de här deltagarna har ju alltid fått någon feedback. Alltså, man söker här för man tycker det är roligt och för att man har fått någon feedback. Någon har sagt någon gång "gud, vad bra du är på det där" och så blir man jätteglad. Och så kommer man hit och här är ett gäng som alla har fått feedback. Och sen så tar vi medvetet in deltagare på olika nivå också. Vi strävar inte efter att vi ska ha en så jämn grupp som möjligt. Utan vi strävar efter att vi ska få en grupp med människor som vi känner har behov av det här och som kan tillgodogöra sig utbildningen. Och som är tillräckligt motiverade. Och det betyder att några är ganska duktiga, har på fötter innan och några är nästan helt nybörjare. Och då gäller det just att hitta sätt där de kan jobba ihop och så här, så man tar bort det här "vem är bäst?" och det här behovet av bekräftelse på det sättet. Så jag jobbar bland annat mycket med kollegiehandledning. Att de handleder varandra. [...] Så att man liksom avdramatiserar det behovet. Och ser att också, det är inte så viktigt att läraren kommer med sin så..., utan att det de ska göra, det är att de ska lära sig att se själva. Men att jag vet *hur*. Så att jag försöker organisera *hur*. (Kvinna, konstlärare)

Enligt läraren jobbar man på denna kurs med att vänja av deltagarna med att jämföra sig med varandra och istället få dem att hjälpa varandra. Flera av övningarna på kursen syftar till att deltagarna ska lära sig att forma ett självständigt, konstnärligt omdöme. Undervisningen på konstlinjen består av att lära sig ge och ta konstruktiv feedback på de bärande delarna av bildkonstruktion (proportion, balans, etc). Konstlärarens beskrivning av kursinnehållet påminner en hel del om den skrivlärare som citerades tidigare då båda betonar förmågan att bedöma och ge konstnärlig feedback. Lärarna ser också att utbildningen har en bredare funktion som bildningsinstans snarare än att bara vara en förberedande utbildning för ett framtida konstnärligt yrke.

För lärarens egen del handlar kursen om att förmedla grunderna i konst. Att utvecklingen av grundläggande förmågor och tekniker betonas så starkt visar också på den position som konstkursen har som förberedande konstutbildning.

- INTERVJUARE:** Vad ska man uppnå när man har gått den här utbildningen?
- KONSTLÄRARE:** När man har gått den här utbildningen så ska man kunna modellera. Man ska kunna grundläggande gjutning i skulptur. Man ska kunna färglära, man ska kunna grundläggande perspektiv. Man ska kunna krokiteckning, man ska förstå vad det handlar om. Man ska kunna trycka olika tekniker, man ska kunna trycka i screen. Man ska kunna jobba med akryl- och oljemåleri för det är det som vi jobbar med här. Och de här grunderna ska man ha med sig. Punkt. Och sen så ska man också ha fått med sig förståelsen, i huvudsak, av modernismen och samtidskonsten. Sen har vi även konsthistoriaföreläsningar, om konst från grottfolk och fram till modernismen, så. Men det är för att det ska alla ha, och vi har riktigt bra föreläsare. Men det här andra som vi väver in, det handlar om modernismen och samtidskonsten. Och att man ska få en ökad förståelse för hur man kan använda konst som ett gestaltande uttryck.
- INTERVJUARE:** Det verkar som att det är betoning på tekniker, eller?
- KONSTLÄRARE:** Ja. Det är därför vi har ... vi har det här, vi har våra verkstäder. Så att man ska få sin verktygslåda. Så när man går härifrån, då ska man ha den i sin kropp. Jag kan det här, jag förstår det här. Jag kan. Jag kan komponera en bild, jag förstår vad man kallar färger, jag förstår komplementfärger, grundfärgen, jag förstår hur jag ska blanda färg, jag förstår hur det här bildbyggandet fungerar. Jag kan gå hem till min kammare och jag kan utveckla det här. (Kvinna, konstlärare)

Grundläggande för kursen är att utveckla ett förhållningssätt till konsten som gör att deltagarna kan använda konsten som ett gestaltande uttryck, men också att lära dem att se och förhålla sig till konst på ett meningsfullt och fördjupat sätt. Denna förmåga betraktas som viktig för deltagare, oavsett om det är för att de ska bli konstnärer, lärare, arkitekter eller hobbymålare. Detta resonemang är genomgående för de estetiska kurserna på folkhögskolorna.

De syftar till att ge deltagare en grundläggande förmåga att kunna ta del av och gestalta genom konstnärliga uttryck. Målet är också att deltagarna ska utveckla ett estetiskt omdöme, att de ska förmå värdera och utvärdera konstnärliga uttryck. Målet med studierna verkar, av intervjuerna att döma, överskrida fostran till konstnärsrollen. Snarare handlar det om en estetisk bildningsväg där kunskaperna betonas som viktiga i bredare samhällssektorer och det estetiska lärandet som ett sätt att växa som människa.

Detta är även något som betonas även inom skrivarkurserna. Deltagarna ska växa på fler än ett sätt och involveras i en kulturell bildning. En skrivarlärare som är inne på detta resonemang har jobbat på en folkhögskola ett par år. Föreståndaren på skrivarlinjen kontaktade henne angående jobb på folkhögskolan efter att ha läst hennes krönikor i en större regional dagstidning. Ett vikariat blev sedan vägen in till en fast anställning på folkhögskolan. Läraren är också verksam som författare och har både publicerat skönlitterära böcker och en mängd texter i dagstidningar. I intervjun vittnar läraren om ett första år på folkhögskolan som var riktigt tufft men säger att hon idag alltmer har kommit in i lärarrollen. I intervjun redogör läraren bland annat för hur hon ser på deltagarnas bildningsbanor och vilken betydelse som kurserna har för att odla svårgräpbara, konstnärliga kvalitéer som att läsa och bli läst.

INTERVJUARE: Tänker du att du förbereder deltagarna för en framtid som skrivande personer genom utbildningen?

SKRIVLÄRARE: Absolut! Alltså ingenstans blir man ju så bra läst som på en skrivarlinje. Alltså vad man än gör med sitt skrivande sen, stoppar i en byrålåda eller blir publicerad, får recensioner, aldrig någonsin så blir man ju så läst. [...] Vi har textsamtal varje vecka. Det är liksom stommen i skrivarlinjen, att vi varje vecka ger respons på varandras texter. De samtalen som är liksom ett heldagssamtal. De är jätte- jätteutvecklande. Jätteviktiga. Man blir också läsare på skrivarlinjen, och man blir skrivare. Alltså man utvecklar läsandet precis lika mycket som man utvecklar skrivandet.

INTERVJUARE: Men tänker ni att ni förbereder deltagarna också för en framtid som professionellt verksam skribent?

SKRIVLÄRARE: Alltså på sätt och vis ja, men på andra sätt så känns det där ordet professionell som att det inte riktigt hör ihop med folkbildningstanken. Vi ger verktyg till de här människorna att

växa konstnärligt, men också växa bildningsmässigt, men också växa som människor, personer. Den här miljön ger en sån enorm möjlighet till det. Och framför allt, för där tänker jag, det där ordet professionell. Det blir liksom så konstigt i sammanhanget också när det handlar om skrivande. För att det man gör på en folkhögskola som har estetiska linjer, det är väldigt sårbar professionell verksamhet också. Så även när man är professionell så är det väldigt svårt att ta sig fram i den världen. Men det man gör här, det är att låta de unga studenterna eller deltagarna liksom knyta nätverk som är helt ovärderliga i den ganska utsatta yrkespositionen som man sedan hamnar i. De nätverken som jag också själv knöt när jag gick på folkhögskola de har jag haft nytta av hela min professionella verksamhet. (Kvinna, skrivlärare)

Läraren betonar de kreativa arbetsformerna på skolan och då i synnerhet textsamtalen där samtliga deltagare får presentera och kommentera varandras texter. Hon menar att arbetsformerna leder till en personlig utveckling som är och förblir värdefull, oaktat deltagarnas framtida karriärbana. Lärarnas roll i detta är att formalisera det kreativa samtalet, utveckla övningar och förmå deltagare att uttrycka och utöva sina konstnärliga förmågor individuellt och i grupp. Det Aspelin (2015) beskriver som en kreativ samverkan, en planerad relationsprocess, lyfts här av skrivläraren fram som en mycket viktig del av arbetet på folkhögskola. Den kreativa samverkan har, i motsättning till den kreativa samvaron, en tydlig målsättning att nå fram till ett resultat av något slag. Textsamtalen ska, genom att deltagarna på olika sätt relaterar till varandra och varandras texter, leda vidare i den kreativa processen.

Läraren ifrågasätter också gångbarheten i att använda ord som professionell i talet om vad man förbereder deltagarna för. Istället lyfts folkbildningstanken fram, att utbildningens värde mer handlar om att ge deltagarna verktyg att växa bildningsmässigt, mänskligt och konstnärligt.

Detta är en genomgående tanke bland lärare på de estetiska kurserna. De flesta relaterar utbildningen till folkbildning snarare än till ett etablerat kulturellt fält. Återigen är det deltagarnas bildning som betonas, snarare än att de estetiska kurserna enbart ses som yrkesförberedande utbildningar.

Även om utvecklingen av skapande förmågor uttrycks som viktiga lyfter läraren samtidigt fram den betydelse som utbildningen kan ha för en framtida

yrkesverksamhet inom kulturen. Utöver de skapande förmågorna som förfinas, etableras även sociala nätverk under skoltiden. Nätverken kan hjälpa deltagarna att hantera osäkerheten på den konstnärliga arbetsmarknaden exempelvis genom att deltagarna hjälper varandra, delar information och kunskap om arbetsmöjligheterna. För de deltagare som siktar på en framtid som kulturarbetare kan karriärmöjligheterna således även vara beroende av de relationer som skapas till de andra deltagarna under studietiden.

3.3. LÄRARNA OCH SAMSPELET MED DELTAGARNA – SAMMANFATTANDE ANALYS

Enkäten visar att det är vanligt att man som folkhögskollärare på estetisk profilkurs kombinerar lärarrollen med frilansande konstnärligt arbete eller andra anställningsformer inom respektive kulturområde. När lärare beskriver sin lärarroll i förhållande till sitt eget konstnärskap ses undervisningen ofta som en förutsättning för den egna konstnärliga verksamheten. Undervisningen på folkhögskola ger dem en ekonomisk grundtrygghet som möjliggör kulturutövande utanför skolan. Arbetet som lärare verkar för de flesta inspirerande och skapar reflektion kring det egna arbetet. Lärarna har i regel sin huvudsakliga inkomst från folkhögskolan och många har arbetat relativt lång tid på skolan. Samtidigt är det vanligt att lärarna betraktar sig själva som professionellt verksamma inom kultursektorn, utanför sin tjänst som lärare.

Resultatet kan kopplas till frågan om folkhögskolläraernas kompetensförsörjning och fortbildning.³⁶ Det omfattande frilansande arbete som lärarna lägger på det egna kulturutövandet kan betraktas som funktionell för organisationen eftersom den tryggar en kontinuerlig kompetensutveckling och fortbildning i de ämnen de undervisar i. Så även om lärartjänsten i viss mån kan fungera som födkrok för fria konstnärliga projekt så verkar den också fylla ett grundläggande behov som alla yrkesdidaktiska utbildningar ställs inför, nämligen hur man säkrar att lärarnas ämnesexpertis hålls uppdaterad och att lärarna underhåller sina praktiska förmågor som ligger till grund för kurserna.³⁷

Samtidigt finns det sannolikt underliggande spänningar mellan rollen som lärare och rollen som konstutövare. Den ena vetter åt pedagogik och

³⁶ Se exempelvis Folkbildningsrådet (2013) Att vara folkhögskollärare eller Folkbildningsrådets (2017b) undersökning Folkhögskolläraernas arbetssituation – Folkbildningsrådets återsrapportering till regeringen 2017.

³⁷ Frågan har bland annat diskuterats i forskning om yrkeslärares professionella kunskap och dubbla identiteter, se t ex Berner (1989, 2010) och Fejes och Köpsén (2014).

didaktik medan den andra vetter åt egen kulturell verksamhet och karriär. Det kan således finnas underliggande konflikter mellan personal som har lärarrollen som primär yrkesidentitet och de som är mer fokuserade på konstnärsrollen. Men folkhögskolan är så pass flexibel i upplägg och utförande att denna pluralism i lärarlagen verkar rymmas. Denna blandning av verksamheter, motiv och kompetenser har framträtt tydligt när lärarnas roll och deras möte med deltagarna på de estetiska kurserna har undersökts. Blandningen av ämnesspecifika och allmändidaktiska kompetenser som uppstår i mötet mellan folkhögskolorna och det fria kulturutövandet samt mellan pedagoger och konstnärer på skolorna kan således både ses som en potentiell konfliktyta och som en organisatorisk styrka.

Lärarna uppger att de uppskattar den vägledande roll de får i förhållande till deltagare som under kursen söker svar på vilka de är, hur de kan utveckla sina skapande förmågor och vad de vill göra i framtiden. Centralt för lärarrollen är också att förmedla folkbildningstanken, vilken inom de kulturella bildningsbanorna ger deltagarna möjlighet att utvecklas både som individer och som grupp. Lärarens kompetens, pedagogiska övertygelse och skolans inriktning får genomslag i innehållet i kurserna genom att utbildningsformen saknar nationellt fastlagda kursplaner (Larsson, 2005). Oavsett vilka inriktningar de intervjuade lärarna står för, lägger de stor vikt vid deltagarnas personliga utveckling, att de ska bli lästa/sedda/lyssnade på, bekräftade och känna trygghet i sitt skapande under och efter sin tid på skolan.

I lärarnas berättelser om vad de betraktar som meningen med deltagarnas studier framträder en bredare palett av egenskaper och förmågor än vad som vore fallet om folkhögskolestudierna enkom syftade till konstnärligt yrkesutövande. Till exempel lyfter lärarna inte bara fram *produktiva kunskaper* som att skapa, spela eller skriva, de framhåller också *receptiva kunskaper* som att lära deltagarna att se, lyssna och läsa. Målen med de estetiska studierna verkar medvetet överskrida fostran till konstnärsrollen i en strikt mening och handlar snarare om att bidra till ett kulturellt engagemang och att utveckla en egen estetisk omdömesförmåga. Deltagarna ska förmå att förhålla sig kritiskt, värdera och utvärdera konstnärliga uttryck, egenskaper som kräver övning och engagemang i förhållande till såväl sina egna och som andras kreativa skapande. Detta förhållningssätt visar att lärarna i mycket hög utsträckning är involverade i deltagarnas kulturella bildning, oaktat vilka föreställningar de har om deras framtida yrkesroller.

Av den demografiska analysen framgår att många av lärarna är uppväxta i Sverige och att det till största delen är kvinnliga lärare på de estetiska kurserna. Även om enkäten har ett bortfall som gör det svårt att utvärdera något om generaliserbarheten i dessa resultat, pekar statistiken mot att det är mycket få estetlärare som har erfarenhet av att växa upp i utomeuropeiska länder (<1 procent). Jämförs exempelvis utfallet med Sveriges befolkning i dess helhet så var cirka 12 procent födda i ett utomeuropeiskt land 2016, enligt statistik från Statistiska Centralbyrån.³⁸ Även bland deltagarna i det estetiska verksamhetsområdet är, som visades i kapitel 2, andelen utrikes födda jämförelsevis låg i förhållande till befolkningen i dess helhet, med 7 procent utrikes födda och ytterligare 3 procent inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. En mer representativ lärarkår i förhållande till befolkningen i dess helhet, med avseende på födelse- och uppväxtland, skulle kunna vara en möjlig strategi för att appellera deltagargrupper som är underrepresenterade i nuvarande kursutbud. Själva kursutbudet i sig själv återspeglar sannolikt den typ av kulturella uttryck som lärarlaget socialiserats in i, vilket inte nödvändigtvis är det estetiska utbud som bäst bidrar till att öka mångfalden eller utjämna utbildningsklyftorna i samhället.³⁹ —

-
- 38** Av Folkbildningsrådets kartläggning Folkhögskolans pedagogiska personal (2017c) framgår att 88 procent av lärarna på särskild kurs var inrikes födda och 12 procent utrikes födda. Det verkar som om de estetiska kurserna har en annan lärardemografi än resterande kursutbud inom särskild kurs. Men födelseland och platsen där en individ växer upp behöver naturligtvis inte nödvändigtvis överensstämma. För mer om befolkningsstatistik och dess relation till födelseland, se <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--rikt/folkmand-efter-fodelseland/> (2017-01-20)
- 39** En annan möjlig strategi skulle kunna vara riktade informationskampanjer för att sprida medvetenheten om folkhögskolans estetiska profilkurser till en större grupp av befolkningen. I rapportens sista kapitel utvecklas resonemanget om hur folkhögskolornas estetiska kursutbud kan relateras till de kulturpolitiska målen och statens syften med stödet till folkbildningen.

4 Deltagarnas väg efter folkhögskolan

I tidigare kapitel har deltagarnas väg till folkhögskolan och lärarnas roll och möten med deltagarna behandlats. Detta kapitel redogör för deltagarnas vägar *efter* folkhögskolan.

Kapitlet följer en kronologi från tiden på folkhögskola, och de förväntningar och förhoppningar som omgärdar bilden av framtiden, till utfallet för deltagarna i arbetsmarknads- och utbildningsstatistiken efter kursen. Redogörelsen avslutas med att några deltagare vänder blicken tillbaka mot sin folkhögskoletid och reflekterar över kopplingen mellan sin nuvarande arbetsmarknadsposition och tiden på folkhögskola.

Flera underlag används i framställningen. För att få fatt på lärares bild av vilka framtidsscenario som väntar deltagarna används dels den enkät som besvarats av lärare på de estetiska kurserna (bilaga 1) och dels intervjuer med lärare (bilaga 2). Deltagares resonemang om framtiden kommer från gruppintervjuer med kursdeltagare (bilaga 2). Det statistiska underlaget i kapitlet kommer från registerdata från SCB (bilaga 3), vilken visar vilka utbildningsvägar som varit vanligast, hur sysselsättningsgraden och etableringen på arbetsmarknaden sett ut i de grupper som undersökts. Utöver det har telefonintervjuer använts för att fånga upp hur tidigare deltagare värdesätter erfarenheterna från estetiska profilkurser i efterhand.

4.1. HUR SER LÄRARNA PÅ DELTAGARNAS FRAMTID?

I enkätsvaren från folkhögskollärarna framkom att många av dem föreställer sig att deras deltagare ska studera eller arbeta vidare inom det fält de studerar på folkhögskolan. Drygt 40 procent svarar att de tror att en stor del av deras deltagare kommer att fortsätta studera inom området. En lika stor grupp menar att det är en stor andel av deltagarna som kommer bli yrkesverksamma inom området. Drygt 20 procent svarar att en mycket stor

del av deltagarna kommer antingen studera vidare eller bli yrkesverksamma inom området.⁴⁰

Lärarnas svar behöver emellertid inte betyda att de tror att deltagarna får möjlighet till en framtida försörjning från ett renodlat kulturutövande. Andemeningen kan även vara att deltagarna kommer fortsätta att använda sig av de kunskaper och erfarenheter de fått under sin utbildning på folkhögskolans estetiska kurser. Att arbeta vidare i samma område skulle till exempel kunna innebära att bli lärare (som de själva är), fritidspedagog, grafisk formgivare, arkitekt, kommunikatör, reklamare, bibliotekarie, musikproducent, studiecirkelledare, förläggare eller redaktör.

Som visades i kapitel tre menar lärarna att man på de estetiska kurserna inte bara utbildar kulturutövare utan även konsument, kännare och beställare av kultur. Att det finns ett värde i att känna till grunderna för ett konstnärligt hantverk i många yrken där man inte själv är professionellt verksam betonas till exempel av denna lärare:

MUSIKLÄRARE: När vi gick på musikhögskolan resonerade vi väldigt mycket kring vem som ska gå musikhögskola. Och då var det på en högskoleutbildning. Vi satt och diskuterade med en av teorilärarna där. Han sa "men vi kan inte alla vara musiker. Vi måste utbilda folk som går på konserterna också". Och det gör man inte om man inte har lärt sig musik. Du kan inte gå och lyssna på Stravinsky om du inte har lärt dig det. [...] Men om du har fått någon hjälp att komma in i den världen, då är det möjligt att man gör en klassresa rent kulturellt. Då börjar vi prata folkbildning i en djupare existentiell bemärkelse, kan jag tänka mig. (Man, musiklärare)

Läraren argumenterar för att folkhögskolan bedriver ett bildningsarbete som öppnar för estetiska eller kulturella klassresor och för att fler människor kan få ta del av vad han anser vara mer seriös musik. Deltagare utvecklar därmed inte bara det egna estetiska uttrycket, utan lär sig även ta del av kultur

40 Frågorna som presenteras i denna del av enkäten formulerades som "Hur stor andel av dina deltagare planerar att fortsätta till vidare studier inom området?" respektive "Hur stor andel av dina deltagare planerar att bli yrkesverksamma inom området på något sätt efter avslutad kurs". Svarkategorierna var "En mycket stor andel", "En stor andel", "En liten andel" respektive "Inga alls".

och fördjupa och förändra sina egna preferenser och kulturella konsumtionsmönster. På så sätt kan tidigare deltagare också bli medskapare och arrangörer av kulturella händelser, både på fritiden och i arbetet. Ett liknande resonemang förs av en skrivlärare.

SKRIVLÄRARE: Vi tänker kanske inte att vi producerar författare. Vi tänker att vi utbildar folk i läsande. Vissa av dem kommer ge ut böcker, vissa av dem kommer också att jobba på förlag eller skriva kritik eller bli bibliotekarier, eller kanske läsande socionomer eller skrivande jurister. Eller alltså, vi är inte inriktade på att de ska göra en färdig bok. (Kvinna, skrivlärare)

Återigen påtalas att deltagandet i de estetiska kurserna inte ska förstås eller utvärderas mot bakgrund av om deltagarna blir professionellt yrkesutövande. Läraren menar att kulturella kunskaper har en större användbarhet än så och förbereder för en betydligt större arbetsmarknad. Citatet illustrerar också att kultur kan konsumeras inom ramen för ett yrke likväl som på fritiden. Men var gränserna går för när de kulturella kunskaperna som odlas på folkhögskolorna är användbara i yrkeshänseende är svårare att uttala sig om. Att både kunna uppleva och skapa kultur kan vara användbart på sätt som inte går att förutse under utbildningens gång.

4.2. HUR SER DELTAGARNA PÅ SIN FRAMTID?

I kapitel två visades varför deltagarna valde att söka sig till folkhögskolan. Denna variation går igen i hur deltagare ser på sin framtid. Vissa har från början en utstakad bildningsväg med en långsiktig plan för fortsatt karriär med utbildning och yrkesutövande inom det estetiska specialområdet som mål. Andra ser tiden på folkhögskola som en paus eller en möjlighet till personlig utveckling utan specifika och klart formulerade karriärmål. Hos många deltagare finns en längtan efter att uttrycka sig konstnärligt. Att få tid för något de brinner för och att vistas i en miljö med personer som delar samma intresse för konstformen anses också viktigt.

Kurser och inriktningar på olika folkhögskolor har olika status (Först, 2018b; Nylander, 2014). Det finns folkhögskolor som har högt renommé inom det kulturella fältet de verkar inom och där det sannolikt finns en stor andel deltagare med vidareutbildning inom konstformen eller som har yrkesverksamhet som mål. Trots dessa variationer mellan skolor, kurser och kursinrikt-

ningar kan deltagare på samma kurs ha mycket skilda tankar kring vad som ska bli nästa steg efter avslutade folkhögskolestudier.

Följande utdrag är hämtat från en intervju med en deltagare som går en fördjupningskurs på en konstutbildning, där flera tidigare deltagare gått vidare till högre utbildning i konst och i vissa fall etablerat sig som konstnärer.

DELTAGARE: Jag tänker söka vidare och jag håller på med illustration och grafisk design och den typen av att formge, men det är vad jag också jobbar med. Så jag hoppas att om jag inte kommer in på någon utbildning nu till hösten, att jag fortfarande kommer kunna arbeta med det.

INTERVJUARE: Vilka utbildningar tänkte du söka?

DELTAGARE: Inte full koll än, men Konstfack, Beckmans [...], de som jag har tittat mest på just nu. (Man, 23 år, konstkurs)

Deltagaren planerar att följa en för konsten traditionell väg genom utbildningssystemet. Under denna utbildningsväg går man någon form av grundläggande konstutbildning, exempelvis i folkhögskolas regi, därefter en förberedande konstskola som exempelvis Gerlesborgsskolan eller Pernbys målarskola, för att först därefter söka in till en högskoleutbildning i konst såsom Konstfack, Valand eller Kungliga konsthögskolan. Folkhögskolekurser kan i vissa fall förbereda deltagare för att direkt bli verksamma som konstnärer, men vanligare är en längre utbildningsväg där den totala mängden studieår kan bli tämligen omfattande. För att ha en möjlighet att komma in på de konstnärliga högskoleutbildningarna som räknas på yrkesfältet behöver man inte sällan lika många år på olika förberedande utbildningar (Lindal, 2009; Melldahl, 2012a).

Andra deltagare, som går samma konstutbildning som deltagare ovan, uttrycker andra framtidsplaner än att göra konstnärlig karriär.

DELTAGARE 1: Ja, jag tänker inte söka vidare någonstans, men jag har en ateljé och jag tänker att jag har fått lite ny kraft och inspiration för att klara av att driva mig själv vidare och våga komma ut med det jag gör. (Kvinna, 68 år, konstkurs)

DELTAGARE 2: Jag vet inte riktigt, men för mig finns fortfarande chansen att söka till tredje året på folkhögskolan om jag vill. Annars så vet jag inte riktigt just nu, men det kanske kommer senare. Jag håller på lite grann med serier och så, och jag känner

nog inte att jag är tillräckligt duktig för att kunna söka vidare på det just nu, men det kan ju komma i framtiden, om ett år eller om två år. Jag kanske jobbar i fem år och sen söker vidare, eller så håller jag bara på fritiden med konst. Men det är i alla fall någonting jag vill fortsätta med, och det skulle vara lite kul att ha någon form av ateljé och bara kunna se hur jag skulle trivas med det, och om det skulle vara någonting jag ville göra ännu mer med eller om det bara är någonting jag vill hålla på med på fritiden. (Kvinna, 22 år, konstkurs)

DELTAGARE 3:

Ja, jag intresserar mig av serier och animation så Serieskolan i Malmö har jag siktat in mig på. Men det jag egentligen innerst inne vill bli, det är bildlärare. Jag vill kunna använda min kreativa anda, eller ... ja, min kreativitet till att hjälpa andra. Jag ger någon det, som barn och ungdomar. Det kan vara bildpedagog eller bildlärare. Jag vill liksom ge någonting tillbaka med det och nå ut till folk. (Kvinna, 23 år, konstkurs)

I intervjuerna framkommer att deltagarna har olika syfte med utbildningen. Vissa kan ha en redan pågående konstnärlig karriär där kursen blir ett sätt att stimulera ett fortsatt eller förnyat skapande. Andra deltagare är mer sökande i sitt förhållande till framtiden och sitt eget konstutövande, medan ytterligare andra har en ambition att bli lärare i samma ämne som de studerar på folkhögskolan.

Många har en önskan att uttrycka sig konstnärligt även efter utbildningen men inser att det kan bli svårt att få sådan verksamhet att bli ekonomisk bärkraftig. De mer informerade deltagarna talar ofta om en framtid där en kombination av yrkesmässiga funktioner samspelar. Som exempel återges här ett parti från en intervju med deltagare på en skrivarkurs. Personen som intervjuas har redan genomgått en avancerad, teoretisk högskoleutbildning men har aldrig riktigt känt att detta är rätt yrkesidentitet för henne. På senare tid har hon dock börjat uppmärksamma fördelarna med denna bakgrund.

DELTAGARE:

[Att vara författare på deltid] är väl det mest realistiska [framtidsscenario] kanske, men ändå också en förhoppning. Idealt så skulle det gå att leva på att skriva, men det gör det inte, det gör det inte för någon om man inte är Henning Mankell eller, ja. Det är svårt. [...] Jag vet inte ens om jag skulle må bra av det. För att hela tiden behöva vara i ett skrivande och

försörja sig på det, jag vet inte [...] eller jag har gått igenom en period där jag tänker att jag har gjort fel val i livet, nu har jag den här teoretiska examen och jag kommer att behöva jobba [med det] för att jag har valt det. Och det har aldrig känts som min identitet. Men nu tänker jag mer att det är ett asbra jobb att ha. Jag kommer kunna försörja mig själv och inte jobba hundra procent till exempel med det. Och jag kommer inte ha pressen att producera text för att ekonomiskt kunna försörja mig, vilket kommer att ge mig ett utrymme att i så fall skriva det jag verkligen vill. Så det har nog vänt där. Sen är det alltid svårt att hitta tid. Så jag vet inte ens om det skulle vara så idealt att försörja sig som skribent på heltid. Jag tänker att det leder till en annan press. (Kvinna, 36 år, skrivarkurs)

Tanken att det är bättre försörjningsmässigt att ägna sig åt något annat, parallellt med sitt eget kulturella utövande, återkommer i flera av deltagarnas berättelser. Det är dock ingen genomgående sanning att man betraktar detta andra yrke som ett andrahandsval. Det finns också en hel del deltagare som har ett annat yrkesområde som mål hela tiden, men ser tiden på folkhögskola som en bra erfarenhet på vägen.

Detta är något som återkommer i fler av deltagarintervjuerna. Den estetiska kursen förväntas således inte bara förbereda för ett eget kulturutövande. Det finns många motiv till att delta. Genom kurserna kan deltagarna exempelvis förbereda sig för ett framtida arbete som musiklärare, arkitekt, frilansande journalist, skribent eller fotograf. De estetiska kurserna kan således fungera som förberedelse för en rad olika yrken som har inslag av konstnärliga uttryck.

4.3. VAD GÖR DELTAGARNA EFTER DE ESTETISKA KURSERNA?

En vanlig föreställning om utbildningar inom kulturens värld är att de är synnerligen riskfyllda, då de inte på något självklart sätt leder vidare till ett förutbestämt arbete, och i synnerhet inte arbete inom kulturområdet där det råder hård konkurrens. Därför är det av intresse att undersöka hur många som fortsätter att utbilda sig efter sina folkhögskolestudier och inom vilket område de studerar. Med hjälp av statistiken kan man också utröna i vilken utsträckning som tidigare deltagare har sysselsättning och kan betraktas som etablerade på

arbetsmarknaden en tid efter folkhögskolestudierna. Att belägga hur många deltagare som ägnar sig åt någon form av kulturell sysselsättning på professionell basis är dock svårare. Som framgår av den kommande redogörelsen är en sådan undersökning behäftad med flera mättekniska svårigheter.

Först undersöks deltagarnas övergång till högskolan och vilka fortsatta utbildningsinriktningar de slagit in på.⁴¹ För att därefter undersöka utfallet på arbetsmarknaden används databasen med alla deltagare registrerade på estetiska utbildningar på folkhögskola under höstterminerna 2005–2010. Genom ett mått på registerbaserad aktivitetsstatistik (RAKS) följs deltagarnas övergång till arbetsmarknaden och deras etableringsstatus.

4.3.1. Övergång till högskolan

Av statistik från Statistiska Centralbyrån (SCB, 2017a) framgår att 44 procent av estetdeltagarna i undersökningsperioden 2012–2014 läste vidare på högskolan inom två år. Samma rapport visar att deltagarna ändå stod inför en relativt osäker övergång till arbetsmarknaden. Året efter avslutad folkhögskoleutbildning var exempelvis var femte deltagare i en *svag ställning* på arbetsmarknaden eller befann sig utanför arbete eller studier. SCB (2017) lyfter även fram att det finns stora skillnader mellan de kursprofiler som erbjuds inom folkhögskolans särskilda kursutbud. Överlag sticker det estetiska verksamhetsområdet ut i SCB-rapporten, dels genom att övergången till högskolestudier är som högst inom detta område (44 procent) jämfört med folkhögskolans övriga profilkurser, dels genom att dessa deltagare hade relativt svaga etableringsmönster på arbetsmarknaden. Av rapporten framgår dock inte inom vilka inriktningar som högskolestudierna bedrivs i, hur olika profilkurser på folkhögskolan kan tänkas relatera till dessa högskolestudier och hur deltagarnas etableringsmönster ser ut i längre tidsperspektiv.

Stark koppling till högskolestudier; främst inom konst, humaniora, pedagogik och samhällsvetenskap

Av statistiken framgår att det var vanligare att deltagarna på estetisk kurs 2005–2010 gick vidare till högskolan efter folkhögskolan än att de inte gjorde det. Totalt sett gick 59 procent av deltagarna vidare till högskolan fram till

⁴¹ I denna körning har fokus varit individernas huvudsakliga inriktning på högskolan. Därför har den form av högskolestudier med flest högskoleregistreringar valts om personen har fler än en typ av högskolestudier bakom sig. Givet att högskolestudier studeras på en aggregerad nivå hjälper inte statistiken för att särskilja högskoleutbildningar åt i mer detalj, till exempel avseende specifika program.

TABELL 3. Deltagarnas övergång till högskolan till och med vårterminen 2017 efter studier på folkhögskolans estetiska profilkurser, höstterminerna 2005–2010. Antal och andel (procent).

KURSPROFILER VID FOLKHÖGSKOLA	HÖGSKOLE- STUDIER (N)	HÖGSKOLE- STUDIER (%)	EJ		TOTALT
			HÖGSKOLE- STUDIER	HÖGSKOLE- STUDIER (%)	
Musik	5 148	69	2 284	31	7 432
Bildkonst	3 464	51	3 264	49	6 728
Slöjd och hantverk	1 405	43	1 873	57	3 278
Sceniska konstarter	2 058	66	1 037	34	3 095
Övriga estetiska	1 616	55	1 311	45	2 927
Litteratur	489	66	257	34	746
Totalt	14 180	59	10 026	41	24 206

Källa: Folkhögskoleregistret, Universitets- och högskoleregistret

och med vårterminen 2017. Inom inriktningarna musik (69 procent), litteratur (66 procent) och sceniska konstarter (65 procent) var andelarna ännu högre. Av deltagarna i bildkonst (51 procent), slöjd och hantverk (43 procent) och övriga estetiska ämnen (55 procent) gick ungefär hälften vidare till högskolan. Det är således färre än andelen inom musik, litteratur och sceniska konstarter, men fortfarande förhållandevis höga tal (tabell 3).

Av de undersökta valde ungefär var femte deltagare en huvudsaklig studieinriktning på högskola inom konst och humaniora.⁴² Bland de litteraturstuderande är denna humanistiska inriktning på högskolestudierna som allra starkast (tabell 4). 54 procent av de högskolestuderande deltagarna från skrivarkurserna hade konst och humaniora som inriktning på sina fortsatta studier. Bland de före detta deltagarna i musikkurserna var det nästan lika vanligt att gå vidare till lärarutbildning och pedagogik som huvudsaklig inriktning på högskolan (27 procent), som med humaniora och konst (36 pro-

⁴² Tabell 3 och 4 bygger på samkörning mellan folkhögskolans verksamhetsstatistik över deltagare på folkhögskolans estetiska inriktningar höstterminerna 2005–2010 och SUN-register över högskolestudier till och med våren 2017. Vid mer än en inriktning på högskolestudierna (så kallad SUN-inriktning) efter folkhögskolan valdes huvudinriktning, det vill säga den utbildningen med flest registrerade högskolepoäng per individ. Om en individ förekom inom fler inriktningar på folkhögskolans estetiska kursutbud under tidsperioden så räknas denne inom samtliga inriktningar.

TABELL 4. Huvudsaklig inriktning på universitetsstudier till och med vårterminen 2017 bland deltagarna på folkhögskolans estetiska profilkurser i musik, bildkonst och litteratur, höstterminerna 2005–2010. Antal och andel (procent).

KURSPROFIL	HÖGSKOLEINRIKTNING	ANTAL (N)	ANDEL (%)
Musik	Humaniora och konst	1 857	36
Musik	Pedagogik och lärarutbildning	1 372	27
Musik	Samhällsvetenskap, juridik mm	593	12
Musik	Hälso- och sjukvård samt social omsorg	681	13
Musik	Övriga högskolestudier	645	13
Musik	Samtliga musik	5 148	100
Bildkonst	Humaniora och konst	1 538	44
Bildkonst	Pedagogik och lärarutbildning	491	14
Bildkonst	Samhällsvetenskap, juridik mm	523	15
Bildkonst	Hälso- och sjukvård samt social omsorg	375	11
Bildkonst	Övriga högskolestudier	537	16
Bildkonst	Samtliga bild	3 464	100
Litteratur	Humaniora och konst	264	54
Litteratur	Pedagogik och lärarutbildning	34	7
Litteratur	Samhällsvetenskap, juridik mm	125	26
Litteratur	Hälso- och sjukvård samt social omsorg	41	8
Litteratur	Övriga högskolestudier	25	5
Litteratur	Samtliga litteratur	489	100

Källa: Folkhögskoleregistret, Universitets- och högskoleregistret

cent). För de före detta deltagarna inom bildkonst var konst och humaniora den klart vanligaste studieinriktningen (44 procent), följd av olika samhällsvetenskapliga och pedagogiska inriktningar. Vid sidan av samhällsvetenskap och humaniora, konstnärligt inriktade studier och lärarutbildningar, finns det också mindre grupper som primärt ägnar sig åt hälso- och omsorgsutbildningar efter avslutade folkhögskolestudier.

Av statistiken blir det tydligt att det finns en stark koppling mellan de profilkurser i estetiska ämnen som folkhögskolorna erbjuder och högskolestudier i vissa ämnen. Variationen är förhållandevis stor mellan de olika

konstnärliga inriktningar som erbjuds, vilket sannolikt relaterar tillbaka till frågan om hur åldersfördelningen ser ut inom respektive inriktning på folkhögskolan, liksom vilka fortsatta utbildningsmöjligheter på universitet och högskolor som överhuvudtaget erbjuds i varje kulturellt område. När statistiken bryts ned efter huvudsaklig ämnesinriktning på högskola, framgår att de före detta deltagarna på folkhögskolorna främst fördjupat sig i konst och humaniora men att pedagogik, lärarutbildningar och samhällsvetenskap också är relativt vanliga bildningsvägar. Bakom populariteten för lärarutbildningar och pedagogik ligger sannolikt att det finns en förhållandevis stor arbetsmarknad för estet- och musiklärare. Av den relativa bredd på högskoleutbildningar som framträder i materialet kan man se att det är relativt vanligt att byta bildningsväg efter folkhögskolan, något som eventuellt kan underlätta övergången till arbetsmarknaden.

4.3.2. Förvärvsarbete och etablering på arbetsmarknaden

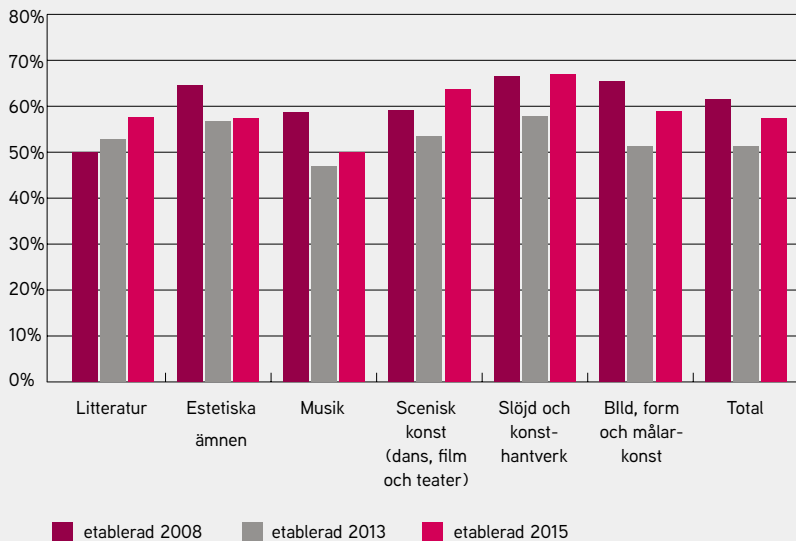
Efter folkhögskolan och eventuella högskolestudier möter de tidigare deltagarna arbetsmarknaden. Ett centralt syfte för utvärderingen har varit att ta fram fakta om de före detta deltagarnas etableringsmönster på arbetsmarknaden, i synnerhet den del av arbetsmarknaden som är inriktad på konstnärligt yrkesutövande.

Etableringsgrad

En bild av hur övergångarna till arbetsmarknaden ser ut för de före detta deltagarna ges genom att mäta deltagarnas arbetsmarknadssituation efter studierna. I denna rapport har utgångspunkten varit etableringsmålet RAKS (Registerbaserad aktivitetsstatistik) som väger in olika aspekter på deras arbetsmarknadssituation på helårsbasis. RAKS är ett relativt och dynamiskt etableringsmätt som mäter deltagarnas situation på arbetsmarknaden som endera ”*etablerad*” eller ”*svagt etablerad*”.⁴³

⁴³ Målsättningen med framtagandet av RAKS som etableringsmätt är att beskriva en individs totala försörjning (de största inkomstblocken) och anknytning till arbetsmarknaden med hjälp av helårsdata som referensperiod (snarare än enskilda mättillfällen). Via en konsolidering av aktivitets-, bidrags- och arbetsmarknadsstatistik per år görs en uppdelning mellan de etablerade och de svagt etablerade individerna. Gränsvärden för vilka inkomster som anses typiska för svagt etablering sätts i detta fall relativt personer i samma ålderskategori, snarare än som en absolut och universell inkomsttröskel för alla i yrkesverksam ålder. Etableringsmålet har flera fördelar om man, som här, intresserar sig för grupper som rör sig in och ut ur studier och ofta kombinerar olika sysselsättningar och anställningsformer. För mer om RAKS, se SCB (2017b).

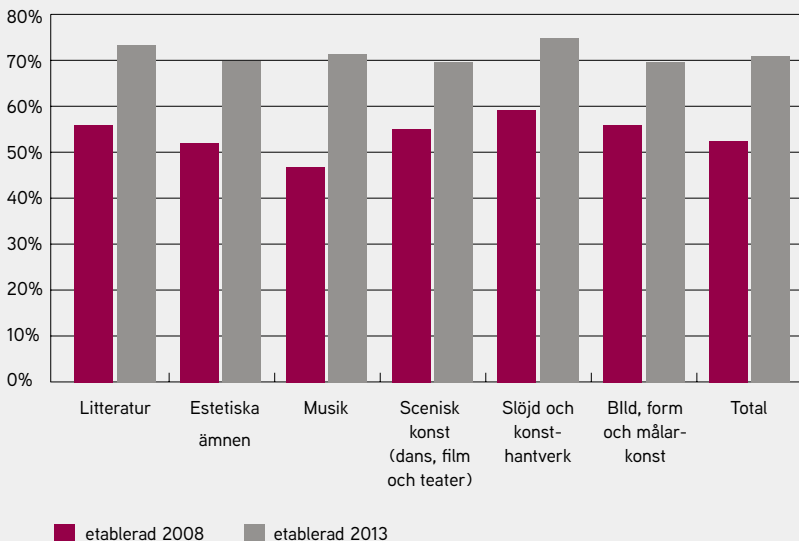
FIGUR 8. Andel (procent) deltagare i folkhögskolornas estetiska profilkurser 2010 som var etablerade på arbetsmarknaden, 2008, 2013 och 2015 (enligt RAKS).

I figur 8 har deltagarna från de estetiska kurserna 2010 följts upp vid tre tillfällen, 2008, 2013 och 2015, för att undersöka vilken etableringsstatus de har. Att inkludera etableringsstatus *före* såväl som *efter* folkhögskolestudierna gör att man kan få en indikation om effekten av studierna. Det är dock viktigt att poängtera att det inte går att visa på några orsakssamband, utan att det rör sig om just indikationer.

Av figur 8 framgår att deltagarna hade en något starkare etableringsgrad *före* sin tid på folkhögskola än *efter*, i alla fall på basis av mätillfällena närmast efter avslutad folkhögskoleutbildning. Musikkursernas deltagare, som är den grupp som har lägst medelålder, är den grupp som har svagast etableringsmönster närmast in på folkhögskoleåren. Starkast etableringsmönster har en inriktning med relativt hög medelålder; slöjd och hantverk. Möjligtvis beror utfallet på att etableringsprocessen är mer fördröjd inom vissa inriktningar än det femårsintervall som återges i figuren. Som stöd för denna tolkning kan man till exempel påminna om att musikprofilerna var den kursinriktning med störst övergång till högskolan, medan slöjd och hant-

FIGUR 9. Andel (procent) deltagare i folkhögskolornas estetiska profilkurser 2005 som var etablerade på arbetsmarknaden 2008 och 2013 (enligt RAKS).

verk hade den minsta andelen högskolestuderande. Läggs statistiken samman pekar den mot att musikedtagarnas etablering på arbetsmarknaden skjuts fram i tiden, givet deras relativt unga ålder och fortsatta utbildningsbana i utbildningssystemet.

Ett sätt att se om svagare etableringsmönster på arbetsmarknaden har en mer tillfällig eller permanent karaktär är att följa upp hur etableringsmönstren ser ut i ett längre perspektiv. Om samma beräkningar som ovan görs för den mindre grupp deltagare som registrerade sig på de estetiska kursprofilerna hösten 2005 visar utfallet att gruppen blir allt mer etablerad på arbetsmarknaden över tid. Skillnaderna i etablering mellan de olika inriktningarna ser också ut att plana ut med tiden. Med en längre tidshorisont blir således skillnaderna i etableringsstatus mellan de olika konstnärliga inriktningarna mindre uppseendeväckande. Etableringsgraden landar då på ungefär 70 procent, vilket också är i linje med Sveriges yrkesverksamma befolkning i sin helhet. I hela befolkningen mellan 20–65 år var 77 procent av männen och 73 procent av kvinnorna etablerade på arbetsmarknaden år 2013.

Resultaten visar således att det sker en gradvis ökning av etableringsgraden mätt över tid, och att det tar förhållandevis lång tid innan arbetsmarknadsetableringen för dessa grupper stabiliseras och normaliseras fullt ut. Det verkar således ta tämligen lång tid för många av dessa deltagare att ta sig igenom hela utbildningssystemet. Detta beror sannolikt på svårigheten att överhuvudtaget få jobb inom de ämnen och inriktningar som estetdeltagarna har studerat och att förhållandevis många byter karriärbana helt eller växlar över till en yrkesroll som är inriktad på att lära ut det estetiska uttryck de själva tränats inom. Förskjutningen hänger sannolikt också samman med de restriktioner som finns för deltagarna att söka studiemedel för folkhögskolestudier innan 20 års ålder. Många deltagare verkar vänta med att påbörja sina estetiska folkhögskolestudier till några år efter gymnasieexamen, eftersom det är först då de erhåller fullt studiestöd.⁴⁴

Förvärvsarbete

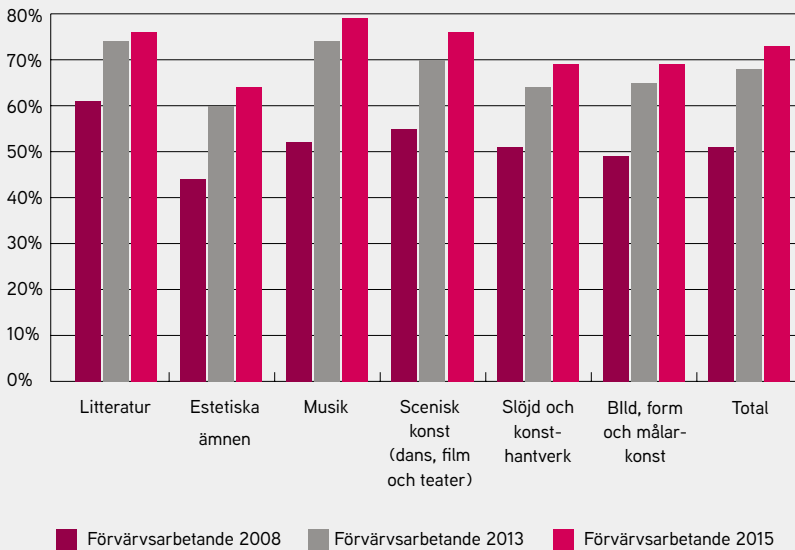
För att bekräfta den generella bilden av de tidigare deltagarnas status på arbetsmarknaden kan man se på några av de faktorer som ingår i den generella etableringsstatusen, såsom till exempel graden av förvärvsarbete. Denna uppdelning redovisas i figur 10 och visar också på förvärvsarbetets gradvisa upptrappning över tid. Utfallet ser återigen ut att ha ett samband med åldersfördelningen inom respektive estetisk kursinriktning. Bland deltagarna i kursinriktningar med lägst medelålder startar förvärvsarbetet från mycket låga andelar men rör sig sedan relativt snabbt upp mot en allt högre grad. De inriktningar där en högre andel studerande är äldre är på motsvarande sätt de områden där det föreligger långsammare trender mot en högre andel förvärvsarbetande. Vid sidan om ålder kan kön vara en bakomliggande variabel som påverkar utfallet eftersom de kursinriktningar som har lägst förvärvsarbete också är områden med en hög andel kvinnor.

Huvudsaklig inkomstkälla

En sista dimension på övergången från utbildning till arbetsmarknad som ingår i RAKS är *huvudsaklig inkomstkälla*. Huvudsaklig inkomstkälla kan i detta fall användas för att påvisa andra utfall än de som huvudsakligen är för-

⁴⁴ För fullt studiestöd för folkhögskolestudier måste deltagarna vänta till andra halvåret det år de fyller 20 år. Mer om nuvarande studiestödssystem se <https://www.csn.se/fragor-och-svar/vad-har-csn-for-aldersgranser/aldersgranser-for-studiemedel.html>, 2017-01-20. Se även Figur. 3 och 4.

FIGUR 10. Andel (procent) deltagare i folkhögskolornas estetiska profilkurser 2005 som förvärvsarbetade 2008, 2013 och 2015.

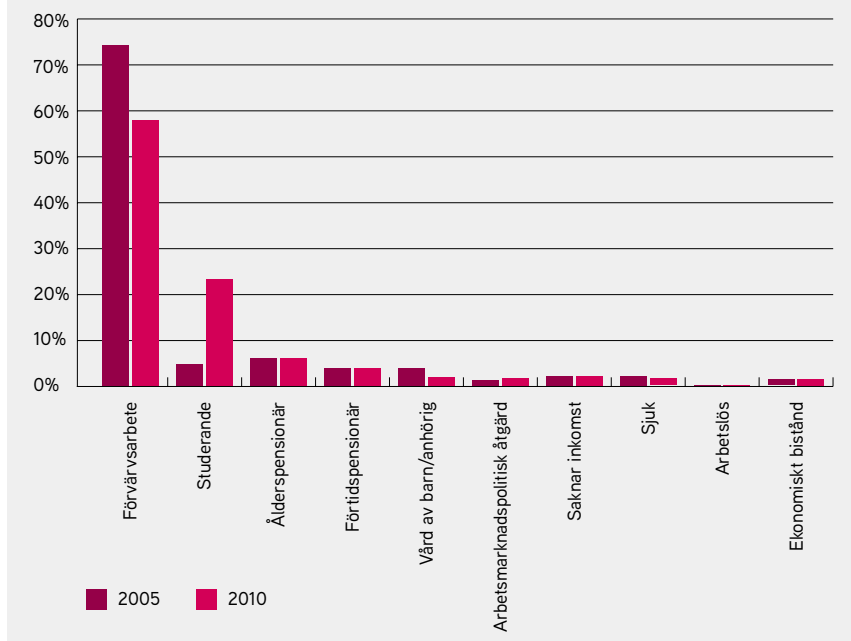

värvsarbetande, till exempel andelen med huvudinkomst från arbetslöshetsersättning eller pension. I figur 11 visas arbetsmarknadssituationen för två årskullar folkhögskoledeltagare med estetiska inriktningar – 2005 och 2010 – mätt i förhållande till huvudinkomsten under uppföljningsåret 2015. Resultaten visar återigen på den gradvis ökande andel förvärvsarbetar över tid, men också att förhållandevis få personer uppbar huvudsaklig inkomst från arbetslöshetsersättning, ekonomiskt bistånd eller socialbidrag fem respektive tio år efter studierna.

Närstuderas statistiken av de icke-förvärvsarbetande grupperna ser man att det finns en del individer som fortfarande uppbar sin huvudsakliga inkomst via studier fem respektive tio år efter folkhögskolestudierna (23 respektive 5 procent).⁴⁵ En annan liten grupp av före detta folkhögskoledeltagare uppbar sina huvudinkomster från förtidspension (4 procent) respektive ålderspension

⁴⁵ Andelen med ålderspension är betydligt högre bland kvinnliga deltagare än män, vilket hänger ihop med att äldre män överhuvudtaget inte förekommer i skolformen i samma utsträckning som äldre kvinnor (se kapitel 2).

FIGUR 11. Andel (procent) deltagare på folkhögskolornas estetiska profilkurser 2005 och 2010 efter huvudsaklig inkomstkälla år 2015.

(6 procent). Detta visar att en del av de estetiska kurserna också attraherar äldre deltagare, i synnerhet inom bildkonst, form, textil och hantverksområdet.

Figur 11 visar också att enbart 1 procent av de före detta deltagarna 2005 respektive 2010 uppbar ersättning för arbetslöshet som huvudsaklig inkomst vid uppföljningsåret 2015. Den strukturella arbetslösheten, mätt på detta vis, förefaller alltså procentuellt sett mycket låg. Det samma gäller andelen personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder (1 till 2 procent) eller andra former av ekonomiskt bistånd (1 procent). Några belägg för att de estetiska kurserna på folkhögskola skulle vara en "utbildning till arbetslöshet" finns inte i statistiken.⁴⁶ Statistiken visar snarare att både förvärvsfrekvens och etableringsstatus normaliseras över tid och att mycket få individer har hamnat permanent utanför arbetsmarknaden.

⁴⁶ Dock finns det en liten grupp (2 procent) som ser ut att sakna deklarerad inkomst fem eller tio år efter folkhögskolestudierna. Personer som är utflyttade ur landet kan dock listas som icke-förvärvsarbetande "utan inkomst" eftersom det saknas svenska inkomstdeklarationer för dessa individer.

Branschtillhörighet inom kultur, nöje och fritid

Statistiken över etablering tar inte hänsyn till inom vilka yrkesområden som deltagarna har etablerat sig. Med utgångspunkt i officiella databaser är det överlag svårt att hitta tillförlitliga uppgifter för att mäta etablering i kulturella yrkesfält eller på den konstnärligt inriktade arbetsmarknaden. Denna svårighet hänger ihop med att gränserna för kulturellt yrkesutövande är långt ifrån knivskarp (Abbing, 2002; Lahire, 2010; Melldahl, 2012b, Menger, 2014). Enligt kapitel 3 är dubbla yrkesidentiteter som kulturarbetare och lärare förhållandevis vanliga och många av dem som arbetar som konstnärer, artister och författare på mer professionell basis gör det som egenföretagare och som frilans. Denna verksamhet registreras sällan i SCB:s databaser på ett sätt som gör det möjligt att på ett tillförlitligt sätt studera den i detalj.

En bild av andelen före detta deltagare som fortsätter till konstnärligt yrkesutövande, ges dock via *Standarden för svensk näringsgrensindelning* (SNI) och deras branschstatistik. Utgångspunkten är i detta fall en klassifikation av företag och arbetsställen efter vilken typ av verksamhet de bedriver. SNI-klassificeringen gör det möjligt att utröna branschtillhörighet för dem som förvärvsarbetade 2015 och som var registrerade på folkhögskolans estetiska utbildningar perioden 2005–2010. SNI-koden som ligger närmast till hands visar dock en *sektor* på arbetsmarknaden snarare än konstnärligt yrkesutövande i snäv mening. För att få svar mer specifikt om vilka som verkligen blir konstnärer, artister, författare kan SNI-klassificeringen således vara väl generös. I denna undersökning har fokus varit på verksamheter kategoriserade som tillhör branschen *kultur, nöje och fritid*.

Grovt räknat befinner sig cirka 10 procent deltagare i denna branschkategori fem till tio år efter folkhögskolestudierna. Man kan tycka att det är en relativt liten grupp som fortsätter sin bildningsbana mot en yrkesroll som är inriktad på ”kultur och nöje”. Men givet att den underliggande populationen i dessa utbildningar är förhållandevis stor, är den kontinuitet som ändå finns i förhållande till kultur- och nöjesbranschen inte alls obetydlig. Att exempelvis cirka 10 procent av folkhögskolans drygt tvåtusen musikstuderande från år 2010 fortsatt inom kulturyrken skulle innebära att bara denna årskull bidragit med cirka tvåhundra yrkesverksamma individer till den kulturella sektorn i bred mening.⁴⁷

⁴⁷ Skillnaderna mellan musik, litteratur och bildkonst var inte helt försumbara i SNI-indelningen. Inom musik och litteratur var cirka 10 procent verksamma inom kultur och nöje medan det inom bildkonsten var något mer ovanligt (5 procent).

Det är som sagt svårt att dra några säkra slutsatser om etableringen på de konstnärliga arbetsmarknaderna på basis av officiell indelning av branschtillhörighet. Och även de som inte ser ut att vara verksamma inom det yrkesområde som kategoriseras som kultur, nöje och fritid, kan deltagarna förstås ha arbetsuppgifter som förutsätter kunskaper de odlat på folkhögskolorna och där erfarenheter från de estetiska bildningsvägarna varit viktiga för deras fortsatta karriärbånar.

4.4. DELTAGARES SYN PÅ FOLKHÖGSKOLAN UTIFRÅN ETT YRKESMÄSSIGT PERSPEKTIV

Problemet att precisera deltagarnas arbetsmarknadsposition med hjälp av officiell statistik gäller främst relationen till kulturella sysselsättningar. Ett sätt att komplettera bilden av vilken roll utbildningarna har för tidigare deltagare i yrkeslivet är att ta hjälp av några deras egna berättelser om kursernas betydelse för dem. Som underlag används telefonintervjuer med tidigare skrivare-, bildkonst och musikkursdeltagare.

Dessa intervjuer bekräftar att tidigare deltagare har gått väldigt olika vägar yrkesmässigt. Vissa arbetar inom kulturområdet och andra gör det inte. Några identifierar sig som verksamma inom sitt kulturella fält men kombinerar denna verksamhet med andra inkomstkällor. Det finns med andra ord en stor spridning på sysselsättning och koppling till kulturfältet bland de tidigare deltagare som deltog i intervjuerna.

Gemensamt för de före detta deltagarna var dock att de ansåg att tiden på folkhögskola påverkat dem och deras liv idag. Ett exempel som lyfts fram är de sociala nätverk som de skapat under sin tid på folkhögskolan. Bekantskaper från folkhögskoletiden kan idag utgöra nätverk inom en mängd olika yrkesfält. Flera påpekar att de känner ett större självförtroende då det gäller möten med kultur. Det nämns även av flera deltagare att tiden på folkhögskola gett dem trygghet i att arrangera och engagera sig i olika kulturarrangemang, vilket för flera varit en tillgång i deras yrkesliv.

I detta citat resonerar en före detta konstkursdeltagare om hur den estetiska bildningen varit betydelsefull i hennes arbete vid ett svenskt folkbibliotek.

INTERVJUARE: Kan du tycka att utbildningen på folkhögskolan förberedde dig för en framtid som kulturarbetare?

TIDIGARE DELT: Ja, men faktiskt ändå, ja. För att man fick så mycket intryck som man har med sig och haft nytta av. [...] Alltså jag har

haft nytta av det så här i mitt arbete också, framför allt inom folkbiblioteket och så då.

INTERVJUARE: På vilket sätt?

TIDIGARE DELT: Ja, men det är väl dels att kunna konsumera, eller vad man ska säga, kultur. Att kunna identifiera ... alltså vi håller på där gör man liksom utställningar och anlitar program, gör programpunkter inom kulturområdet och så där. Så det har väl gjort att man fick se så mycket konst och fick förståelse för det. Så tycker jag att jag har skaffat mig en bildning kring det, som jag kunnat känna... kunnat vara mer självsäker på det området då. (Kvinna, 37 år, konstkurs)

Utdraget exemplifierar det som lärarna beskriver tidigare i rapporten som en skolning i att uppleva kultur. Att de estetiska profilkurserna på folkhögskola inte utbildar enbart framtida utövare utan även kulturkonsumenter och arrangörer blir tydligt av citatet. För deltagaren betyder det att hon kan arbeta med kultur som en del i sitt yrke, även om det inte är den huvudsakliga samsättningen. Hon menar dessutom att utbildningen gett ett större självförtroende i mötet med kultur i andra sammanhang.

Att den estetiska utbildningen på folkhögskola hjälper deltagarna överkomma en osäkerhet i förhållande till att värdera och utvärdera konstnärliga uttryck är något som återkommer i intervjuerna med tidigare deltagare. Denna förmåga att orientera sig inom kulturen påvisar den roll som folkhögskolan har som estetisk bildningsväg.

En tidigare deltagare från en av folkhögskolornas skivlinjer ger en annan bild av hur yrkeslivet kan se ut. Yrkeslivet är här en kombination av egenföretagande och anställningar för att få möjlighet att ägna sig åt sitt kulturutövande.

INTERVJUARE: Vad har hänt i övrigt? Och då pratar vi yrkesliv så där, efter folkhögskolan?

TIDIGARE DELT: Ja, efter, om man räknar bort alla såna här tillfälliga sommarjobb och annat, men efter, ska vi se, folkhögskola, universitet, så har jag jobbat en del på [namn på ett konstmuseum]. Och annars så har jag också sedan egentligen 2009, så efter folkhögskolan redan, startat mitt eget företag som illustratör. Och det har jag vidgats till att vara ... ja, illustratör, författare

och min egen förlagschef. Så att jag har också de sista två och ett halvt åren varit en del av ett inkubatorprogram för kulturföretagare, och jobbat väldigt mycket med att få mitt företag att växa och så. Så jag ... Den boken jag började på, på mitt andra år på [namn på folkhögskolan], den skrev jag klart och crowdfundade. [...] Så att det blev en typ av avslutning på något som jag började med på folkhögskolan, den här skrivardrömmen. (Kvinna, 31 år, skrivarkurs)

Den tidigare deltagaren växlar mellan olika projekt och anställningsformer där hon ägnat sig åt olika former av kulturutövning. Även detta citat kommer från en deltagare som inte är låst till en given konstnärlig praktik, utan har rört sig mellan skrivande och illustration, mellan egenföretagande och författarskap och prövat på olika yrkesroller över tid. Detta förhållningssätt till kulturellt skapande rapporteras ofta om som ett typiskt sätt att hantera en karriär inom kulturen (Menger, 2014). I intervjun ges bilden av folkhögskolan som en slags katalysator där kvinnan fick utlopp för ”den här skrivardrömmen”.

4.5. DELTAGARNAS VÄG EFTER FOLKHÖGSKOLAN – SAMMANFATTANDE ANALYS

I intervjuer med deltagare som går på folkhögskola framgår att deras förväntningar på utbildningen skiljer sig åt. Det finns de som ser folkhögskolan som en förberedelse för konstnärlig högskola eller en bra erfarenhet för andra närliggande yrkes- eller professionsutbildningar. Det finns också en förhållandevis stor grupp som läser på folkhögskola för att ge sig själv tid att utveckla ett intresse och möta andra likasinnade människor, utan ambitioner att arbeta professionellt inom det estetiska området i framtiden.

De flesta som gått estetisk kurs på folkhögskola förvärvsarbetar fem till tio år efter avslutad utbildning, men förhållandevis få når fram till en konstnärligt inriktad arbetsmarknad. Det tar tämligen lång tid för deltagarna att bli fullt ut etablerade på arbetsmarknaden, vilket sannolikt har att göra med att relativt många går vidare till högskolan och många byter inriktning på studierna efter folkhögskolan. Det är svårt att avgöra om det är den hårda konkurrensen på de konstnärliga arbetsmarknaderna som gör att bildningsvägarna ser ut som dom gör, eller om det mer beror på att målen som deltagarna har med folkhögskolestudierna inte nödvändigtvis är inriktade på denna arbetsmarknad från första början.

Inom den internationella forskningen om konstnärernas arbetsmarknader diskuteras ofta det latent överutbudet av kulturproducenter, eller på engelska "excess supply disease", som ett bärande kännetecken på kulturens produktionsfält (Menger, 2006, Abbing, 2002). Mangset & Hylland (2017) listar olika förklaringsmodeller som lanserats för att förstå varför detta är ett återkommande mönster. En sådan förklaringsmodell har att göra med idén att det skulle behövas en stor "talent pool" för att identifiera de individer som verkligen har vad som krävs för att lyckas som konstnärer eller artister. Estetutbildningar skulle i detta perspektiv kunna ses som en provotid där deltagarna får utrymme att testa sig själva och andra om de har *bärkraftig talang* (Mangset & Hylland, 2017, s. 103). Andra förklaringsmodeller lyfter istället fram den stora attraktionskraften som det konstnärliga arbetet rymmer, till exempel de kreativa värden och den frihet som konstnärligt arbetet ger. Den överdimensionerade utbildningssektorn med inriktning mot den konstnärliga arbetsmarknaden kan också, i enlighet med Mengers metafor (2006), liknas vid ett jättelikt lotteri där vinsten för den som lyckas visserligen är hög men där spelarna tenderar att överskatta sina chanser att bli framgångsrika.

Det är även väl belagt i forskningen att kulturarbetare normalt lever på tämligen knappa inkomster och ofta kombinerar frilansande i egen firma med studier eller andra sysselsättningar. Inom många kulturella fält är dessutom stipendier en vanlig försörjningsform även om dessa vanligtvis inte ingår i officiell inkomststatistik. De erfarenheter, förmågor och kunskaper som genereras via de estetiska utbildningarna på folkhögskola har många andra förtjänster, både för individen och på arbetsmarknaden, än att de "skapar" framgångsrika konstnärer. Vid sidan av att skapa, skriva och spela lär sig deltagarna se, läsa och lyssna, det vill säga konsumera, värdera och uppskatta kultur på nya sätt (Becker, 1982; Broady, 2012). Vid sidan av den kulturella bildningen och de kunskaper som odlas i konstnärliga uttryck lyfter även tidigare deltagare fram de sociala nätverken som viktiga, oaktat deras framtida studiekarriär. —

5 Sammanfattande diskussion: Kulturell bildning i folkhögskolans regi

I denna avslutande del av rapporten analyseras deltagarnas väg till och från folkhögskolan och lärarnas roll på folkhögskolan och i kulturen utifrån statens syften med stödet till folkbildningen och de kulturpolitiska målen. Det finns som konstaterades inledningsvis en stor överlappning mellan dessa politikområden, deras målsättningar och kunskapsdomäner. För att kulturpolitiken ska uppnå de kulturpolitiska målen torde folkbildningsorganisationernas verksamhet vara ytterst centrala. Den institutionaliserade folkbildningen är i realiteten i hög grad en kulturellt och estetiskt inriktad verksamhet.⁴⁸

Den politiska ambitionen är inriktad på att folkbildningen ska bidra till delaktighet och inkludering samt bredda intresset för kultur och kulturlivet. Statens stöd till folkbildningen har fyra övergripande syften (SFS 2015:218):

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Av statens fyra syften med stödet till folkbildningen är det så kallade *kultursyftet*, att bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet, av störst relevans för denna utvärdering. Detta syfte kan betraktas som delvis överlappande med ambitionen om ökad delaktighet och mångfald inom kul-

⁴⁸ Drygt en fjärdedel av folkhögskolans reguljära och långa kursverksamhet består, vid dags dato, av den typ av estetiska profilkurser som studerats i denna rapport (Nylander & Östlund, 2018).

turen som kommer till uttryck i de kulturpolitiska målen. I de kulturpolitiska målen från 2009 (Prop., 2009/10:3, s. 26) framhålls kulturens samhällsbetydelse på följande sätt:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.

För att uppnå de kulturpolitiska målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

I detta avslutande kapitel relateras utvärderingsresultaten till de kulturpolitiska målen och folkbildningens kultursyfte. Kapitlet följer samma kronologi som rapporten som helhet och sträcker sig därmed från deltagarnas väg till folkhögskolan, deras deltagande på folkhögskolan, till vad deltagarna gör efter avslutade folkhögskoleutbildningar. Inledningsvis presenteras resultaten från respektive kapitel löpande för att sedan relateras, diskuteras och problematiseras i förhållande till relevanta kulturpolitiska mål och statens syften med stödet till folkbildningen.

Därefter tas ett bredare grepp rörande deltagarnas bildningsvägar, i en analys av hur folkhögskolans estetiska profilkurser är en del av ett kulturellt och utbildningsmässigt ekosystem. Med insikter från utvärderingen avslutas rapporten med ett antal utmaningar som den estetiska verksamheten på folkhögskolans profilkurser står inför, tillsammans med möjliga strategier för att tackla dessa utmaningar.

5.1. DELTAGARNAS VÄG TILL FOLKHÖGSKOLORNAS ESTETISKA KURSER

Det finns tydliga mönster i vilka sociala grupper som hittar till och använder sig av folkhögskolans utbildningsutbud inom de estetiska ämnena. Kursutbudets särskilda rekryteringsmönster relaterar till kön, uppväxtland och

familjebakgrund. Deltagarna är framförallt kvinnor, i åldern 18–22 år och är i huvudsak födda i Sverige med åtminstone en svenskfödd förälder. De har också i regel föräldrar med föräldrar med längre utbildningsbakgrund än riksgenomsnittet. Medan dessa resultat visar på en viss enhetlighet i deltagargruppernas sociala härkomst, så ska folkbildningen, enligt statens syften, alltså främja arbetet med ”att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang i att delta i samhällsutvecklingen”, ”utjämna utbildningsklyftor” och ”bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet”. Hur mönstren i deltagandet relaterar till dessa syftesformuleringar är en fråga som kan diskuteras på flera plan.

Att deltagargruppen ser ut som den gör bör ses som en utmaning för att fullt ut uppfylla statens syften med stödet till folkbildningen. Man bör dock vara klar över att intresset för kultur överlag är större bland kvinnor, i grupper med högre hushållsinkomster, högutbildade och yrkesgrupper som klassificeras som tjänstemän (Brodén, 2013; Vaage, 2007, 2013). Att familjer med gedigna utbildningsmeriter har en starkare koppling till folkhögskolornas kursutbud i estetiska ämnen, är ett uttryck för en problematik som genomsvårar kultursektorn i stort.⁴⁹ Resultaten speglar på så vis ett bredare mönster i samhället och olika befolkningsgruppers ojämlika förhållande till ”den etablerade kulturen”. Mot bakgrund av de kulturpolitiska målen och syftena med stödet till folkbildningen finns det likafullt skäl att vidta åtgärder för att försöka att bredda deltagandet i kulturverksamheterna på folkhögskola eller öppna upp nya estetiska profilkurser som kan attrahera målgrupper som ännu inte hittat till utbildningsformen.

Samtidigt kan man genom estetiska profilkursernas själva existens se det som att kurserna ”breddar intresset och delaktigheten i kulturlivet”. Utan folkhögskolornas verksamhet skulle en viktig plattform för kulturell bildning försvinna. Detta skulle sannolikt få dramatiska konsekvenser, inte bara för kunskapsnivån bland de studenter som söker sig till högskolornas konservatorier och konstnärliga fakulteter, utan också för individer som använder utbildningarna för mer allmän kulturell bildning och som till sist gör andra yrkesval. Det finns också deltagargrupper som söker sig till de estetiska kurs-

49 Även i den konstnärspolitiska utredningen (SOU 2018:23, s. 359) betonas att rekryteringen till konstnärliga högskoleutbildningar bör breddas. Det påtalas även i den konstnärspolitiska utredningen att strukturerna som ligger bakom rekryteringsmönstren är svåra att komma åt. Ambitionen att ”demokratisera kulturen” kan, som Mangset och Hylland (2017) påpekar, härledas tillbaka till 1960-talet.

profilerna för en nystart i tillvaron eller som mer förutsättningslöst vill utforska en hobby eller ett fritidsintresse. Mångfalden av motiv och bevekelsegrunder pekar således mot att de estetiska profilkurserna breddar intresset för kulturen.

Som konstaterades i rapportens inledande kapitel är folkhögskolan oerhört betydelsefull som en arena för att förfina och odla amatörkulturen. Utifrån ett kulturpolitiskt perspektiv är utbildningsformen trots allt orienterad mot att nå ut brett och inbegripa en omfattande mängd kulturella uttryck. Att skolorna finns företrädda från Österlen i söder till Övertorneå i norr gör också att de har verklig potential till att vara bidra till ”allas möjlighet till kulturupplevelser” eller ”bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet”. Då många deltagare är i åldern 18 till 22 år bör folkhögskolan dessutom ses som en aktör som agerar för att ”uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur”.

Utöver att folkhögskolornas estetiska profilkurser breddar intresset för kulturen finns det också verksamheter som kan beskrivas som spetsutbildningar inom vissa konstnärliga nischer som till exempel skrivande och jazz (Fürst, 2018a; Nylander, 2014).⁵⁰ Att vissa estetiska folkhögskolekurser betonar konstnärliga kvalitetsaspekter som en grund för sitt urval av deltagare och som ledstjärna för sina verksamheter, kan sägas ligga i linje med det kulturpolitiska målet som vill värna ”kvalitet och konstnärlig förnyelse”. Vad denna kvalitet och förnyelse innefattar är dock något som folkhögskolorna själva ansvarar för. Att vissa kurser inom utbildningsformen betonar och bedömer mer innehållsliga aspekter av den kulturella produktionen, innebär också att folkhögskolan åtar sig en viktig roll som ”drivhus” inom konsten. Folkhögskolorna har i dessa fall betydelse för att (för)selektera och utveckla konstnärliga egenskaper som har bäring på inträdet till ett yrkesfält i mer strikt konstnärlig mening och deras verksamhet kan därför även ha avgörande betydelse för fortsatta karriärvägar inom konst och kultur.

Genom att folkhögskolan intar dessa olika roller i utbildningslandskapet och i förhållande till deltagarnas bildningsvägar uppstår en spänning mellan olika politiska prioriteringar och mål: att å ena sidan försöka bredda deltagandet i kulturlivet genom att rekrytera deltagare från underrepresenterade

50 Exempel på specifika utbildningsprofiler som i tidigare forskning lyfts fram som betydelsefulla för inträdet till professionaliserade kulturella produktionsfält, och därigenom sannolikt också kan betraktas som särskilt betydelsefulla för kulturpolitikens mål om ”kvalitet och konstnärlig förnyelse”, är Skurups folkhögskolas jazzutbildning (Nylander, 2014) och författarskolan på Nordens folkhögskola Biskops-Arnö (Fürst, 2018a).

grupper, och å andra sidan fokusera på konstnärlig kvalitet och förnyelse där de politiska motiven underställs konstnärliga bedömningsprinciper. Det är inte alltid som dessa värderingsprinciper sammanfaller även om de mycket väl kan göra det.⁵¹ De programansvariga för de olika estetiska profilkurserna på folkhögskola tenderar också att tolka sina uppdrag olika.

5.2. LÄRARNAS OCH SAMSPELET MED DELTAGARNA

Folkhögskolan utgör också en betydelsefull arbetsmarknad för konstnärligt verksamma personer. Detta märks inte minst inom folkhögskolans lärarkår där en övervägande majoritet ser sig själva som professionellt verksamma kulturarbetare inom det konstnärliga område de undervisar i. Att så pass många lärare har en koppling till mer professionellt kulturellt arbete märks också av att nio av tio lärare har gått en konstnärlig utbildning och att förhållandevis många driver egna konstnärliga projekt på frilansbasis eller i andra anställningsformer utanför folkhögskolan. Att folkhögskolan är en viktig aktör i konstnärspolitiskt hänseende blir även tydligt av att två av tre lärare som bedriver konstnärliga projekt utanför folkhögskolan får 80 procent eller mer av sin inkomst från sin tjänst på folkhögskola. Inkomsterna från den egna konstnärliga verksamheten står för en mindre andel av inkomsterna. Den omfattning som estetylärarna arbetar med egna konstnärliga projekt vid sidan av lärarrollen kan betraktas som funktionell för folkbildningsorganisationerna eftersom den tryggar lärarnas fortbildning och kontinuerliga kompetensförsörjning i sina respektive områden.⁵²

Lärarrollen på folkhögskolornas estetiska profilkurser handlar, enligt lärarnas berättelser, primärt om att utveckla deltagarnas skapande förmåga och

51 En vidare diskussion av hur folkbildningsorganisationerna som är verksamma inom det konstnärliga området ska förhålla sig till "kvalitet" torde vara relevant, inte minst mot bakgrund av dessa statliga initiativ för att ta fram standardiserade indikatorer för att utvärdera "statens syften med stödet till folkbildningen". Regeringen gav i december 2014 Statskontoret i uppdrag att genomföra en utvärdering av folkbildningen utifrån de fyra syftena med statsbidraget, där de ska arbeta fram kvantitativa indikatorer för att mäta syftesuppfyllelsen med folkbildningspolitiken (Statskontoret, 2016). Går kulturens värde ens att mäta? Kommer Statskontorets utvärderingsindikatorer att fånga den komplexitet varigenom "kvalitet" inom de kulturella områdena skapas och utvecklas? Kommer Statskontoret att se till att den kulturella verksamheten inte mäts med samma måttstockar som andra kurser och utbildningsanordnare?

52 Vid sidan av folkhögskolans betydelse för inkomster bland verksamma konstnärer och kulturarbetare, lyfter flera av lärarna fram att undervisningen även ger möjlighet till reflektion över den egna konstnärliga praktiken. Andra lärare framhäver att undervisningen genererar material och uppslag för deras eget konstutövande eller sporrar dem att hålla sig à jour med nya konstnärliga uttryck inom respektive område. Ytterligare andra lärare ser lärarrollen och konstnärsrollen som separata.

främja deras möjligheter till kulturupplevelser och bildning. Därmed ligger lärarnas tolkning av sin uppgift och gärning i linje med kulturpolitikens mål. Särskilt tydligt blir detta genom att de ämnar utveckla såväl produktiva som receptiva kunskaper hos deltagarna, förmågor som kan anses viktiga både för att producera och konsumera kultur (Becker, 1982; Broady, 2012). Kultivering av dessa receptiva och produktiva förmågor och kunskaper undersöks inte direkt i denna utvärdering. Men det är rimligt att anta, utifrån lärarnas och deltagarnas berättelser, att skolorna genom detta arbete hjälper till att öka delaktigheten och intresset för kulturlivet, vilket är ett tydligt syfte med stödet till folkbildningen.

Att bilda och bekräfta deltagarna via konstnärliga och gestaltande uttryck kan anses ändamålsenligt, oavsett om det är för att främja en förfining av amatörculturell eller professionell verksamhet. Med stöd i de kulturpolitiska målen finns en potential i verksamheten för att främja kvalitet och konstnärlig förnyelse. Lärarna framhåller hur utbildningarna å ena sidan får deltagare att växa som människor och samhällsmedborgare, vilket kan ses som relevant från ett folkbildningspolitiskt perspektiv, och å andra sidan hur verksamheten främjar en förfining och förkovran inom diverse estetiska genrer liksom för deltagarnas och lärarnas egna konstprojekt – aktiviteter vars legitimitet snarare vilar mot kulturpolitikens mål.

Precis som när det gäller deltagarna verkar lärarkåren vara relativt homogen utifrån de bakgrundsvariabler som undersökts. Då bortfallet från enkätundersökningen som ligger till grund för analysen är tämligen omfattande kan resultatet i viss mån vila på skevheter i själva urvalet. Men förvånansvärt få av de lärare som svarade på enkäten hade till exempel vuxit upp i ett utomeuropeiskt land (<1 procent). Representationsfrågan i lärarkollektivet och dess sociala sammansättning kan även ha bäring på den mångfaldsproblematik som identifierades på deltagarsidan. Vilka kulturella uttryck som folkhögskolorna kan göra till sina hänger sannolikt ihop med vilka lärare som arbetar där. Hypotetiskt kan man föreställa sig att den kulturella repertoar som erbjuds på folkhögskolorna genom lärarnas försorg och deras kunskaper, har stor betydelse för att återskapa den rekryteringsstruktur som påvisats i deltagarleden.

Därför kan man också, med utgångspunkt i syftena med statsstödet till folkbildningen, fråga sig vilka kulturella uttryck som skulle kunna bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället eller bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet

ytterligare? Det finns inga självklara svar på den typen av frågeställningar. De demografiska och sociala mönster som präglar lärarkollektivet av idag och det faktum att de verkar trivas och stanna kvar på sina poster rätt länge, bidrar sannolikt till kontinuitet, förutsägbarhet och kvalitet i undervisning och upplägg. En möjlig avigsida skulle dock kunna vara att få nya lärare och lärargrupper tillkommer och att skolformen därigenom berövas viss estetisk förnyelse. Detta skulle vara särskilt angeläget om man vill komma närmare folkbildningspolitikens och kulturpolitikens prioriteringar om breddat deltagande.

5.3. DELTAGARNAS VÄG EFTER FOLKHÖGSKOLESTUDIERN

Lärarna som deltog i enkäten tror i hög utsträckning att en stor del eller en mycket stor del av deltagarna kommer att studera vidare eller bli yrkesverksamma inom det estetiska området. I några enstaka fall finns empiriska belegg för att folkhögskoleutbildningar etablerat en ställning som gör att deltagande i kursen kan kvalificera dem till en mer etablerad position inom ett specifikt kulturellt yrkesfält (Först, 2018a; Nylander, 2014). Antalet kurser på folkhögskolan som har en så pass hög status och stark renommé inom respektive kulturellt fält är dock så få att lärarnas föreställningar om deltagarnas framtidsutsikter sannolikt är väl optimistiska.

Det har varit svårt att hitta objektiva indikatorer och tillförlitliga mätmetoder för att avläsa i vilken utsträckning de tidigare deltagarna verkligen går vidare och etablerar sig på de kulturella arbetsmarknaderna som konstnärer, musiker, författare, etc. Utbildningsstatistik från högskolan visar att de flesta som läser på de estetiska profilkurserna sedan går vidare till högskolestudier av olika slag. Av de folkhögskoledeltagare som går vidare till högskolan är det mindre än 25 procent som väljer utbildningar med inriktning mot konst och humaniora. När det gäller arbete efter studierna visar branschstatistik (SNI) att högst 10 procent uppstår inkomst från den breda branschkategori som klassas som *kultur, nöje och fritid*.

Det verkar därför finnas en påtaglig avvikelse mellan lärarnas föreställning om deltagarnas studie- och arbetsmarknadskarriärer efter studierna och vad som faktiskt sker. Detta utfall kan till viss del bero på vad de svarande lärarna innefattar i att bli yrkesverksam ”inom samma område”. En bred förståelse för vad detta inbegriper kan exempelvis inkludera att deltagarna blir estetlärare inom de olika konstområdena, vilket skulle göra skillnaden mellan de reella utbildningsvägarna och lärarnas föreställningar något mindre

dramatisk. Ett visst glapp mellan lärarnas tankar om deltagarnas framtid, och hur denna framtid faktiskt ser ut, kan också ses som logisk eftersom det hör till lärarnas yrkesroll att ha en stark tilltro till deltagarna, deras drömmar och förhoppningar om framtiden.

Tio år efter avslutade folkhögskoleutbildningar har deltagargrupperna i studien en etablerings- och förvärvsfrekvens på arbetsmarknaden som matchar jämförbara grupper i befolkningen. Att det tar förhållandevis lång tid för deltagarna att uppnå denna etableringsgrad ser ut att bero på att de studiekarriärer som föregår inträdet på arbetsmarknaden oftast är tämligen långa. 23 procent av deltagarna i undersökningen uppbar till exempel fortfarande sin huvudsakliga inkomst från studier på högskolan hela fem år efter avslutade studier på folkhögskola. Nuvarande studiestödssystem uppmuntar inte heller deltagarna att påbörja folkhögskolestudier förrän det är de fyl-
ler 20 år, eftersom det är först då som de erhåller fullt studiestöd.

Men det var bara någon enstaka procent av de före detta deltagarna som hade sin huvudsakliga inkomst från arbetslöshetsersättning vid uppföljningstillfället år 2015, och ytterst få befann sig i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Med empiriskt stöd från arbetsmarknadsstatistiken finns det därför inget stöd för föreställningen om att folkhögskolans estetiska kurser skulle vara en ”utbildning för arbetslöshet”.

Det är väl belagt från tidigare forskning att det råder stor osäkerhet och hård konkurrens för de som vill etablera sig inom kulturens fält som professionell och erkänd utövare (Menger, 2014). Att närmare en av tio av folkhögskolans deltagare återfinns inom branschbeteckningen *kultur, nöje och fritid* fem till tio år efter studierna kan på så vis även lyftas fram som en förvånansvärt omfattande grupp. Då de estetiska kurserna inbegriper tusentals deltagare varje år ger ”en av tio” ett betydande bidrag till grupperna som jobbar inom kulturrelaterade yrken. Branschindexet (SNI) kan dock inte användas som mått på kulturproduktion i en mer strikt mening.

Bland de före detta deltagarna som intervjuades, och som gått vidare till ett yrkesliv inom kultur, beskrevs folkhögskolestudierna som betydelsefulla både för att generera en större säkerhet inför sin egen skapande förmåga, bli mer medveten om de krav som följer av att arbeta professionellt inom kulturen, men också för att utveckla sociala nätverk och vänskapsförbindelser av stor betydelse på den tuffa arbetsmarknad som väntar dem efter studierna.

Hur väl de estetiska kurserna svarar upp mot statens syften med stödet till folkbildningen beror också på om man tolkar syftesformuleringarna i relativa

eller absoluta termer. Man kan till exempel fråga sig i vilken utsträckning som folkhögskolans estetiska profilkurser lever upp till syftet att ”bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället”? Att deltagarnas egna bildnings- och utbildningsnivå höjs genom studierna verkar bortom allt tvivel men utbildningarna är, som redan konstaterats, orienterade mot grupper som redan har med sig förhållandevis starka utbildningsmeriter. I absoluta termer öppnar kurserna helt klart för fler individer att bilda sig och lär genom åren ha väckt bildningstörsten till liv för åtskilliga individer som upplevt en distans till den etablerade kulturen. Men i relativa termer kan man till och med fråga sig om de estetiska profilkursernas roll i att utjämna utbildningsklyftor inte är mindre betydelsefull än deras roll i att återskapa den ojämlikhet inför kulturen som genomsyrar samhället i stort?

Av rapportens resultat blir det uppenbart att folkhögskolornas estetiska profilkurser har många olika funktioner och att deras verksamhet inte enbart ämnar förbereda för en framtida konstnärlig yrkesverksamhet. Det räcker kanske här att påminna om den stora bredd av intressen och motivbilder som framträdde när deltagarna berättade om varför de valde att studera estetisk kurs på folkhögskola. Vissa ville etablera sig inom konsten, andra ville ta en paus från sina studier eller komma igen efter en tids sjukdom, och åter andra ville ge sig själva tid att fundera på vad de skulle ägna sig åt i framtiden. De skapande, receptiva och produktiva förmågor i estetiska ämnen som odlas på kurserna är också användbara inom fler sysselsättningar än de som handlar om kulturutövande i en snäv mening. Utbildningarna bidrar till exempel till att utveckla kreativitet och kunskaper i en mer amatörkulturell bemärkelse, lär deltagarna arbeta i grupp och projektform, tackla prestationskomplex eller arbeta med egenuppsatta mål. Det är kunskaper som kan premieras och betraktas som relevanta i samtiden oavsett om de används i eller utanför kulturella yrkesfält.

5.4. FOLKHÖGSKOLAN I ETT KULTURELLT OCH UTBILDNINGSMÄSSIGT EKOSYSTEM

Folkhögskolornas roll i kultivering av kulturella förmågor och kunskaper är större och betydligt mer komplex än som förberedelse för vidare studier eller yrken. För deltagare som läser vid folkhögskolans estetiska profilkurser handlar studierna också om deras kulturella bildning, om personliga intressen och personliga utveckling. Utvecklingen av deltagarnas skapande och receptiva förmågor och kunskaper är central för folkhögskolornas kurser.

Studierna ger kulturell bildning i och med att deltagarna får kunskap om det konstnärliga fältet, lär sig om kulturens innehåll, utvecklar en större känslighet inför estetiska uttryck, liksom lär sig uppleva och ge kritik på andras kulturella uttryck.

Utvärderingen har aktualiserat de spänningar som finns i bildningsbegreppet som sådant (Gustavsson, 2017). För folkhögskolornas del finns ett spänningsförhållande i den kulturella bildningen i fråga om synen på bildning i bred eller snäv mening. Det vill säga bildningsprocesser som leder till amatör- och hobbyverksamhet å ena sidan, och de som kan kopplas till professionell och elitorienterad kulturell verksamhet å den andra. De estetiska profilkurserna syftar sammantaget till både konstnärlig bredd och spets. Deltagare och kurser kan vara orienterade mot hobbyproduktion eller mot professionell verksamhet inom kulturområdet. Många gånger kan olika ambitioner rymmas inom en och samma folkhögskolekurs. Men kurserna är framförallt differentierade sinsemellan, där olika kurser tenderar att fånga upp deltagare med olika ambitionsnivåer och förkunskaper (Fürst, 2018a; Nylander, 2014).

Folkhögskolornas estetiska kursutbud kan därmed ses som en del i ett större kulturellt- och utbildningsmässigt ekosystem, där kurserna tack vare att de innefattar både spets och bredd upptar flera olika positioner inom detta system. Att folkhögskolornas kurser har denna pluralistiska karaktär blir också tydligt i och med att folkhögskolan fyller en viktig funktion för de kulturutövande lärarna själva, som ekonomisk och kreativ resurs för att verka och överleva som kulturutövare. Att folkhögskolestudier förvånansvärt ofta sker *efter* högskolestudier, öppnar även upp för nya sätt att tänka kring utbildningsformen. Vanligtvis föreställer man sig att folkhögskolestudierna ska föregå högskolan, men av rapporten framgår att estetikkurserna även kan väljas som fortsättningsutbildning, som ett sabbatsår, fortbildning eller som start på ett nytt vägval i livet.

De positioner som folkhögskolan har inom det kulturella och utbildningsmässiga ekosystemet är sannolikt beroende av dess relativa autonomi. Verksamheten på folkhögskolan styrs inte av nationellt fastlagda kursplaner och här förekommer inte betyg eller formell meritering (Larsson, 2005). Det finns en stor frihet och flexibilitet för lärarna att utforma undervisningen utifrån egna kunskaper och erfarenheter, utan att begränsas av formella krav vad gäller innehåll, meritering och utvärdering. Den självständiga ställningen som folkhögskolan upprättat tycks passa väl ihop med det komplexa sätt som bedömningar och värderingar görs av vad och vem som räknas inom det

kulturella skapandet. Denna komplexitet blir inte minst tydligt vid urval genom auditioner och arbetsprover till hårt eftersökta kursprofiler i estetiska ämnen där det sällan finns en fastlagd standard för bedömning och selektering (Fürst, 2018a; Nylander, 2014). Den förbindelse som finns mellan utbildningsformens och kulturens intresse av självbestämmande och autonomi är sannolikt ett vägande skäl till varför de kulturella yrkesgrupperna har gjort utbildningsformen till sin i den utsträckning som rapporten visar.

5.5. STRATEGIER FÖR ATT BREDDA DELTAGANDET I FOLKHÖGSKOLANS ESTETISKA PROFILKURSER

För att folkhögskolan fullt ut ska kunna bemöta kultursyftet behövs en reflektion kring de sociala strukturer som omgärdar och formar deltagar- och lärargrupperna. En tänkbar strategi för att tackla de sociala strukturer som går igen i deltagandet skulle till exempel kunna vara att se över kursutbudet, för att på ett tydligare sätt matcha de estetiska och kulturella genreerbjudanden som finns med kurser som appellerar till de grupper som hitintills inte sökt sig till utbildningen i någon större utsträckning. Man skulle också kunna verka för att fler estetiska fördjupningskurser förläggs till platser och folkhögskolor där underrepresenterade grupper bor. Det skulle exempelvis kunna vara en större estetisk verksamhet på de filialer som många folkhögskolor har i städer och förorter.⁵³ Man skulle även kunna arbeta för att göra övergången från folkhögskolans allmänna kurser till estetiska profilkurser starkare, exempelvis genom att lärarlagen samarbetar över linjegränserna i högre utsträckning, eller genom att använda de estetiskt skolade lärarna och deras ämnesexpertis på fler sätt än som renodlade estetlärare.

En annan tänkbar strategi skulle kunna vara att via riktade informationskampanjer vända sig till grupper som kan antas ha liten kännedom om folkhögskolans kursutbud. En fördel som folkhögskolan har i detta arbete, särskilt i förhållande till andra kulturinstitutioner, är att de finns företrädna i hela landet och därmed har stor potential att väcka intresset för kulturell bildning i olika delar av landet där den kulturella infrastrukturen inte är så väl

53 Folkhögskolorna har i vissa fall kommit att dela upp sin kursverksamhet mellan filialmiljöer (med stor andel etableringskurser och allmänna kurser) och internatmiljöer (med större inslag av specialiserade kulturutbildningar). Man kan tänka sig att denna geografiska uppdelning förenad med linjedifferentieringen bidrar till rådande rekryteringsstruktur. Att göra en sådan satsning ligger i linje med den konstnärspolitiska utredningens (SOU 2018:23) förslag om konstnärliga produktionshus för ungdomar i socioekonomiskt svaga områden. Folkhögskolan har med sin geografiska spridning dessutom möjlighet att fånga upp potentiella deltagare i olika områden över hela landet.

utbyggd. Det tycks också återstå en del arbete med att informera och upplysa om folkhögskolans roll som en viktig del i en kulturell och utbildningsmässig infrastruktur, inte minst dess geografiska spridning över landet och bredd inom de kulturella fälten. —

Referenser

- Abbing, H. (2002). *Why are artists poor? The exceptional economy of the arts*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Arvidson, L. (1988). *Frihet till vad? En belysning av folkhögskolans förutsättningar och utveckling*. I: L. Arvidson, R. Höghielm, K. Rubenson, H. Svanberg Hård (red.) *Folkhögskolans pedagogiska miljö. Rapport LiU-PEK-R-129*. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Aspelin, J. (2015). *Inga prestationer utan relationer: Studier för pedagogisk socialpsykologi*. Malmö, Gleerup.
- Becker, H. S. (1982). *Art worlds*. Berkeley, University of California Press.
- Berner, B. (1989). *Kunskapens vägar. Teknik och lärande i skola och arbetsliv*. Lund, Arkiv förlag.
- Berner, B. (2010). *Crossing boundaries and maintaining difference between school and industry: forms of boundary-work in Swedish vocational education*. *Journal of Education and Work*, 23(1), 27–42. <https://doi.org/10.1080/13639080903461865>
- Broadly, D. (2012). *Förord*. I: M. Gustavsson, M. Börjesson, & M. Edling (red.), *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält, 1938–2008* (ss. 7–10). Göteborg, Daidalos.
- Brodén, D. (2013). *Kulturvanor i Sverige 1989–2012. SOM-rapport nr 2013:16*. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bourdieu, P. (2000). *Konstens regler: om det litterära fältets uppkomst och struktur*. Brutus Östling förlag.
- Börjesson, M. (2012). *Konstnärliga utbildningar och produktion av exklusivitet*. I: M. Gustavsson, M. Börjesson, & M. Edling (red.), *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält, 1938–2008* (ss. 39–66). Göteborg, Daidalos.
- Fejes, A. & Köpsén, S. (2014). *Vocational teachers' identity formation through boundary crossing*. *Journal of Education and Work*, 27(3), 265–283. <https://doi.org/10.1080/13639080.2012.742181>

- Flisbäck, M. (2006). *Att lära sig konstens regler: en sociologisk studie av osäkra framtidsinvesteringar*. Göteborg, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Fürst, H. (2017). *Selected or rejected? Assessing aspiring writers' attempts to achieve publication*. Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis.
- Fürst, H. (2018a). *Skrivarlinjer och den skönlitterära debuten*. I: A. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson & E. Nylander (red.), *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning och forskning årsbok 2018* (ss. 325–341). Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning.
- Fürst, H. (2018b). *Aspiring writers and appraisal devices under market uncertainty*. *Acta Sociologica*, OnlineFirst. <http://dx.doi.org/10.1177/0001699317749285>
- Fürst, H. (2018c). *Making the discovery: The creativity of selecting fiction manuscripts from the slush pile*. *Symbolic Interaction*, Early View. <https://doi.org/10.1002/symb.360>
- Furuland, L. (1971). *Folkhögskolan – en bildningsväg för svenska författare*. Stockholm, Utbildningsförlaget.
- Furuland, L. (2007). *Folkbildningens och folkrörelsernas betydelse för arbetarlitteraturen i Sverige*. Linköping, Mimer.
- Getzels, J. W. & Csikszentmihalyi, M. (1976). *The creative vision: A longitudinal study of problem finding in art*. New York, Wiley.
- Gustavsson, B. (2017). *Bildningens dynamik. Framväxt, dimensioner och mening*. Göteborg, Bokförlaget Korpen.
- Hartman, P. (1993). *Skola för ande och hand: en studie av folkhögskolans praktisk-estetiska verksamhet*. Linköping, Linköpings universitet.
- Hartman, P. (2003). *Att bilda med bild. En studie av de praktisk-estetiska studiecirkelarnas utveckling*. Linköping, Linköpings universitet.
- Hartman P. (2009). *För nytta och nöje. En studie av amatörism inom den svenska kulturpolitiken*. Skapande vetande, Linköpings universitet.
- Laginder & Jönsson (2018). *Textilt lärande på folkhögskola I*: A. Laginder, E. Önnesjö, I. Carlsson & E. Nylander (red.), *Folkbildning och forskning årsbok 2018: Folkhögskolan 150 år* (ss. 253–272). Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning.
- Lahire, B. (2010). *The double life of writers*. *New Literary History*, 41(2), 443–465. <https://doi.org/10.1353/nlh.2010.0013>
- Larsson, S. (2005). Förnyelse som tradition. I: A. Laginder, A. & I. Landström (red.), *Folkbildning – samtidig eller tidlös?* (ss. 169–194). Mimer, Linköpings universitet.

- Larsson, A. (2007). *Musik, bildning, utbildning: ideal och praktik i folkbildningens musikpedagogiska utbildningar 1930–1978*. Göteborg, Makadam.
- Lindal, A (2009). *Alumnuppföljning. En uppföljning av tidigare studenter vid Konstnärliga fakulteten*. Göteborgs universitet. Hämtad från: https://studentportal.gu.se/digitalAssets/1303/1303680_KFN_alumnuppf_ljning_20100317_final.pdf
- Mangset, P. (2004). *Mange er kalt, men få er utvalgt: kunstnerroller i endring. Rapport nr 215*. TELEMARSKFORSKING-BØ Hämtad från: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2437903/Mange_er_kalt.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mangset, P. & Hylland, O.M. (2017). *Kulturpolitikk: organisering, legitimering og praksis*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Mangset P., Kangas, A., Skot-Hansen, D., Vestheim, G. (2008). *Nordic cultural policy, International Journal of Cultural Policy*, 14(1), 1–5. <https://doi.org/10.1080/10286630701856435>
- Marcusdotter, M. (2005). *Med vackra inslag prydd din lefnads väf! Den kvinnliga textila slöjden på folkhögskolorna 1873–1920*. Linköping, Linköpings universitet.
- Melldahl, A. (2012a). *Utbildningsvägen till Kungl. Konsthögskolan. Förberedande utbildningar bland elever antagna 1938–1984*. I: M. Gustavsson, M. Börjesson & M. Edling (red.), *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält, 1938–2008* (ss. 143–161), Göteborg, Daidalos.
- Melldahl, A. (2012b). *Att definiera konstnärer. Subjektiva och objektiva gränsdragningar*. I: M. Gustavsson, M. Börjesson, & M. Edling (red.), *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält, 1938–2008* (ss. 165–188), Göteborg, Daidalos.
- Melldahl, A. (2014). *Utbildningens värde. Fördelning, avkastning och social reproduktion under 1900-talet. Avhandling i Utbildningssociologi*. Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis.
- Menger, P.-M. (2006). *Artistic labor markets: Contingent work, excess supply and occupational risk management*. I: V. Ginsburgh & D. Throsby (red.), *Handbook of the economics of arts and culture* (ss. 765–811). Amsterdam, Elsevier.
- Menger, P.-M (2014). *Economics of creativity*. Cambridge, Harvard University Press.
- Nylander, E. (2010). *Folkhögskolan som musikaliskt förmak: Om musiklinjer, deras rykte och position*. I: F. Lundh Nilsson & A. Nilsson (red.), *Två sidor av samma mynt? Folkbildning och yrkesutbildning vid de nordiska folkhögskolorna* (ss. 167–189). Lund, Nordic Academic Press.

- Nylander, E. (2014). *Skolning i jazz: värde, selektion och studiekarriär vid folkhögskolornas musiklinjer*. Linköping, Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.
- Nylander, E., & Dalberg, T. (2015). *Jazzklass: folkhögskolan som intermediär utbildningsinstitution. Pedagogisk forskning i Sverige, 20*(1–2), 100–126.
- Nylander E. & Östlund, T. (2018). *Folkhögskolans samtidshistoria: Deltagare och kursutbud 1997–2016*. I: AA. Laginder, E. Önnestjö, I. Carlsson & E. Nylander (red.), *Folkhögskolan 150 år: Folkbildning och forskning årsbok 2018*: (ss. 361–376). Stockholm, Föreningen för folkbildningsforskning.
- Palme, M. (2008). *Det kulturella kapitalet*. Avhandling i utbildningssociologi: Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis.
- Palme, M., Lidegran, I. & Andersson, B. (2012). *Konststudenterna och det symboliska kapitalet*. I: M. Gustavsson, M. Börjesson & M. Edling (red.), *Konstens omvända ekonomi: tillgångar inom utbildningar och fält, 1938–2008*, (ss. 111–142). Göteborg, Daidalos.
- Perrenoud, M. (2003). *La figure du musicos*. *Ethnologie française, 33*(4), 683–688. <https://doi.org/10.3917/ethn.034.0683>
- Sundgren, G. (1998). *Folkbildningsforskning: en kunskapsöversikt. D. 1, Om forskningsfältets historiska bakgrund, nuläge och framtid*. Stockholm, Folkbildningsrådet/Mimer.
- Vaage, O. F. (2007). *Kultur och mediebruk i förändring. Bruk och kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006*. Oslo, SSB.
- Vaage, O. F. (2013). *Norsk kulturbarometer 2012*. Oslo, Statistisk sentralbyrå, Statistiske analyser.

FOLKBILDNINGSRÅDETS RAPPORTER

- Ekman, B. & Andersson, M. (2000). *Skapande mångfald. Om kultur och kulturverksamhet i folkbildningen*. Stockholm, Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2013). *Att vara folkhögskollärare: förutsättningar, kompetensbehov och tidsanvändning*. Stockholm, Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2013). *Folkbildning 2013. Årsskrift om folkbildningen i samhället*. Hämtad från: <http://www.folkbildningsradet.se//globalassets/rapporter/arsskrift-folkbildningsradet-2013.pdf>
- Folkbildningsrådet (2018) *Folkbildningsrådets samlade bedömning 2017*. Hämtad från: http://www.folkbildningsradet.se//globalassets/rapporter/regeringen/2018/fbr_sb2018_webb.pdf?epiditmode=true

- Folkbildningsrådet (2017a). *Folkbildningsrådets samlade bedömning 2016*. Hämtad från: <http://www.folkbildningsradet.se/globalassets/rapporter/regeringen/2017/folkbildningens-betydelse-for-samhället-2016-folkbildningsradets-samlade-bedomning.pdf?epieditmode=true>
- Folkbildningsrådet (2017b). *Folkhögskollärarnas arbetsituation – Folkbildningsrådets återrapportering till regeringen 2017*. Hämtad från: <http://www.folkbildningsradet.se//globalassets/rapporter/uppfoljning/folkhogskolans-pedagogiska-personal/folkhogskollararnas-arbets-situation-folkbildningsradets-aterrapportering-till-regeringen-2017.pdf?epieditmode=true>
- Folkbildningsrådet (2017c). *Folkhögskolans pedagogiska personal*. Hämtad från: <http://www.folkbildningsradet.se//globalassets/verksamhetsrapportering-folkhogskolor/folkhogskolans-pedagogiska-personal-2017.pdf?epieditmode=true>

OFFENTLIGT TRYCK

- Folkhögskoleförordningen (1977:551)*, Stockholm, Utbildningsdepartementet. Hämtad från: <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1977:551>
- Prop. 1996/97:3. Kulturpolitik*. Stockholm, Kulturdepartementet. Hämtad från: <http://www.regeringen.se/contentassets/e1620c6c381145c5adf8a1dedf4cdfaa/kulturpolitik>
- Prop. 2009/10:3. Kulturpolitik*. Stockholm, Kulturdepartementet. Hämtad från: <http://www.regeringen.se/contentassets/5afd813ffae94dae91e9db0f8725c3b6/tid-for-kultur-prop.-2009103>
- SCB (2017a). Etablering på arbetsmarknaden och övergång till högskolestudier efter lång särskild kurs på folkhögskolan. Temarapport 2017:1*. Hämtad från: https://www.scb.se/contentassets/d03516b1d7e545e4a32ecc3d19cde90b/uf0549_2015a0L_a40br1711.pdf
- SCB (2017b). RAKS (1993) 2003–2015*. Hämtad från: https://www.scb.se/Grupp/Produkter_Tjanster/Forskare/_Dokument/Dokumentation-RAKS.pdf
- SFS 2015:218. Förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen*. Hämtad från: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/forordning-2015218-om-statsbidrag-till_sfs-2015-218
- Skolverket (2017a). Redovisning per gymnasieprogram. Estetiska programmet*. Hämtad från: https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.261980!/Programblad_ES_gy2011.pdf

- Skolverket (2017b). Redovisning per gymnasieprogram. Naturvetenskapsprogrammet. Hämtad från: https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.261982!/Programblad_NA_gy2011.pdf*
- SOU 2004:30. Folkbildning i brytningstid: en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor: slutbetänkande. Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen 2004. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.*
- SOU 2018: 23. Konstnär – oavsett villkor? Hämtad från: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2018/03/sou-201823/>*

Bilaga 1. Enkät

Under hösten 2017 skickades en webbaserad enkät ut till 702 lärare på folkhögskolans estetiska kurser. Totalt besvarades enkäten av 397 personer, vilket ger en svarsfrekvens om 57 procent.

Vid undersökningens början fanns inget register som förtecknade lärarna på de estetiska kurserna. Därför skapades ett sådant register för denna undersökning. De estetiska kurserna identifierades utifrån de kurser som klassificerats som estetiska kurser i Folkhögskolornas informationstjänsts kurskatalog över folkhögskolornas kursutbud för höstterminen 2017 och vårterminen 2018. Kategorierna har bestämts av Folkhögskolornas informationstjänst (FIN) medan det är folkhögskolorna själva som registrerar sina kurser under de bestämda kategorierna. De kurser som presenterades som estetiska kurser tillhörde någon av dessa kategorier.

- Båtbyggarkurser
- Danskurser
- Designkurser, formgivningskurser
- Hantverkskurser
- Kantorsutbildning, kyrkomusikerutbildning
- Keramikkurser
- Konstnärligt foto
- Målarkurser, teckningskurser
- Musikkurser
- Skrivarkurser
- Skulpturkurser
- Smideskurser, silverkurser
- Teaterkurser
- Teaterpedagogutbildning, dramapedagogutbildning
- Textilkurser, vävkurser
- Träkurser

En fördel med att använda klassificeringen från Folkhögskolornas kurskatalog är att utvärderingsgruppen inte efter egen förmåga behöver bedöma om en kurs är en estetisk kurs eller inte. Istället bedöms en kurs vara en estetisk kurs utifrån de kategorier som FIN etablerat och de kurser som folkhögskolorna själva registrerar på dessa kurser.

Samtliga webbsidor för folkhögskolor som gav dessa kurser besöktes. Information om lärare för kurserna sammanställdes i en databas. Informationen innefattar namn, kurs, folkhögskola, inriktning, om kursen var platsbunden eller på distans samt lärarens e-postadress.

För att dubbelkolla den information som inhämtats och för att samla in information om lärare för de aktuella kurserna som inte fanns på webbsidorna eller som inte hade sin e-postadress på webbsidorna, kontaktades samtliga folkhögskolor som gav de estetiska kurserna. Kontakten skedde genom att per e-post informera om studien och en förfrågan om att översända e-postadresser till folkhögskolans lärare på de angivna estetiska inriktningarna.

Innan enkäten skickades ut kontaktades rektorer för de folkhögskolor som gav estetiska kurser. Rektorerna ombads informera sina lärare om att enkät inom en snar framtid skulle skickas ut från Folkbildningsrådet.

Enkäten skickades till lärarnas e-postadresser. Varken utvärderarna eller Folkbildningsrådet fick information om vilka enskilda individer som svarade på enkäten.

Enkäten kunde besvaras under ungefär en månad. Under denna tid skickades tre påminnelser ut.

WEBBENKÄTEN

Urvalsfråga:

1. Undervisar eller har du undervisat på estetisk kurs på folkhögskola? (Ja/Nej)

Bakgrundsfrågor:

2. Jag är född år: (Årtal)
3. Juridiskt kön: (Man/Kvinna/Annan/Vill ej svara)
4. Geografisk bakgrund, var har du i huvudsak vuxit upp? (Sverige/Annat Europeiskt land/Utomeuropeiskt land)
5. Är du huvudsakligen uppvuxen i? (Storstad/Mindre tätort/Landsbygd)

Utbildning:

6. Vilken är din huvudsakliga bakgrund inom det ämne/område du undervisar i? (Professionell/Yrkesverksam inom området eller Högskolestudier inom området)
7. Har du någon konstnärlig utbildning? (Nej/Ja på: Gymnasium/Folkhögskola/Högskola)
8. Har du studerat pedagogik/didaktik/folkbildning i någon form? (Nej/Ja, vilken__)

Tjänst på folkhögskola:

9. Undervisar/undervisade du huvudsakligen på: (Allmän kurs/Särskild kurs/Lika mycket på båda)
10. Vilket är ditt huvudsakliga undervisningsområde på särskild kurs? (Bild och form/Scenkonst/Musik/Litteratur/Konsthantverk/Annat, kommentar_)
11. Hur många år har du tjänstgjort som folkhögskollärare? (0–5 år/6–10 år/11 år eller mer)
12. Vilken är omfattningen på din tjänst som folkhögskollärare? Alternativt vilken var omfattningen på din sista tjänst som estetisk lärare på Folkhögskola om du inte längre är aktiv.
(0-----25-----50-----75-----100 %)
13. Har du eller har du haft kursansvar? (Ja/Nej)

Verksamhet utanför folkhögskolan

14. Är du konstnärligt yrkesverksam utanför din tjänst på folkhögskolan (ex. musiker, författare, konstnär eller liknande)? (Ja/Nej)
15. I vilken form sker denna verksamhet? (Annan arbetsgivare/Enskild firma/Annan form av företag/Hobbyverksamhet)
16. I vilken omfattning sker denna verksamhet, i procent av heltid:
(0-----25-----50-----75-----100 %)

Övergripande kring verksamhet på och utanför skolan

17. Hur stor del av din inkomst kommer från folkhögskolan respektive estetisk verksamhet du bedriver utanför skolan?
(0-----25-----50-----75-----100 %)
18. Ungefär hur stor del av din totala inkomst kommer från din tjänst på folkhögskolan? (0-----25-----50-----75-----100 %)

19. Ungefär hur stor del av din totala inkomst kommer från din estetiska verksamhet? (0-----25-----50-----75-----100 %)
20. Hur ställer du dig till följande påståenden:
- a. Din praktiska erfarenhet av konstnärligt arbete var en förutsättning för din rekrytering till tjänsten: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
 - b. Din konstnärliga utbildning var en förutsättning för din rekrytering till tjänsten på folkhögskolan: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
 - c. Din pedagogiska utbildning var en förutsättning för din rekrytering till folkhögskolan: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
 - d. Erfarenhet från din konstnärliga verksamhet är en förutsättning för din tjänst på folkhögskolan: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
 - e. Erfarenheter från din tjänst på folkhögskolan är en förutsättning för din konstnärliga verksamhet: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
 - f. Din tjänst på folkhögskola är en ekonomisk förutsättning för din konstnärliga verksamhet: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
 - g. Ditt arbete på folkhögskolan stämmer överens med din roll som konstnärligt utövande: (Ja/till hög grad/till liten grad/Nej/Ej relevant)
21. Om du gör en uppskattning, hur stor del av deltagarna:
- a. Hur stor andel av dina deltagare planerar att fortsätta till vidare studier inom området: (0-----25-----50-----75-----100 %)
 - b. Hur stor andel av deltagarna planerar att bli yrkesverksamma inom området på något sätt efter avslutad kurs: (0-----25-----50-----75-----100 %)
22. Har ni på kursen någon verksamhet/samarbeten med kulturaktörer/institutioner utanför skolan? (Nej/Ja, exempel___)
23. Anser du att det finns jämförbara kurser inom andra utbildningsformer än folkhögskola: (Nej/Ja)
24. Finns det något, anser du, som skiljer er estetiskt orienterade utbildningsprofil på folkhögskola från liknande utbildningar i andra utbildningsformer? (Egen kommentar)

Bilaga 2. Intervjuer

Till grund för urvalet av folkhögskolor som besöktes för att genomföra intervjuer användes en för denna studie konstruerad databas med information om de estetiska kurser som gavs 2017/2018. Urvalet baserade sig på kurser i musik, skrivande och bildkonst som inte gavs på distans. Detta villkor användes för att göra det möjligt att besöka folkhögskolorna och göra intervjuer med deltagare. Därmed blev 83 estetiska kurser aktuella för studien. Dessa kurser fördelades mellan utvärderarna i projektet.

Lärare på flera estetiska kurser i olika delar av Sverige kontaktades. Alla folkhögskolor som kontaktades med förfrågan om att göra intervjuer med deltagare och lärare kunde besökas. Totalt besöktes 12 folkhögskolor och 35 intervjuer genomfördes. Både lärare och deltagare intervjuades.

När lärarna kontaktades fick de information om undersökningen, att det var fritt att medverka och hur det insamlade materialet skulle presenteras i rapporten. En intervjuguide utformades utifrån ett antal teman som anslöt till utvärderingsfrågorna.

Deltagarna fick berätta om sin bakgrund, sin väg till folkhögskolan, hur antagningsprocessen gick till, hur de upplever folkhögskolan, andra deltagare och lärare, vad de vid intervjutillfället arbetar med på folkhögskolan och vad de planerar att göra efter sina studier vid folkhögskolan. Lärarna intervjuades om deras eget kulturutövande, deras anställning, rekryteringen och urvalet av deltagare, undervisningens uppläggning och hur de förhåller sig till deltagarna på skolan och deras framtid.

Lärare intervjuades antingen ensamma eller i par. Deltagare intervjuades i grupp om två till sju personer. Intervjuerna med lärare varade från femton minuter till en timme medan intervjuerna med deltagarna varade från fyrtio minuter till en och en halv timme. Totalt genomfördes 20 intervjuer med 21 lärare och 15 intervjuer med 54 deltagare. Nedan sammanställs antalet intervjuer och intervjupersoner per inriktning.

BILAGA 2, TABELL 1. Gruppintervjuer med deltagare per kursinriktning.

KURSINRIKTNING	ANTAL INTERVJUER	ANTAL DELTAGARE
Musik	4	18
Konst	7	25
Litteratur	4	11
Totalt	15	54

BILAGA 2, TABELL 2. Intervjuer med folkhögskollärare per kursinriktning.

KURSINRIKTNING	ANTAL INTERVJUER	ANTAL DELTAGARE
Musik	5	5
Konst	9	10
Litteratur	6	6
Totalt	20	21

Intervjuer med tidigare deltagare genomfördes per telefon. Kontakten med tidigare deltagare upprättades med hjälp av klasslistor för ett antal folkhögskolekurser i skrivande, konst och musik. Dessa kurser hade getts upp till tio år före kontakten med de tidigare deltagarna. Vilka kurser som legat till grund för urvalet framgår inte i denna presentation för att bevara anonymiteten bland deltagarna. Men variation har sökts i termer av vilken status kursen har inom respektive kulturellt fält. Totalt har åtta telefonintervjuer med tidigare deltagare genomförts. Fyra intervjuade personer har gått kurs i litteratur vid folkhögskola, tre har gått kurs i konst och en har gått kurs i musik.

Sex lärare på förberedande konstutbildningar och lärare på högskoleutbildningar i musik, konst och skrivande har kontaktats och intervjuats. Tre av de intervjuade lärarna har undervisat i skrivande på högskola, två lärare har undervisat i konst på högskola och en lärare har undervisat i musik på högskola. Bland dessa lärare skedde fyra intervjuer med lärare genom en fysisk

träff medan två intervjuer med lärare inom litteratur skedde per telefon respektive e-post. Totalt har således 49 intervjuer genomförts med 89 individer.

Det insamlade materialet har transkriberats av personer på ett externt transkriberingsföretag. Det transkriberade materialet har sedan kodats utifrån utvärderingens syfte. Därefter har det kodade materialet närmare analyserats och exempel från intervjumaterialet har använts för att belysa resonemang i rapporten.

Bilaga 3. Databasen – uppbyggnad och bearbetning

Framtagandet av registerdata syftade till att möjliggöra en undersökning av estetdeltagares (i) sociala bakgrund, (ii) studiegång och (iii) etablering på arbetsmarknaden. Populationen skapades från Folkhögskolans deltagarregister (höstterminerna 2005–2010) bestående av samtliga inskrivna på folkhögskolornas estetiska inriktningar särskild kurs och yrkesinriktade studier på folkhögskola inom det estetiska verksamhetsområdet. Med estetiska inriktningar åsyftas här musik, bildkonst, slöjd och hantverk, sceniska konster, litteratur och övriga estetiska ämnen. Populationen omfattar totalt 24 206 deltagare på olika estetiska kursprofiler.

För samtliga individer i populationen inhämtades uppgifter från följande register:

- Registret över totalbefolkningen
- Inkomst- och taxeringsregistret
- Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA)
- Skolverkets elevregister
- Universitets- och högskoleregistret
- Registerbaserad aktivitetsstatistik (RAKS)
- Utbildningsregistret (UREG)

Statistiska Centralbyrån och Folkbildningsrådet ansvarade för bearbetningen av statistiken. För framtagande av tabeller och figurer matchades de olika registren med varandra med hjälp av ett unikt löpnummer. Det skapade registret avidentifierades genom att samtliga personnummer avlägsnades och levererades via Microdata Online Access (MONA) samt i form av färdiga pivottabeller. I pivottabellerna differentierades deltagare efter kön och estetisk inriktning.

Vissa kompletterande statistikuppgifter härstammar från Folkbildningsrådets egen verksamhetsstatistik. Därifrån kommer till exempel de mer aktuella uppgifterna om deltagarvolymen och hur dessa förändrats över tid.

Bilaga 4. Figurer

TABELL- OCH FIGURFÖRTECKNING I BILAGA

Figur 1 bilaga. *Andel (procent) deltagare inom folkhögskolans musikinriktningar efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.*

Figur 2 bilaga. *Andel (procent) deltagare inom folkhögskolans bildkonstinriktningar efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.*

Figur 3 bilaga. *Andel (procent) deltagare inom folkhögskolans litteraturinriktningar efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.*

Figur 4 bilaga. *Andel (procent) deltagare i folkhögskolans musikinriktningar efter kön och utbildningsbakgrund från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.*

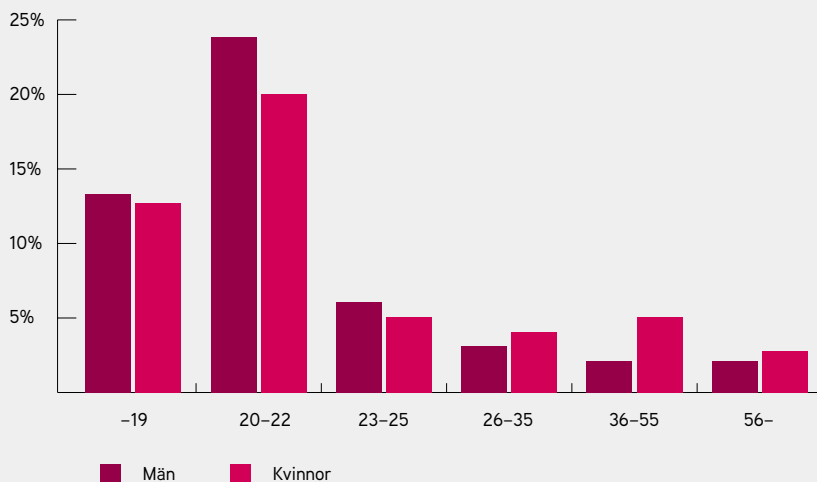
Figur 5 bilaga. *Andel (procent) deltagare i folkhögskolans bildkonstinriktningar efter kön och utbildningsbakgrund från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.*

Figur 6 bilaga. *Andel (procent) deltagare i folkhögskolans litteraturinriktningar efter kön och utbildningsbakgrund från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.*

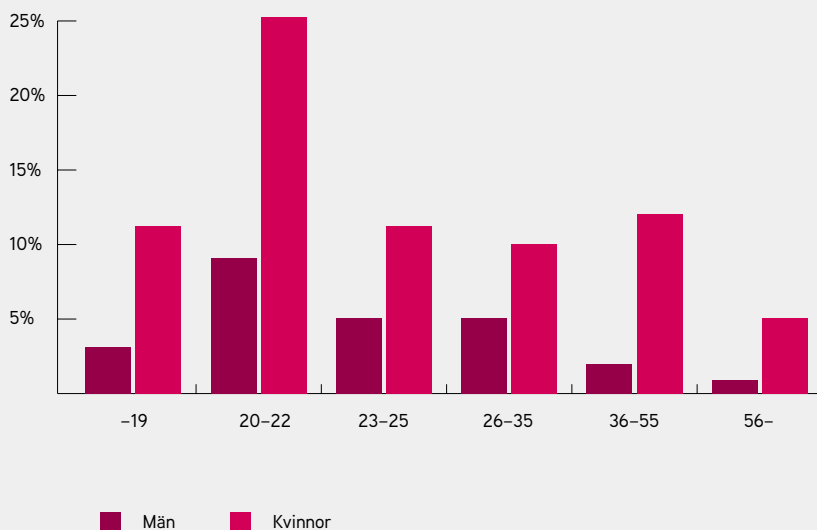
Tabell 1 bilaga. *Deltagare efter huvudsaklig inriktning på högskolestudier före folkhögskolestudier i estetiska profilkurser, antal och andel (procent), höstterminerna 2005–2010.*

Tabell 2 bilaga. *Deltagare registrerade på högskolan före folkhögskolestudier i estetiska profilkurser, antal och andel (procent), höstterminerna 2005–2010.*

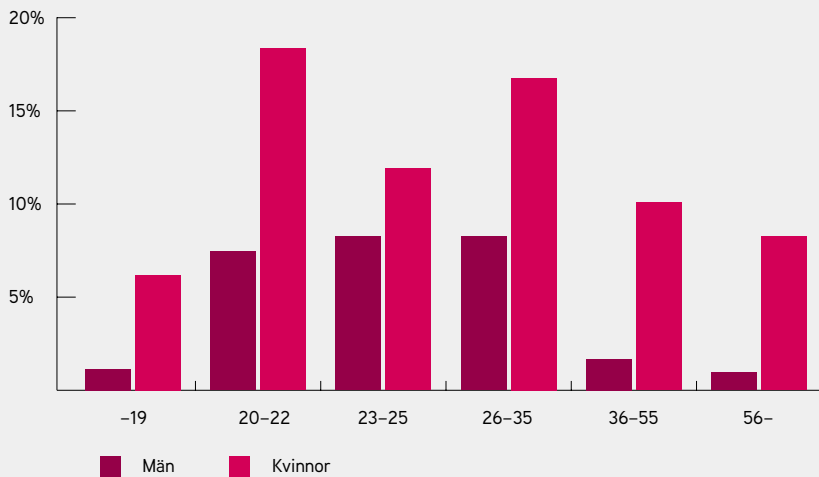
FIGUR 1 BILAGA. Andel (procent) deltagare inom folkhögskolans musikriktningar efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.

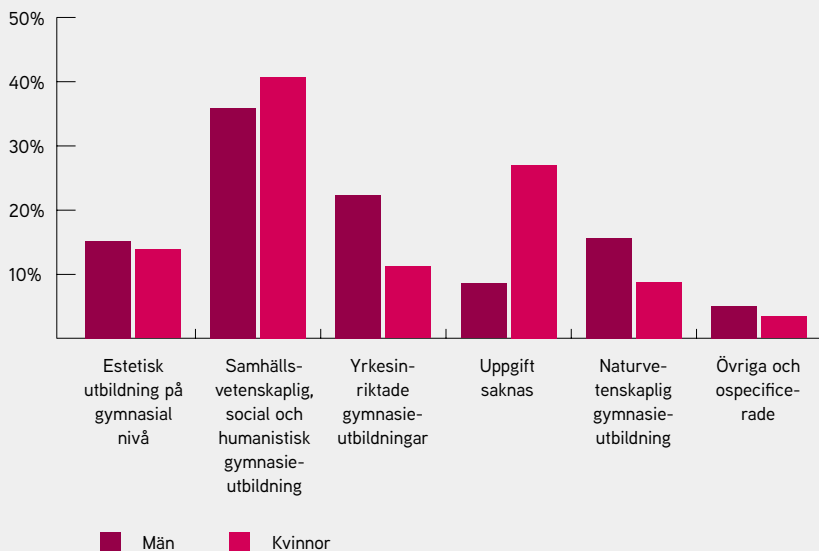
FIGUR 2 BILAGA. Andel (procent) deltagare inom folkhögskolans bildkonstiriktningar efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.

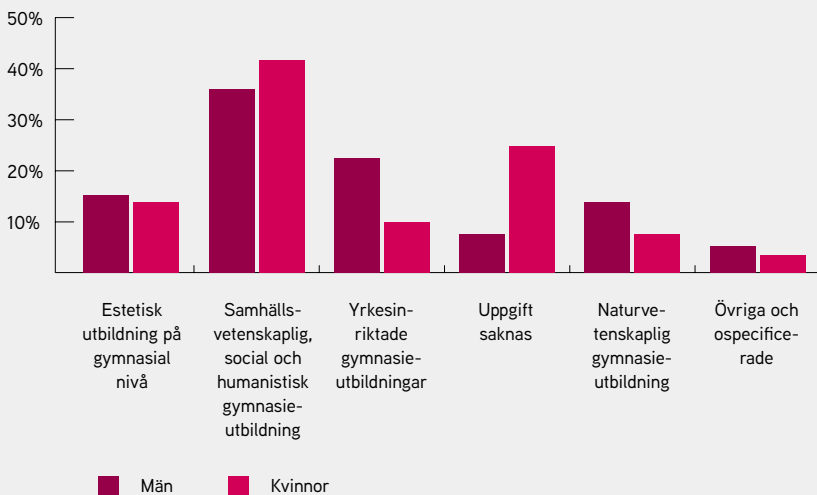
FIGUR 3 BILAGA. Andel (procent) deltagare inom folkhögskolans litteraturinriktningar efter kön och ålder, höstterminerna 2005–2010.

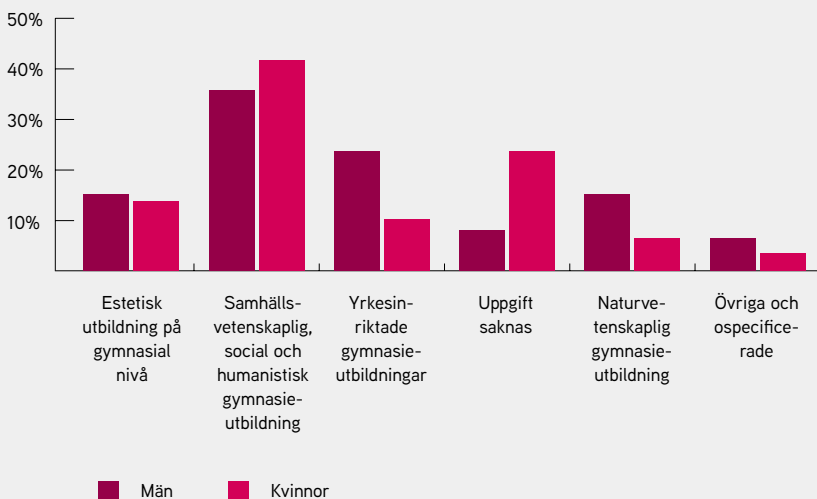
FIGUR 4 BILAGA. Andel (procent) deltagare i folkhögskolans musikinriktningar efter kön och utbildningsbakgrund från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.

FIGUR 5 BILAGA. Andel (procent) deltagare i folkhögskolans bildkonstinriktningar efter kön och utbildningsbakgrund från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.

FIGUR 6 BILAGA. Andel (procent) deltagare i folkhögskolans litteraturinriktningar efter kön och utbildningsbakgrund från gymnasiet, höstterminerna 2005–2010. Procent per kön.

TABELL 1 BILAGA. Deltagare efter huvudsaklig inriktning på högskolestudier före folkhögskolestudier i estetiska profilkurser, antal och andel (procent), höstterminerna 2015–2010.

KURSPROFIL	HUVUDSAKLIG HÖGSKOLEINRIKTNING	ANTAL (N)	ANDEL (%)
Musik	Pedagogik och lärarutbildning	222	14
Musik	Humaniora och konst	756	46
Musik	Samhällsvetenskap, juridik m.m.	257	16
Musik	Övriga högskolestudier	399	24
Totalt, musik		1 634	
Bildkonst	Pedagogik och lärarutbildning	222	12
Bildkonst	Humaniora och konst	803	44
Bildkonst	Samhällsvetenskap, juridik m.m.	363	20
Bildkonst	Övriga högskolestudier	419	23
Totalt, bildkonst		1 807	
Litteratur	Pedagogik och lärarutbildning	14	3
Litteratur	Humaniora och konst	285	68
Litteratur	Samhällsvetenskap, juridik m.m.	80	19
Litteratur	Övriga högskolestudier	39	9
Totalt, litteratur		418	

Källa: Folkhögskoleregistret, Universitets- och högskoleregistret

54 Tabell 1 bygger på samkörning mellan folkhögskolans verksamhetsstatistik över deltagare på folkhögskolans estetiska inriktningar höstterminerna 2005–2010 och SUN-register över högskolestudier till och med våren 2017. Vid mer än en inriktning på högskolestudierna (SUN-inriktning) innan folkhögskolan valdes huvudinriktning, det vill säga den utbildning med flest registrerade högskolepoäng per individ. Om en individ förekom inom fler inriktningar på folkhögskolans estetiska kursutbud under tidsperioden så räknas denne inom samtliga inriktningar.

TABELL 2 BILAGA. Deltagare registrerade på högskolan före folkhögskolestudier i estetiska profilkurser, antal och andel (procent), höstterminerna 2005–2010.

KURSORIKTNING PÅ FOLKHÖGSKOLA	HÖGSKOLA (N)	HÖGSKOLA (%)	EJ HÖGSKOLA (N)	EJ HÖGSKOLA (%)
Musik	1634	22	5798	78
Bildkonst	1807	27	4921	73
Slöjd & hantverk	866	26	2412	74
Sceniska konstarter	731	24	2364	76
Övriga estetiska ämnen	1101	38	1826	62
Litteratur	418	56	328	44
Totalt	6557	27	17649	73

Källa: Folkhögskoleregistret, Universitets- och högskoleregistret

FOLKBILDNINGEN UTGÖR EN AV landets största kulturarenor och är en stor uppdragsgivare för Sveriges kulturarbetare. Folkhögskolans estetiska profilkurser med inriktning mot till exempel musik, bildkonst, hantverk, slöjd, teater, dans och litteratur är en viktig del av denna kulturella infrastruktur. I deltagarantal räknat har dessa estetutbildningar nästan dubblerats under de senaste tjugo åren, från cirka 4 000 individer hösten 1997 till över 7 000 hösten 2016.

Trots dessa utbildningars riksomfattande omfång, genremässiga bredd och tilltagande volym är det sällan som folkhögskolornas kulturpolitiska betydelse uppmärksammas eller undersöks empiriskt. I denna utvärdering ges en överblick av deltagarnas vägar till och från folkhögskolornas estetiska kursverksamhet. Rapporten skildrar också mötet mellan deltagarna och lärarna på de estetiska kurserna i musik, bild och skrivande samt analyserar den sociala och demografiska sammansättningen bland lärarna på de estetiska profilkurserna.

Avslutningsvis relateras verksamheten till statens syften med stödet till folkbildningen liksom de kulturpolitiska målen.

HENRIK FÜRST är universitetslektor i sociologi vid Uppsala universitet. Han forskar om villkor för kulturellt skapande och fokuserar särskilt på litteraturens område.

SANNA LEVELIUS är lärare i bild, konst och kommunikation vid Nordiska folkhögskolan, Kungälv.

ERIK NYLANDER är forskare och lärare vid Linköpings universitet. Han har skrivit om folkhögskolornas musikkurser och undervisar till vardags på folkhögskolläraryrket.